

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2020

Jakub Kvizda

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Střet hyperobjektů: plastové oceány vrací úder

Bakalářská práce

Autor práce: Jakub Kvizda

Studijní program: Sociologie a sociální antropologie

Vedoucí práce: Mgr. Martin Tremčinský

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2020

Jakub Kvizda

Bibliografický záznam

KVIZDA, Jakub. *Sřet hyperobjektů: plastové oceány vrací úder*. Praha, 2020. 85 s.
Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociálních studií. Katedra sociologie. Vedoucí práce Mgr. Martin Tremčinský.

Rozsah práce: 159 984 znaků

Anotace

Plasty v oceánech pronikají stále hlouběji do životů rostoucího počtu lidí i ne-lidí, a představují tak rozsáhlý environmentální problém. Jeho podoba však není samozřejmá, stejně jako skutečnost, že vůbec mluvíme o problému. V této práci proto sleduji procesy ustavování reality plastů v oceánech, které probíhaly a stále probíhají v mnoha praxích (např. vědeckých nebo aktivistických), a jejich rámování právě jako problému. S pomocí konceptu kolektivu Bruno Latoura zasazuji vznikání celého problému do historického kontextu. Plasty v oceánech nebyly po mnoho let jejich postupné akumulace viditelné, což způsobilo jejich nárůst do podoby masivního a nebezpečného hyperobjektu. Jeho zaznamenání bylo dílem mnoha jednotlivých praxí, díky nimž jsme se postupně učili plasty v oceánech vidět. To však nebylo jakýmsi neutrálním objevováním jejich reality – tato realita byla těmito praxemi různě ustavována, což mělo za následek její multiplikaci. Analyzuji proto reality vznikající v rámci třech projektů – The Ocean Cleanup, Wasteland, Adidas x Parley – včetně vzájemných vyjednávání o ontologii a estetice (smyslovém vnímání) problému, které umožňují mluvit pouze o jednom problému plastů v oceánech. Jeho důležitou součástí představuje tzv. imaginari. Většina z nás má dnes o podobě problému jakési povědomí, aniž by se s plasty v oceánech musela přímo setkat. To je dáno právě existencí imaginari, jako jakéhosi kolektivně sdíleného souboru představ nebo obrazů, které vzniká při snahách jednotlivých praxí konkrétní realitu problému dále komunikovat a které následně informuje jednání různých aktérů. Především díky tomuto imaginari se tedy problém plastů v oceánech stává kolektivním a veřejným tématem.

Annotation

Ocean plastics permeate ever deeper into the lives of a growing number of humans and nonhumans and as such present an enormous environmental problem. However, its form is not self-evident, as well as the fact that we speak of a problem at all. In this paper, therefore, I trace processes of reality enactment of ocean plastics that were and still continue to be performed in many practices (e.g. scientific or activist), and their framing as a problem. With the help of Bruno Latour's concept of collective, I put the emergence of the whole problem into historical context. Ocean plastics were for many years of their gradual accumulation not visible, leading to their growth into a massive and dangerous hyperobject. It was registered by work of many particular practices thanks to which we have gradually learned to see ocean

plastics. However, this was not merely a neutral discovering of their reality - this reality was being in these practices variously enacted which had as an effect its multiplication. Thus, I analyze realities forming within three projects – The Ocean Cleanup, Wasteland, Adidas x Parley – including mutual negotiations about ontology and aesthetics (sensual perception) of the problem that make possible speaking of a single ocean plastics problem. Its important part is an imaginary. Most of us today have some kind of awareness of what the problem is without needing to directly come across the ocean plastics. This is due to the existence of the imaginary, as a collectively shared complex of ideas or images, that forms in efforts of the practices to further communicate the particular reality of the problem and that informs actions of various actors. Above all due to this imaginary becomes ocean plastics problem a collective and public issue.

Klíčová slova

hyperobjekt, plastový odpad, oceány, symetrická antropologie, asembláž, ontologické politiky, estetické politiky

Keywords

hyperobject, plastic waste, oceans, symmetric anthropology, assemblage, ontological politics, aesthetic politics

Title

The Clash of Hyperobjects: Plastic Oceans Strike Back

Poděkování

Vřelé a hluboké díky směřuji v první řadě vedoucímu mé práce, Mgr. Martinu Tremčinskému, který mě inicioval do fascinujícího světa science & technology studies a v průběhu práce mě nepřestal zásobovat inspirativními podněty, komentáři, kritikami.

Upřímná děkovná slova si zaslouží také všichni, jejichž podpory se mi během pracovního procesu (i mimo něj) dostávalo, a to především z řad mých nejbližších.

Nesmím opomenout ani nespočetné výplody hudební scény (hlavně té extrémnější), díky nimž jsem práci dokončil se zdravým rozumem.

Nakonec ještě zvláštní poděkování patří všem těm, kterým není plastový odpad a všichni jím zasažení lhostejný a kteří se snaží přispět k lepší společné budoucnosti.

Díky Vám všem.

OBSAH

PROLOG	3
ČÁST I: ASEMBLOVANÉ PLASTY A METODY	6
KDE NEJSOU HYPEROBJEKTY?	6
ASEMBLÁŽE V TEORII-PRAXI	8
POST-METODOLOGICKÁ ASEMBLÁŽ	12
ČÁST II: OSLEPENÝ KOLEKTIV	16
NA HRANICÍCH KOLEKTIVU	16
CO NENÍ VIDĚT, NENÍ	20
---	25
CO NENÍ VIDĚT, NENÍ?	28
ČÁST III: UČÍME SE VIDĚT	32
PLASTY V OCEÁNECH A V PRAXÍCH	32
OČIMA VĚDY, UMĚNÍ A KOMERČNÍHO DESIGNU	36
THE OCEAN CLEANUP	38
WASTELAND	43
ADIDAS X PARLEY	46
KOLEKTIVNÍ IMAGE PLASTŮ V OCEÁNECH	50
ČÁST IV: POLITICKÉ PLASTY	56
MATEMATIKA PLASTOVÝCH PRAXÍ – 1 + 1 ≠ 2	56
POLITIKY VIDITELNOSTI	61
EPILOG (...?)	65
SUMMARY	69
POUŽITÁ LITERATURA	71
SEZNAM PŘÍLOH	81

Prolog

V roce 1993 napsal jeden z předních politických teoretiků současnosti, Samuel Huntington, že nejzásadnějším konfliktem budoucnosti bude střet mezi civilizacemi (Huntington 1993: 22). Zdá se však, že se na obzoru vynořuje střet ještě rozsáhlejší a potenciálně ničivější. Možná jsme ale taky už dávno přímo uprostřed něj, jen jsme si toho ještě nevšimli. Životní prostředí, dřívější odkladiště nechtěných negativních důsledků modernizace, mizí pod náporom těchto externalit. Ve chvíli, kdy už žádný takový prostor neexistuje, se tyto důsledky začínají obracet proti svému původci, který se již dále nemůže tvářit, že je možné je beze stopy odstranit z dohledu. Spolu s rostoucí proliferací různých rizik je tak stále více zřejmý tento „konec všech našich dokonale vypěstovaných možností, jak se distancovat“ (Beck 2011: 9). Proto dnes na titulních stránkách světových médií běžně nalezneme zprávy o snahách vlád snížit uhlíkovou stopu, o vyjednáváních ohledně přípustné míry škodlivých emisí nebo o boji s plastovým znečištěním oceánů. A je to právě posledně zmíněný problém, který je na následujících stranách hlavním předmětem mého zájmu.

Plasty v oceánech. Dnes už je běžné o jejich tamní přítomnosti mluvit jako o problému, jehož obrazovým symbolem je fotografie želvy dusící se plastovým sáčkem. Nebylo tomu tak ale vždy – v poválečném období byl plast ztělesněním svobody a budoucnosti bez špíny. Je tedy nutné si uvědomit historickou jedinečnost nejen toho, jak je problém plastového znečištění oceánů zobrazován, ale také toho, že *vůbec* je zobrazován. V pozadí této skutečnosti leží celá řada ontologických, normativních a estetických otázek (přestože, jak dále tvrdím, nejsou od sebe tyto aspekty vzájemně oddělitelné), z nichž mnohé byly umožněny až postupným technologickým rozvojem.

V literatuře (laické i té odborné) bývá problém plastů v oceánech často chápán jako samozřejmá věc s poměrně jasně vymezenou podobou a charakteristikami, aniž by byla samotná existence tohoto problému problematizována. Přesně o to se budu snažit v této práci. Chci ukázat, jakým procesům byl a stále je vystavován, a jak tyto procesy přispívají k samotné jeho konstituci. Tyto procesy vystupují na povrch v konkrétních praxích, které různě manipulují s představami a materiály, jež jsou inherentní součástí toho, o čem dnes mluvíme jako o problému plastů v oceánech. Jednotlivé praxe však rozhodně nejsou neutrálními prostředníky, kteří pouze „objevují“ celý problém. Představují naopak aktivní zprostředkovatele, jejichž odlišné zájmy, know-how nebo technologické aparáty nezbytně zasahují do jeho konstituce a konceptualizace. Artikulace těchto podmínek a prostředků

vědění a každodenních politik, jejichž součástí jsou, je zásadním předpokladem pro efektivní mobilizaci širokého pole aktérů a rozvoj žádoucího jednání vůči plastovému znečištění oceánů.

Plasty (v oceánech) v průběhu ustavování problému nehrají pouze druhořadou pasivní roli, nýbrž jsou samy plnohodnotným aktérem. Ve své práci se je proto nesnažím umlčovat a relegovat do pozice nečinného pozadí nebo prostředku pro zájmy různých lidí. Pokouším se jim naopak poskytnout prostor pro vyjádření vlastního jednání. Dominantní západní ontologie, jíž jsou protkány mocné institucionální rámce, však reprodukuje dualismy (aktivního) subjektu/(pasivního) objektu nebo kultury/přírody a zřetelnou hierarchii mezi jednotlivými stranami. Ne-lidské entity, živé i neživé, jsou v takovém světě vykořisťovány. Tuto skutečnost považuji za jednu z primárních překážek adekvátní reakce vůči současným hlubokým krizím modernity (z nichž jednu představuje problém plastů v oceánech), které ukazují limity takového myšlení. Překonání této ontologie má potenciál vést k odlišnému rámování politického života, který je stále exkluzivně *lidskou* záležitostí a který znemožňuje vzít ostatní entity v úvahu jako cíle, nikoliv prostředky politiky. Post-humanistická politika by si měla být vědoma skutečnosti, že ne-lidské entity hrají důležitou aktivní roli v každodenních praxích, mnohdy nezávislých na lidských aktérech (Barad 2007: 32).

Mým cílem tedy není snaha najít řešení poměrně jasně prezentovaného problému, ale spíše hledat produktivní způsoby jeho alternativní formulace (viz Jensen & Rødje 2010: 14). Jako červená nit se příběhem, který v následujících kapitolách vykresluji, táhne téma viditelnosti. Málokdo z nás opravdu na vlastní oči viděl plasty v oceánech, přesto o nich máme různé obrazové povědomí. Jedním z hlavních témat, které sleduji, proto je, jak se (re)produkuje vidění této entity a jaké vidění to je. Jaká je například role fotografií plovoucích ostrovů z plastu nebo vědeckých modelů odpadkových skvrn? Na produkci viditelnosti participují různí aktéři, kteří se často neshodnou na tom, co problém plastů v oceánech je a jak vypadá. Postupně se proto odkrývá důležitý aspekt prezentovaného tématu – politika, především ta neinstitucionální, probíhající každý den v jednání jednotlivých aktérů a ve vztazích mezi nimi.

Práce je rozdělena do čtyř částí, z nichž každá představuje určitý rozsáhlejší tematický blok. První část stojí ještě mimo hlavní argumentační linku a prezentuji v ní především ontologickou základnu výzkumu i jeho předmět, z níž dále vycházím. V druhé části se pak již zaměřuji na procesy, které byly a jsou zásadní součástí dnešního enormního rozsahu problému. S pomocí heuristického modelu kolektivu, který představil Bruno Latour (2004), se

snažím najít odpověď na otázku „Jak je možné, že se mezi námi najednou objevil (hyper)objekt, který tu do té doby (zdánlivě) nebyl?“ Problém plastů v oceánech zde začíná získávat zřetelnější podobu. V části třetí se po vzoru Annemarie Mol (1999, 2002) obracím ke konkrétním praxím, manipulujícím s plasty v oceánech a postupně ustavujícím reality celého problému. Prezentuji zde tři současné projekty v odlišných kulturách vědění (*knowledge cultures*; Somers 1996) – vědecké, umělecké a komerčně-designové – na nichž ilustruji některé z (často velice odlišných) forem, jakých může realita problému nabývat. Tyto projekty však již mají jakési předvězení existence problému – nemusí ho „vynalézat“, neboť již před jejich započítím byl součástí společného světa. Poslední podkapitola této části se tak snaží vyplnit mezeru, která vznikla mezi bodem, kdy se plasty v oceánech objevily jako nová entita dožadující se svého místa uvnitř kolektivu, a aktuálními praxemi, které již manipulují s plasty v oceánech jako s (více či méně zásadním) problémem. Jak plasty v oceánech získaly tento status a jak se reprodukuje? Na tyto a další otázky se pokusím podat odpovědi skrze koncept imaginarity, jakýchsi kolektivních imaginativních praktik. Zde leží klíč k podstatě problému plastů v oceánech, k tomu, co umožňuje jeho přetrvávání a diseminaci. V poslední části se pak zaměřuji na politickou rovinu problému, jak na poli ontologie (co tento problém je), tak estetiky (jak je viděn). Realita problému, tedy to, jakou má podobu a povahu, je v každé praxi poněkud odlišná, a nezbytně tak podléhá různým politikám, přítomným právě v těchto konkrétních praxích, díky nimž mluvíme o problému jako pouze o jedné entitě. Tím je přidán poslední dílek do mého empirického rozboru ontologie (respektive ontologií) problému jako „svět ustavující praxe“ (Hawkins 2018a: 390).

Než se však obrátím k samotné problematice, je ještě nutné se vypořádat s některými záležitostmi, které by jinak činily text méně srozumitelným (kdyby byly vynechány), nebo by zbytečně narušovaly jeho integritu (kdyby byly zakomponovány do dalšího textu). Následující část je tudíž věnována pojmosloví a konceptualizaci a reflexi ontologie výzkumu, jeho metodologie a předmětů jeho zájmu.

ČÁST I: Asemblované plasty a metody

We live in but a shadow of the real. - Žijeme jen ve stínu reálného.

Architects (2012)

Oceány jsou nepředstavitelně obrovské. Stejně tak množství plastu, které se v nich již téměř celé jedno století akumuluje. Odhady hovoří o více než sto milionech tun plastového odpadu (Gabrys 2013: 208), které se v nějaké formě vyskytují ve všech světových oceánech a ovlivňují tamní život, další miliony do nich navíc stále každoročně proudí (např. Jambeck et al. 2015). Dlouhou dobu jsme se mohli tvářit, že plastový odpad mizí ve vlnách a hlubinách oceánů. Bohužel tomu tak není a ve chvíli, kdy jsme si tuto zneklidňující skutečnost uvědomili, již bylo příliš pozdě na to zabránit zformování nové obří entity, jejíž budoucnost není tak úplně v našich rukou – i kdybychom již odtud nepoužili ani jeden plast, tato entita by nepřestala existovat a dál by si žila po desítky, možná stovky let svým vlastním životem. Dnes už je navíc jasné, že není možné udržet plasty v oceánech bezpečně pryč od nás. Jsou mezi námi. Stále viditelněji totiž okupují i prostory, které jsme považovali za svou výlučnou doménu (například naše vlastní tělo). Již dochází k četným potyčkám – je to předzvěst hrozícího střetu hyperobjektů?

Kde nejsou hyperobjekty?

Co a kdo jsou ony hyperobjekty, potenciální strany budoucího konfliktu? Timothy Morton, který koncept hyperobjektu představil, jím označuje entity „masivně distribuované v čase a prostoru v poměru k lidem“ (2012: 81). Plastové znečištění oceánů je vedle globálního oteplování nebo radioaktivního odpadu jedním z nich. Tím druhým může být ve zmíněném střetu lidstvo samo nebo třeba kapitalismus jako jeho dominantní způsob produkce a distribuce hodnot. V obou případech se jedná o hyperobjekt produkující další hyperobjekty, mimo jiné plasty v oceánech. Tyto produkty našich aktivit už nejsou – nemohou být – vyhoštěny do prostorů, ve kterých zdánlivě mizí. Čím více se jich snažíme zbavit, tím silněji se zachytávají. Tato vlastnost, viskozita, je vlastní každému hyperobjektu. Odstup, který jsme si snažili udržet zneviditelněním plastů, přestává být fungujícím mechanismem (Morton 2013: 27-8).

Kde se ale hyperobjekt plastového znečištění oceánů nachází? Je všude, zároveň ale nikde konkrétně. Tento fenomén Morton označuje pojmem non-lokalita. „Žádná ‚lokální manifestace‘ hyperobjektu není přímo hyperobjekt“ (ibid.: 1). Plastová lahev na pláži není hyperobjekt sám, je pouze jedním z jeho konkrétních projevů, jeho potenciálních symptomů, ty jsou ale v zásadě jedinou možností, jak se můžeme k hyperobjektu plastů v oceánech materiálně vztahovat. Důležité je však mít na paměti, že tato jedna plastová lahev vykazuje poněkud odlišné charakteristiky a jednání než hyperobjekt plastů v oceánech, jehož celkovou podobu vždy odvozujeme nepřímou – z různých grafů, statistik, pitev zvířat nebo právě nálezů plastového odpadu na plážích (ibid.: 153).

Hyperobjekty nejsou rozsáhlé jen prostorově. Jejich časový horizont je také natolik ohromný, že se kvůli tomu ztrácejí z dohledu (ibid.: 59-60). Životnost plastového odpadu (dosahující někdy i několika set let) překračuje hranice našeho temporálního myšlení a ve výsledku ztrácíme ze zřetele jeho dlouhodobé efekty. Kvůli fázující povaze hyperobjektů navíc jeho přítomnost není viditelná vždy – často plasty v oceánech zcela mizí z našeho pole vnímání, aby se za nějaký čas jejich efekty objevily ve značné síle znovu. Neznamená to však, že v mezidobě neexistují. Jsou neustále neviditelně přítomné (ibid.: 76), jenom nejsme schopni tuto jejich kvalitu adekvátně konceptualizovat. Hyperobjekty však nejsou funkcí našich konceptualizací, jsou to reálně existující objekty samy o sobě (ibid.: 73) – plastem udušené zvíře opravdu zemřelo i tehdy, když si toho žádný člověk nebo přístroj nevšiml.¹

Poslední kvalitou hyperobjektů je jejich interobjektivita. Vznikají ze vzájemných vztahů několika objektů, na kterých zároveň zanechávají své stopy, jen skrze něž je možné hyperobjekt vnímat. Není tedy možné disponovat přímým přístupem k hyperobjektu plastů v oceánech, jeho existence je nezbytně zprostředkována dalšími objekty (ať už jsou jimi vědecké modely nebo udušená zvířata), spolu se kterými je součástí jedné sítě (Morton ji nazývá *mesh*; ibid.: 81-86). Vidíme vždy pouze efekty hyperobjektu – mrtvá zvířata, znečištěné pláže, mikroplasty ve vzorcích vody. Žijeme jen ve stínu reálného.

Obrovské škály, na nichž hyperobjekty operují, s sebou nesou významné překážky v jejich teoretickém a empirickém uchopování. Jejich existence a přítomnost je ale natolik intenzivní, že i přesto pronikají do našeho myšlení a významně mění to, jak se vztahujeme ke světu (ibid.: 15). Rozpadají se zažitá představa a předpoklady, podle nichž se orientujeme v každodenním jednání. Jednou z takových představ je idea nějakého prostoru pryč, daleko

¹ O reálné povaze plastů v oceánech více v následující podkapitole.

(away), do něhož můžeme relegovat externality našich aktivit, která dlouhou dobu fungovala jako úspěšný katalyzátor poválečné masové spotřeby a ekonomického růstu. Jak říká Morton, jsme vždy uvnitř hyperobjektu (ibid.: 17). Jinými slovy, plasty v oceánech už nejsou záležitostí oddělenou od běžného fungování našeho kolektivu, objevují se naopak přímo v jeho středu a dožadují se pozornosti (nebo si ji lépe řečeno vynucují). Jak k této skutečnosti došlo, bude předmětem následující části.

Celý koncept je zajímavým příspěvkem k teoretizaci (především) environmentálních výzev a třecích ploch mezi nimi a lidmi. Trpí však jedním zásadním nedostatkem, a to poměrně vágním vymezením, které přináší problém s jeho analytickou využitelností. Hyperobjekty jsou všude a vykazují zajímavé chování, Morton však neposkytuje žádný návod, jak tyto jejich kvality kriticky rozebrat. K tomuto účelu lépe slouží asembláž, pojem představený Gilles Deleuzem a Félixem Guattarim (1987) a nejhluběji rozvinutý v díle Manuela DeLandy (2006, 2016).

Asembláže v teorii-praxi

Manuel DeLanda se snažil o vybudování nové filozofie společnosti (jak se také jeho kniha z roku 2006 jmenuje), která by nestála na esencialistickém vnímání jednotlivých entit, ale naopak by zdůrazňovala historicitu a vztahovost veškerého bytí. Centrálním pojmem a základní analytickou jednotkou je pro DeLanda asembláž. Tímto konceptem odkazuje k celkům složeným z heterogenních prvků, které mezi sebou navzájem interagují (DeLanda 2006: 5). Právě z těchto opakovaných interakcí asembláž vyvstává a zároveň získává jedinečnou identitu, jejíž součástí jsou unikátní vlastnosti a kapacity jednat (aktérství), tedy dva komponenty vlastní každé entitě. Vlastnosti představují například velikost nebo hustotu spojení jednotlivých částí. Kapacity odkazují k tomu, co je entita schopná dělat v interakci s dalšími entitami (ibid.: 7), a odkazují tak nezbytně ke vztahům mezi vlastnostmi různých entit. Zatímco vlastnosti jsou vždy přítomné, kapacity jsou pouze potenciální a nemusí se vůbec projevit (aktivovat), pokud entita nemá s čím interagovat (ibid.: 10, 29). Odhozená PET láhev se kupříkladu pravděpodobně nestane součástí asembláže (hyperobjektu) plastů v oceánech, pokud se nedostane do interakce s mořskými proudy nebo ohromným množstvím dalšího plastového odpadu.

Asembláže proto mají zajímavý vztah vůči jednotlivým částem, které je tvoří. Ačkoliv jsou produktem jejich interakcí, nelze na ně jejich jednání redukovat. Vlastnosti asembláže

(velikost, hustota apod.) totiž nejsou agregátem vlastností jednotlivých komponent, ale jsou výsledkem uplatnění jejich kapacit (ibid.: 11), jež nejsou předem dané. Každá entita (která je zároveň vždy také vlastní asembláží, pouze nižšího stupně²) tedy interaguje s dalšími entitami a z těchto produktivních vztahů vyvstává větší jednotka, která získává vlastní jedinečné vlastnosti a kapacity, jež mohou být vykonávány jak externě vůči entitám mimo ni, tak interně vůči svým konstitutivním částem samotným (neboli vůči svému vnějšímu i vnitřnímu prostředí; Parr 2010: 35). To má znovu za následek ovlivnění podoby celé asembláže, jejíž identita tedy není fixní, nýbrž je naopak neustále (re)produkována.³ Asembláž plastů v oceánech se tedy neustále proměňuje a vyvíjí s tím, jak do ní proudí nový plastový odpad nebo jak dochází k jeho degradaci na menší kousky. Aktérství plastů v oceánech jako celku však není možné vysvětlit třeba jako výsledek součtu kapacit jednotlivých kusů plastového odpadu, neboť „prvky samy o sobě nejspíš nikdy nic nezpůsobí“ (Bennett 2010: 33).

Součástí asembláží jsou dva protikladné procesy, které stabilizují, respektive destabilizují jejich identitu. Skrze procesy teritorializace mohou některé prvky asembláže přispívat k její stabilizaci jednak zvýrazňováním hranic (tím, že definují a upevňují teritoriální příslušnost asembláže), jednak vnitřní homogenizací jednotlivých komponent (tím, že některé entity vylučují z účasti na asembláži). Opačným procesem je deteritorializace, která také vychází z vnitřku asembláže a kterou lze znovu chápat jak metaforicky jako heterogenizaci prvků asembláže, tak doslovně jako stírání jejich prostorových ohraničení (DeLanda 2006: 12-3).⁴ Například mořské proudy představují zásadní teritorializační prvek, když koncentrují plasty v oceánech v několika rozsáhlých oblastech (tzv. odpadkových skvrnách). Ve spojení se slunečním zářením a dalšími prvky navíc rychle rozkládají nesyntetické materiály a zanechávají v odpadkových skvrnách z naprosté většiny pouze plasty, což představuje příklad teritorializace jako vnitřní homogenizace. Naproti tomu mikroplasty, když jsou spolknuty mořskými živočichy a putují dále potravním řetězcem, deteritorializují asembláž plastů v oceánech tím, že její jednotlivé prvky roznáší do značně rozdílných oblastí, a proměňují tak její celkovou podobu.

² Na tento aspekt je nutné pamatovat. Ačkoliv se věnuji hlavně rozsáhlým a komplexním asemblážím, jejich jednotlivé komponenty jsou asemblážemi samy o sobě, a proto se také jejich identita neustále více či méně proměňuje (DeLanda 2016: 3).

³ Ve francouzském originále, případně i anglickém překladu (shodně *assemblage*), označuje tento pojem vedle podstatného jména zároveň také sloveso, což lépe vyjadřuje jeho procesualitu a neustálé „dělání“.

⁴ Deleuze a následně také DeLanda dále mluví o procesech kódování, respektive dekodování, které dále konsolidují, nebo rozvracejí celou asembláž (DeLanda 2006: 15-16). Pro mou analýzu však tyto pojmy nejsou klíčové.

Jednotlivé komponenty asembláže hrají určitou roli na škále mezi čistě materiální a čistě expresivní. Výsledné kapacity asembláže se tedy projevují v tom, co Karen Barad (2007) nazývá diskursivně-materiálními praxemi.⁵ Oba aspekty od sebe nelze vzájemně oddělit, jsou vzájemně úzce propletené a navzájem se konstituují. Materialita těl (například plastů) není pouhým nevyhnutelným, avšak nečinným pozadím pro diskursivní jednání, ale naopak do něho významně vstupuje jako aktivní prvek. Jiné komponenty zas hrají expresivní roli v tom, že vyjadřují identitu asembláže – běžně to je jazyk (který je ale právě pouze jednou z mnoha komponent asembláže), mohou jimi však být také jiné entity (DeLanda 2006: 12). V případě asembláže plastů v oceánech tuto roli hrají kupříkladu udušená zvířata, která ukazují, jakými vlastnostmi celá asembláž disponuje a jakého jednání je schopna.

Uvažovat o analyzovaných entitách jako o asemblážích má několik výhod. Zaprvé, tyto celky protínají dualismus kultury a přírody (ibid.: 3), jehož nevyhnutelnost byla v posledních letech mnohokrát dekonstruována (viz např. Latour 1993, 2004). Tato lokálně a historicky specifická distribuce aktérství, které je přiznáváno téměř výhradně lidem jako subjektům, je jednou z příčin našeho současného překvapení nad množstvím hrozeb, jejichž původci jsou právě údajně nečinné ne-lidské objekty. Zásadním důsledkem využití teorie asembláže je tedy prodloužení aktérství i na ne-lidské entity, které nejsou degradovány do oblasti pouhých nástrojů lidského jednání. Především v další části bude tato schopnost asembláže plastů v oceánech jednat značně přítomná. To, že začaly být vidět, nebylo jen otázkou postupného objevení plastů v oceánech lidmi. Ony samy, s pomocí dalších ne-lidských entit, si svou viditelnost částečně vynutily.

Zadruhé, asembláže charakterizuje historická jedinečnost (DeLanda 2006: 11). Asembláže nemají žádnou danou apriorní nebo fixní identitu, ta je naopak dynamicky ustavována interakcemi jednotlivých částí a zpětným vlivem asembláže na identity těchto svých částí. Identita asembláže je až výsledkem celého procesu, nestojí na jeho začátku (DeLanda 2006: 28). Plastový odpad v oceánech je vhodnou ukázkou toho, jak v zásadě iterativními procesy (odhazování odpadu, mořské proudy atd.) vznikla entita, která sama získala schopnost jednat. Vzhledem k této jedinečnosti, která popírá jednoduchou lineární kauzalitu, je nutná empirická investigace (sociálního) života každé jednotlivé asembláže, především jejích kapacit, tedy toho, co dělá a může dělat.

⁵ Ačkoliv se ontologie asembláže a propletení (*entanglements*), jejichž proponentkou Barad je, v některých ohledech významně rozcházejí, neoddělitelnost materiální a expresivní (diskursivní) stránky je v obou případech shodná.

Zatřetí, teorie asembláží umožňuje postavit na shodný základ plasty v oceánech a *problém* plastů v oceánech. Toto rozdělení postupně rozvinu v průběhu práce, jeho logiku ale krátce zmíním již na tomto místě. Obě tyto entity jsou odlišnými asemblážemi. Plasty v oceánech existují, aniž by musely být nějak konceptualizovány – jsou nezávislé na lidském vnímání a vědění a disponují vlastní „vitalitou“, schopností produktivně jednat (Bennett 2010: 1). To, že jsou ale konceptualizovány jako problém, už na těchto zprostředkovaných závislé je – tuto asembláž proto tvoří jiné entity a disponuje jinými kapacitami (například vytvářet tlak na vlády různých států, aby uzákonily zákaz jednorázových plastů). Není však možné říci, že by asembláž plastů v oceánu byla pouhou podmnožinou širší asembláže *problému* plastů v oceánech. Koncepty, významy nebo obrazy, vznikající spolu s konstrukcí problému, nemohou postihnout celkové bytí plastů v oceánech, které je vždy do určité míry přesahuje (ibid.: 5). Konceptualizace problému, která, jak dále ukážu, obsahuje výrazný politický aspekt, se navíc může vyhnout artikulaci některých částí asembláže plastů v oceánech, které jsou ustaveny jako irelevantní a jsou z účasti na problému (minimálně prozatím) vynechány. Při utváření reality problému je mnoho dalších realit umlčeno (Law 2004: 33).⁶ Je tedy nutné si uvědomit rozdíl mezi „kulturní a politickou pozorností vůči rizikům a jejich skutečným šířením“ (Beck 2011: 58). Stručně řečeno: plasty v oceánech představují na lidech nezávislý hyperobjekt; *problém* plastů v oceánech je specifickou a historicky jedinečnou formou spravování třecích míst mezi tímto hyperobjektem a lidmi (případně kapitalismem, viz výše) – je realitou-pro-kolektiv hyperobjektu.

Co je důležité hned zkraje zmínit v souvislosti s plasty v oceánech, je jejich ontologický status, jehož základ je shodný jak v teorii hyperobjektů, tak u asembláží. Tyto entity mají objektivní existenci, nezávislou na naší mysli a nejsou tedy pouhou funkcí našeho vnímání (DeLanda 2006: 40; Morton 2013: 49). Ian Hacking (1983: 146) chápe jako reálné vše, čím můžeme ovlivnit věci okolo nás, nebo co naopak může ovlivnit nás (a případně další entity). Asembláže proto reálné jsou (DeLanda 2006: 38) – je evidentní, že druhá z podmínek je právě exemplářem aktérství asembláže plastů v oceánech, jehož důsledky dalekosáhle ovlivňují nejen nás, ale také množství dalších živočichů. Naproti tomu *problém* plastů v oceánech by bez lidí neexistoval – musel být zkonstruován. Tato skutečnost z něj však nedělá něco méně reálného. Konstrukce a realita nestojí ve vzájemné opozici. Dnes je to *problém* plastů v oceánech, který ovlivňuje další aktéry (a naplňuje tak Hackingovy podmínky reálnosti), nikoliv plasty v oceánech samotné. Většina představitelů vlády, která vyhlásí zákaz

⁶ Význam tohoto tvrzení bude zřejmý nejdříve ve třetí části.

jednorázových plastů, se pravděpodobně s plasty v oceánech ani nikdy napřímo nesetkala a k jednání je nutí právě především existence velice reálného problému.

Mezi oběma asemblážemi však existuje pevný, přestože nikoliv přímý vztah. Konstrukce problému neznámá arbitrárnost, možnost vytvořit jakékoliv riziko jen na základě jazyka nebo představ, bez ohledu na jednání entit, které jsou předmětem tohoto rizika (tedy bez ohledu na jednání asembláže plastů v oceánech). Konstrukce reality a konstrukce vědění o této realitě (což jsou totožné věci) jsou výsledkem interakcí mnoha lidských i ne-lidských aktérů, kteří skrze ně dávají světu okolo sebe nejen diskursivní, ale také materiální formu (Barad 2007: 91) – proto je možné o světě okolo nás říci, že „čím více zkonstruovaný, tím více reálný“ (Latour 2003: 34). Stejně tak tedy konstrukce neznámá, že by se problém pohyboval pouze na jakési odtělesněné diskursivní rovině nebo že by to byl pouhý mentální konstrukt. Jak už jsem zmínil a jak bude v průběhu práce stále jasnější, existence problému je zakotvena v mnoha praxích, jejichž důležitou součástí jsou právě tělesné materiální entity. Vzhledem k těmto někdy stále převažujícím přesvědčením, které bývají spojovány s pojmem (sociální) konstrukce, tedy proto budu dále hovořit raději o ustavování (*enactment*; viz Mol 2002) realit.

Nakonec je ještě nutné zdůraznit, že asembláže nenalzáme pouze jako předměty zkoumání, ať už v podobě plastů v oceánech, nebo různých praxí, které se jimi zabývají. Svůj samotný výzkum charakterizují také jako asembláž, což má významné důsledky pro chápání toho, co celý výzkumný proces představuje, co je jeho součástí a jeho výstupem a jaké mohou být jeho efekty. Tradiční dualismus teorie a praxe je samotným výzkumem narušen, stejně jako možnost vystavení zřetelně ohraničeného výzkumného designu. Mluvím proto o post-metodologii jako způsobu výzkumné práce, jejíž součástí je neustálá připravenost chopit se nových náhod, překvapení a příležitostí, které v průběhu výzkumu vyvstávají, a nechat se jimi unést do nových prostor. Slovíčko post navíc může odkazovat ke skutečnosti, že co se stane zřetelnou metodou, bývá často určeno až zpětně, tedy ex post.

Post-metodologická asembláž

Teorie asembláží představuje jeden ze způsobů, jak se vztahovat k empirii (Brown 2010: 113) a z toho důvodu je vhodná k chápání ontologie výzkumu (Law 2004). Ten vzniká z množství navzájem interagujících komponent – teoretických konceptů, vznikajících dat, osoby výzkumníka, kontaktů s terénem (abych zmínil alespoň ty nejvíce intuitivní) – jejichž

výsledkem je specifická a unikátní entita. Takováto podoba metodologie, která se neustále vynořuje v kontaktu s terénem a teorií, je vhodným prostředkem pro analýzu objektu (asembláže), jenž nemá jasně vymezené hranice a jehož podoba je směrem dovnitř i ven značně fluidní a dynamická a který je navíc historicky jedinečný. Tradiční metody neumí zachytit entity, které jsou nepředvídatelné, nemají příliš jasný tvar, ztrácejí se z dohledu a znovu se objevují (ibid.: 2-4) – tedy například hyperobjekty.

Proto tvrdím, že je v takovém případě v zásadě nemožné vystavět apriorní výzkumný design a je nutné zvolit plastičtější přístup, chápat design jako koextenzivní s celým výzkumným procesem. Jeho podoba je unášena nečekanými setkáními a novými zkušenostmi, které vyvstávají z kontinuálního a proměňujícího se styku s teorií, daty nebo terénem. Snahy o počáteční uzavření metodologického aparátu by vzhledem k zapojení výzkumné praxe do samotné konstrukce terénu vedly také k příliš brzkému uzavření a omezení potenciálních interakcí s předmětem výzkumu, který se tomuto procesu vzpírá. Co bude na konci považováno za relevantní, nemůže být určeno předem (Fraser 2010: 77). Výzkum by se tedy měl stát experimentálním a nepředvídatelným, pokud chce produkovat nová porozumění (St. Pierre 2018: 2). Důležitý je právě onen důraz na produktivitu, který je hlavní devízou výzkumu-asembláže. Zdánlivý nepořádek (viz Law 2004), který vyvstává z opuštění bezpečné systematizované metodologie, by měl sloužit k vytváření nového, ještě nepoznaného, překvapivého. Takto chápaný výzkum je citlivější vůči fenoménům, s nimiž přichází do kontaktu a jimiž se nechává vést do mnohdy nečekaných oblastí, a snáze umožňuje zkoumat dynamiku jejich interakcí. Disponuje také výrazným potenciálem produkovat žádoucí změny⁷ – vědění je intervencí (Hacking 1983) a nové vědění může umožnit nové formy jednání.

Zároveň však tento přístup značí, že výzkumný proces není jednosměrně lineární akumulací dat a informací. Celá výzkumná asembláž se proměňuje tím, jak do ní spolu se čtením knih nebo s opakovanými kontakty s terénem vstupují nové interagující jednotky (informace, pocity, nápady). Jak už jsem ukázal, asembláže mají schopnost měnit nejen své okolí, ale také prvky, které ji tvoří. Proto se v průběhu výzkumu proměňuje povaha dříve vzniklých informací – analýza například transformuje náš vztah k dřívějším teoriím,

⁷ Otázkou je: žádoucí pro koho? Každá forma reality, včetně té, kterou zde vykresluji, je nevyhnutelně normativní. Žádoucí jednání může být v mém případě takové, které by směřovalo k eliminaci plastového odpadu v oceánech, nebo alespoň k minimalizaci podpory tohoto hyperobjektu. Je však nutné mít na paměti, že další reality a další entity byly umlčeny – kdybych vzal v potaz nesčetné mikroorganismy, prosperující právě na plátech v oceánech, bylo by takové jednání pro mnoho entit nežádoucí. Později bude nutné je internalizovat také, čímž dojde k posunu toho, co znamená dobrý společný svět pro všechny (viz část II nebo Latour 2004).

výzkumným otázkám nebo datům (a k tomu, co vůbec za data považujeme) a podobně – což znovu ovlivňuje vztah k dalším entitám a následně také podobu celé asembláže. Koherentní podoba tedy může být celému výzkumnému procesu dána pouze až zpětně.

Konceptualizace výzkumného procesu jako asembláže znamená být si vědom také jeho interakcí s předměty jeho zájmu a jejich nezbytného ovlivnění. Nestavím se do role nezúčastněného pozorovatele, který reprezentuje nezávislou realitu – v kontextu ostatních praxí, kterým tuto „schopnost“ odpírám, by to ostatně bylo poněkud pokrytecké. Popis reality, který na následujících stranách předkládám, je současně jejím ustavením – ohraničuji entity bez zřetelných hranic, detekuji a zesiluji určité vzorce a resonance na úkor jiných, hledám a tvořím momenty stability v nepřetržitých procesech stávání se (Law 2004). To, že výzkum hraje aktivní roli při konstrukci terénu, je jeden z důvodů, proč mluvím o narušení dualismu teorie a praxe. Tyto dvě oblasti nemají jasně vymezené hranice, jsou spolu nerozlučně propletené a vzájemně se konstituují a nelze tedy určit, kde při analýze začíná a kde končí teoretický rámec (a naopak). Teorie navíc neleží na nějaké odosobněné rovině, není pouhým pozadím praxe – teorie je praxí (Barad 2007: 55), což v maximální míře odhalují současná rizika (Beck 2011: 93), neboť o nich můžeme hovořit jako o abstrakcích i empirických fenoménech zároveň (Helmreich 2016: 183).

Centrálním aspektem, kterému jsem v průběhu výzkumného procesu věnoval pozornost, byla především analýza způsobů, jakými je hyperobjekt plastů v oceánech v různých diskursivně-materiálních praxích transformován na problém a jak je v nich tento problém nadále performován. Množství dílčích metod, s nimiž přistupuji k otázce ustavování problému, zobrazuje multiplicitu těchto praxí a vznikajících realit. Praxí zde nerozumím pouze typicky rutinní činnost nebo aktivitu, nýbrž za její součást považuji také textové výstupy, videa, umělecká díla a další artefakty, které tak ztrácejí svůj status něčeho hotového a uzavřeného, aby byly naopak vnímány jako trvajících procesy, jejichž identita je ovlivňována ostatními entitami praxe-asmbláže, stejně jako asembláží samotnou. Tyto produkty také svým vlastním způsobem něco *dělají* a bylo by tedy zkreslující tvrdit, že problém je konstituován pouze aktivitou oddělenou od jejích výstupů.

Výsledná práce (jak je předložena v tomto textu) je tedy také praxí a zároveň textovým vyjádřením celé výzkumné asembláže. Je další entitou, která do její podoby vstupuje a ovlivňuje ji tak, a to entitou výrazně teritorializující, neboť vykresluje hranice výzkumné reality a homogenizuje vědění o ní do formy jednoho média. Proto si tato práce nenárokuje

definitivní popis objektivně existující reality, ale naopak ji prezentuje jako výsledek jejího ustavení během interakcí teorie, terénu, výzkumníkovi subjektivity, psaní a dalších entit ve výsledné diskursivně-materiální praxi. Realita tam venku (*out there*) je výsledným produktem, ne předpokladem výzkumu (Law 2004: 37). Zároveň je však neskonale bohatší, než jak ji zde mohu vyjádřit, neboť „jisté formy realit jde jen stěží vpasovat do textové formy“ (ibid.: 147). Na následujících stránkách tedy nastiňuji jednu podobu světa, který „současně zkoumám, proměňuji a obývám“ (Schadler 2019: 14).

ČÁST II: Oslepený kolektiv

The hierarchy of substances is abolished: a single one replaces them all: the world can be plasticized, and even life itself... – Hierarchie látek je zrušena: jediná nahrazuje všechny ostatní: svět může být plastizován, včetně života samého...

Roland Barthes (1972 [1957])

Jak je možné, že se hyperobjekt plastů v oceánech dostal do středu naší pozornosti až ve chvíli, kdy dosáhl tak enormních rozměrů? Znenadání se objevil přímo mezi námi, což bylo stejně tak překvapivé jako znepokojující. Minulost, která již měla být dávno pryč, zůstala a začala se navracet zpátky (Latour 1993: 69). Zároveň však také dala nahlédnout do nejisté a nebezpečné budoucnosti, jejíž stín se promítá i do našich dnešních kroků a činů. V jeho přítomnosti dochází k promýšlení a přehodnocování toho, jak přemýšlíme o světě a jeho zdánlivě samozřejmých kategoriích jako společnost a příroda, život nebo demokracie.

Na hranicích kolektivu

Bruno Latour ve své knize *Politics of Nature* (2004) rozvinul svůj vlastní dřívější koncept, který by umožňoval reagovat právě na skutečnost, že mnohé entity, jež jsme považovali za pouhé pasivní objekty, se ukazují být významnými aktéry ve formování světa, ve kterém žijeme. Tímto konceptem je kolektiv a ve zmíněné knize ho Latour vypracovává do podoby jakéhosi teoretického modelu. Kolektiv staví právě na přesvědčení, že západní⁸ ontologická struktura našeho světa je výsledkem určitých historických dynamik, které však v současné době stále více zpochybňují její platnost a užitečnost. „Výrazy ‚příroda‘ a ‚společnost‘ neurčují domény reality; namísto toho odkazují k poměrně specifické formě veřejné organizace“ (ibid.: 53), která je výsledkem historických snah přírodu ovládnout a ignorovat (Beck 2011: 11) a jejíž diskursivní přetrvávání zabraňuje adekvátně reagovat na současné, především ekologické krizi. S pomocí kolektivu tak Latour představuje koncept, který nabízí formu odlišnou, takovou, která tne napříč oběma doménami. Odpovídá tím na stále více znatelný vliv existence entit, jejichž zařazení do existujících kategorií (spolu s určením jejich

⁸ Stejně jako Marilyn Strathern a mnozí další zde Západ nechápu jako jasnou teritoriální jednotku, ale jako „určitý způsob organizace vědění“ (Holbraad & Petersen 2017: 118), dominantní především ve veřejném diskursu středních tříd v oblasti Severní Ameriky a Evropy (ibid.).

identity) je problematické a potenciálně destruktivní. Kolektiv je jakýmsi pomyslným⁹ společenstvím všech entit, lidských i ne-lidských, vyvstávajícím z jejich nepřetržitého shromažďování (*collecting*) v průběhu utváření společného světa (Latour 2004: 55). Stejně jako v případě asembláží je tedy také kolektiv dynamickou entitou, jejíž identita je neustále rekonstituována. Namísto společnosti tvořené lidmi a obklopené přírodou (neboli vším ostatním) tedy Latour nabízí odlišný svět, na jehož neustálém formování a obnovování se podílejí všichni jeho obyvatelé – různí lidé i ne-lidé – společně. Kolektiv představuje proces, neustávající práci, nikoliv jasně ohraničený a provždy daný objekt (ibid.: 147).

Stejně jako každá (i byť pouze myšlená) jednotka si také kolektiv nutně vytváří hranice, jimiž odděluje entity, které do něj nepatří, a upevňuje tak svou identitu (respektive, v pojmech teorie asembláží, některé prvky-entity kolektivu-asebláže neustále přispívají k její teritorializaci). Zatímco ale esenciální kategorie společnosti a přírody již na začátku a s definitivní platností distribuují identity jednotlivých entit (tudíž jsou na jedné straně lidé jako sociální subjekty, disponující aktérstvím a svobodou, a na druhé straně naopak apolitické pasivní přírodní objekty bez vlastní historie) a ustavují mezi nimi pevnou hierarchii, v kolektivu prochází každá entita postupným procesem, teprve jehož výsledkem je rozhodnutí, zdali se stane součástí společného světa, a případně pak v jaké podobě. Pokud se tak stane a daná entita je internalizována, získává vlastní identitu (tedy vlastnosti a kapacity) a schopnost „mluvit“, zasahovat do fungování kolektivu. Stává se aktérem (ibid.).

Ne vždy je však výsledkem celého procesu internalizace nové entity. Není totiž možné označit za součást kolektivu všechny nám známé entity najednou. To má mnoho příčin. Některé entity spolu navzájem nemusejí být kompatibilní a kolektiv se tedy v určitý historický moment rozhodne, že jednu z nich nebude brát v potaz, aby dokázal udržet svou vnitřní stabilitu. (Latour uvádí příklad několika tisíc každoročních úmrtí na francouzských silnicích z důvodu rychlé jízdy a alkoholu – snížení povolené rychlosti nebo zákaz výroby lihovin není v souladu s nutností rychlé přepravy či ekonomickým profitem, který alkohol přináší, a proto jsou tito mrtví „vykázáni“ mimo kolektiv; ibid.: 124) V jiných případech nemusí být daná entita (neboli propozice, jak ji před vstupem do kolektivu Latour nazývá) dostatečně protěžována a nemusí tak být označena za někoho, s kým je nutné počítat. Z jasně definované a identifikované „záležitosti faktu“ (*matter of fact*) se nepodaří utvořit „záležitost zájmu“

⁹ Pomyslným ve smyslu Benedicta Andersona (2003) – jeho součástí jsou entity, s nimiž třeba nikdy nepřijdeme do kontaktu, přesto jsme si společně koexistence vědomi. Kolektiv je jinak samozřejmě zásadně tvořen a utvářen také materiálními prvky. Diskurs a matérii nelze oddělit.

(*matter of concern*)¹⁰, propletený svazek lidských a ne-lidských entit s nejasnými hranicemi a identitou, o němž kolektiv vyjednává (ibid.: 23-24). Tehdy je propozice externalizována, vyřazena z účasti na kolektivu, a není tudíž brána v potaz při formování společného světa. „O těchto vyloučených entitách pak nemůžeme říci nic jiného, než že byly externalizovány: explicitním kolektivním rozhodnutím bylo nebrat je v úvahu; budou vnímány jako nepodstatné“ (ibid.: 124). Stává se v zásadě neviditelnými.

Hranice mezi kolektivem a jeho okolím (tedy internalizovanými a externalizovanými entitami) je neustále každodenně dělána a produkována a je tedy značně plastická a proměnlivá. Vnější je pouze provizorní, představuje jen dočasný výsledek externalizujících procesů. Stejně tak ani podoba internalizovaných entit není dána jednou provždy, v rámci kolektivu totiž mohou změnit svou identitu a pozici. To je dáno právě skutečností, že kolektiv není nikdy definitivní – jednak do něj proudí nové entity, které rekonfigurují vztahy s těmi ostatními, jednak celý kolektiv zpětně jedná na tyto své části (jak jsem ukázal v předchozí části, kdy jsem popisoval fungování asembláží). Každá proměna hranic má za následek také změnu základní zkušenosti (Douglas 2014: 170) entit kolektivu – pokud bychom našli způsob, jak v kolektivu přivítat zmíněné tisíce mrtvých řidičů, došlo by ke změně v našem vztahování se ke světu, kupříkladu k automobilové dopravě.

Ačkoliv se Latour této otázce v zásadě nevěnuje, je pro mou analýzu důležité ukázat, co a proč se s externalizovanou entitou děje. Navazuji zde proto na koncept non-identity Theodora Adorna (1973), který ve spojení s teoretizací kolektivu získává odlišný (nebo spíše posunutý) význam. Adorno jím popisuje aspekt reality, který uniká věděni a je heterogenní vůči veškerým konceptualizacím (není jej možné jimi zachytit) a který se nalézá v prostoru mezi konceptem a věcí jako takovou (Bennett 2010: 13-4).¹¹ Takovéto chápání však staví na předpokladu, který model kolektivu vyvrací – některé entity totiž vůbec konceptualizovány nejsou, neboť konceptualizace a přiřazení identity je až *výsledkem* přijetí entity do kolektivu. O externalizovaných entitách nic víc říci nemůžeme, neboť unikají věděni/vidění kolektivu a vzpírají se konceptualizacím – z pohledu kolektivu nemají žádnou identitu a nejsou

¹⁰ Překlad obou problematických termínů podle Tomáše Kobese (2015).

¹¹ Na tomto místě musím poznamenat, že se neztotožňuji s ontologickými předpoklady, na kterých tento pojem původně stojí. Především se jedná o jeho zakotvení v reprezentacionalismu, který předpokládá nepřekonatelnou propast mezi věcí samotnou a její lidskou reprezentací. Utváření reality, probíhající během konceptualizace entit, však chápu jako performativní proces (viz část III), během něhož skrze vzájemné interakce a manipulace mnoha aktérů vzniká svět okolo nás. Hranice mezi epistemologií a ontologií se tedy rozpadá. Vzniká však realita-pro-kolektiv, která je jen jednou instancí multiplicity existujících realit. Plasty v oceánech zabíjely i v době, kdy součástí reality kolektivu nebyly. To neznamená, že neexistovaly – stále totiž byly součástí reality-pro-želvy nebo reality-pro-mikroby (tedy reality jiných kolektivů).

považovány za aktéry. To však neznamená, že by nejednaly. I mimo kolektiv jsou velice aktivní.

Využitelnost takového přístupu bude zřejmá, až ukáží historickou specifičnost externalizace plastů v oceánech. Z účasti na kolektivu totiž nebyla vyloučena entita tato, ale jiná. Plastový odpad. Jeho zanedbání v dlouhodobém procesu vedlo k vytvoření nové entity, která ještě neprošla procesem externalizace a nebyla tedy vůbec známá. (O to větší překvapení kolektiv zažil, když se objevila v jeho zorném poli a přihlásila se o slovo.) Dlouhodobým výsledkem vyhoštění tedy v tomto případě nebyl návrat v zásadě „známé“ entity, jíž bylo pouze upřeno aktérství a která byla relegována do role objektu s nejasnou identitou, nýbrž entita, která vůči kolektivu postrádala aktérství z toho důvodu, že o ní ještě nebylo vůbec možné hovořit. Zanedbání jedné entity vedlo ke vzniku druhé – o této možnosti Latour vůbec nepíše.

Jak je již zřejmé, entity, které v jednu chvíli nejsou součástí kolektivu, z něj nejsou vyloučeny nadobro (Latour 2004: 124). Hranice kolektivu nejsou neprostupné. Latour poeticky popisuje, jak na brány kolektivu neustále buší nové propozice (ibid.: 125) ve formě záležitostí zájmu (*matters of concern*), které vyžadují, aby je kolektiv bral vážně a počítal s nimi. Najednou se „viditelné ocitá ve stínu neviditelných ohrožení“ (Beck 2011: 58) – do té doby neviditelné plasty v oceánech najednou ohrožují zdraví lidí či turismus, tedy plnohodnotné členy kolektivu. O tom, zda se jím propozice nakonec stane také, se rozhoduje během kolektivního „politického“ procesu, který je Latourem (2004: 18) definován jako „postupné sestavování společného světa“. V jeho průběhu dochází k tomu, co Jacques Rancière (2004) popisuje jako distribuci vnímatelného, která určuje to, zdali je kolektiv určitou entitu vůbec schopen vnímat, a zároveň případně způsoby, *jak* je tato entita vnímána.

Podle Latoura (2004: 30) je tento jím popisovaný proces v mnoha praxích implicitně přítomný, jen teorie stále tíhne k původním kategoriím. Hlavní aspekty tohoto procesu však již jsou implicitně vlastní tomu, jak se vypořádáváme s entitami, které (pro nás) předtím neexistovaly. Jednotlivé kroky několikasupňového procesu, který Latour v knize popisuje, nejsou pro mou analýzu klíčové, důležité je hlavně to, co tento proces představuje a jaké jsou jeho výstupy: Dochází ke konceptuálnímu uzavření dané entity, které specifikuje její identitu – tedy její vlastnosti a kapacity – a pozici v rámci kolektivu – tedy její důležitost ve vztahu k ostatním entitám. Klíčové je, že konceptualizace není v tomto případě záležitostí úzké skupiny lidí (např. vědců nebo politiků samotných), ale naopak na ní participují různé zástupy

aktérů, tzv. spolehlivých svědků (*reliable witnesses*), kteří do procesu přinášejí odlišné zájmy, hodnoty, nástroje a praktiky, a stávají se reprezentanty dané propozice. Jejich společnou prací postupně vzniká realita dané entity a stává se z ní neoddiskutovatelný fakt – avšak až na konci postupného procesu. Uznání propozice za člena kolektivu nakonec razantně promění způsob, jakým jednotlivé entity kolektivu koexistují. Hranice mezi vnitřkem a vnějškem kolektivu jsou redefinovány, naše realita je proměněna (*ibid.*).

Na základě tohoto heuristického „modelu“ tedy lze přehledně ukázat jakýsi sociální život plastů v oceánech – toho, jak se na dlouhou dobu ztratily z dohledu, aby se o své místo přihlásily později o to razantněji, což vedlo k jejich konceptualizaci ve formě *problému*. Takový vývoj však zpočátku nikdo nečekal.

Co není vidět, není

Plast jako materiál stabilní, barevné a demokratické budoucnosti. To byl tradiční obraz doprovázející komerční uvedení plastu, které od 30. let minulého století následovala nebyvalá proliferace jeho všemožných nových typů a raketový růst jejich produkce a využití (Meikle 1995: 1). Z jejich rozličných vlastností (které navíc mohly být postupně stále více produkovány na zakázku; *ibid.*: 126) těžily všechny sektory průmyslu od vojenského až po zábavní. Roland Barthes (1972 [1957]) proto ve své slavné eseji o plastu píše jako o „záračné látce“, která na sebe může vzít jakoukoliv podobu. Plast tak byl dalším masivním vítězstvím člověka nad přírodou, jejíž limity a nejistoty byly tímto materiálem překonány (Meikle 1995: 27). Kromě zdánlivě nekonečné tvarovatelnosti a manipulovatelnosti mu postupný úspěch zaručovala rozsáhlá škála dalších charakteristik jako nízká cena, lehkost, odolnost nebo snadná nahraditelnost. Reklamy mluvily o tom, jak jsou plasty „navěky... a o hodně levnější než diamanty“ (*ibid.*: 9) nebo „okouzující, praktické a přepychové“ (*ibid.*: 174).¹² Často byly navíc předvojem v ochraně přírody, jejíž vzácné zdroje a živočichy pomáhaly chránit tím, že úspěšně nahrazovaly slonovinu a další materiály (Bensaude Vincent 25). Historie plastů je takovýchto paradoxů plná.

Po druhé světové válce tak byl najednou plast všude. Stal se symbolem ekonomického poválečného rozvoje a nastupující společnosti blahobytu (*ibid.*: 63) a v průběhu 20. století začal nevratně proměňovat celý svět: „Jedna [látka] nahrazuje všechny: svět může být

¹² Plasty samozřejmě nebyly přijaty pouze s nadšením. V naprostých počátcích tomu bylo dost často naopak a ambivalentní postoje přetrvaly dodnes. Když zde tedy mluvím o úspěchu, mám tím na mysli především úspěch tržní, nikoliv jeho přijetí (které podle některých ani nebylo důležité; viz Meikle 1995: 174-5).

plastizován“, napsal Barthes v roce 1957 – během půl století od tohoto prohlášení stoupla roční produkce plastů téměř stokrát (Geyer et al. 2017). Svě posláním tento materiál tisíce použití, jak byl často nazýván, alespoň částečně naplnil, když jeho dostupnost demokratizovala materiální kulturu tím, že širokým masám lidí zpřístupnila objekty, které by si bez plastů nemohli dovolit (Meikle 1995: 18). Jen několik málo let tak plastu stačilo k tomu, aby se stal ztělesněním pohodlné modernity.

Tento ohromný úspěch ale měl a stále má také svou odvrácenou tvář, kterou v době největšího rozmachu plastů nikdo nepředvídal (ibid.: 180). Přesně ty charakteristiky, které plastům úspěch zaručily – především dlouhověkost a snadná nahraditelnost – také s exponenciálně rostoucí produkcí plastů přinášely závažnou otázku, jak s nimi dále nakládat. Hlavní problém leží v tom, že plasty jsou látky odolné vůči degradaci, i když jejich použití je velice často pouze krátkodobé (ibid.: 78). Tento aspekt se naplno vyjevil především v 60. letech, nějaký čas po uvedení jednorázových plastů, nejčastěji sloužících jako obaly. Snaha prohloubit ekonomický potenciál plastového průmyslu byla vedena skrz změnu diskursivně-materiálních praxí (tedy toho, jak se o plastu mluví a uvažuje, i toho, jak se designuje), kdy odolnost plastů byla spíše na překážku této maximalizaci. Budoucnost ležela v obratu, ten ale nezbytně implikoval masivní plýtvání (Hawkins 2018b: 98-9). Skrze jednorázové plasty odpad přestal být něčím, co následuje po ekonomickém jednání, a stal se jeho inherentní součástí – byl „vyráběn, aby byl odhozen“ (*made to be wasted*; Hawkins 2013: 50).

K masivnímu vyhazování jako běžné spotřebitelské praxi po druhé světové válce tedy přispělo (často pouze implicitně) množství aktérů. Plast po celou dobu ale nehrál jen pasivní roli nástroje záměrů obchodníků nebo vlastníků firem. Samotná identita plastů – kupříkladu nízká cena, kvůli níž je levnější plast vyměnit než opravit (Meikle 1995: 186), nebo v podstatě nekonečná tvarovatelnost, která umožnila masivní diverzifikaci produktů – zásadně přispěla ke změně způsobu zacházení s věcmi a vztahování se k nim (na straně producentů i konzumentů). Jeho schopnost nepozorovaně tvarovat jednání dalších aktérů navíc rostla v souladu s tím, jak se stával stále všudypřítomnější a samozřejmější – a tedy také neviditelnější (Hawkins 2018a: 401). V souvislosti s proliferací plastových produktů si i Meikle všimá, že pro ni plast nebyl jen perfektním prostředkem, nýbrž že ji „konceptuálně ztělesňoval a stimuloval“ (Meikle 1995: 176).

V těchto různých praxích (spotřebitelských i producentských) se ukazují příčiny toho, proč se kolektiv rozhodl nebrat plastový odpad v potaz a externalizoval ho. Nebyl jednoduše

kompatibilní s dalšími entitami uvnitř něj – například se spotřebitelským chováním nebo s ekonomickým růstem. Jejich přežití v tehdy dané podobě bylo tak důležité, že byl kolektiv ochoten odvrátit zrak od osudu plastových produktů. Dělo se tak skrze různé postupy, které nazývám procesy zneviditelňování. Ty nebyly výsledkem pouze lidské činnosti, nýbrž, jak už jsem naznačil, se na nich podílely také různé ne-lidské entity. Zneviditelňování musí být v tomto smyslu chápáno jak doslovně, kdy se plastový odpad ztrácel z dosahu smyslového vnímání, tak v přeneseném významu, kdy potenciálně vnímatelný byl, avšak jeho vnímání nebylo bráno vážně z toho důvodu, že nebyl uznán za člena společného světa/kolektivu.

Zaprvé, plasty navázaly na konstantní, ale historicky proměnlivé zneviditelňování obecně odpadu jako takového. Lidé se vždy snažili, aby odpad nebyl vidět (ať už jeho vyhozením mimo osobní prostor, nebo třeba spalováním), ale se vznikem veřejného prostoru jako specifického místa a zároveň s rostoucím množstvím odpadu byl jeho management od 19. století postupem času stále více delegován na veřejnou službu (Melosi 2005). To jen posunulo měřítko toho, kde odpad nesměl být vidět. Techniky, které veřejná správa k managementu odpadu využívala – svoz odpadu nebo kanalizace – významně snížily viditelnost odpadu velice brzy po jeho vytvoření a zároveň minimalizovaly míru, do jaké se o ně musíme dále starat (Hawkins 2006: 16). Veřejný prostor¹³ se navíc postupně stával objektem různých politik a zájmů a jeho estetizace významně přispěla k externalizaci mnoha entit, s nimiž nebyla kompatibilní (kromě odpadu také třeba bezdomovců a dalších). Na tyto historicky vytvořené návyky navázalo zacházení s plastovým odpadem, ten však kvůli svým charakteristikám jednal zásadně jinak. Ačkoliv se mohl vytratit ze smyslového vnímání, jeho materialita přetrvávala dál. Zneviditelnění plastového odpadu tedy bylo z tohoto důvodu značně nebezpečnější, neboť s koncem přírody jako odkladiště nepotřebného začal odpad poprvé nevratně proměňovat místo, ve kterém žijeme.

Zadruhé, neviditelnost plastového odpadu implikovala už samotná existence tohoto materiálu, jehož některé charakteristiky jej činí neviditelným již v době, kdy se ještě odpadem nestal. Různorodost plastů znemožňuje podat nějakou zobecňující výpověď, jedno mají ale společné. Na rozdíl od nesyntetických materiálů plast nepředchází produktům, kterým slouží, neboť tvarování je nezbytnou součástí procesu jejich syntetizace – látka a forma se vynořují současně (Bensaude Vincent 2013: 20). Vzhledem k tomu, že plast jako takový tedy nemá existenci oddělenou od jednotlivých produktů, je s nimi koextenzivní. Plast vždy potřebuje

¹³ Odpadem se zároveň také do jisté míry konstituuje to, co je jako veřejný prostor vnímáno. Proto se odpad často kumuluje na místech, která tento status ztrácejí, přestože de facto veřejným prostorem jsou.

„hostitele“, a sám o sobě proto není vidět. Vnímat plast *jako* plast a ne jako výrobek samotný, tak vyžaduje zvýšenou senzitivitu vůči materialitě, která však vystupuje na povrch jen tehdy, když se na něm objeví nějaká vada (viz Heidegger 1996: 68). Efemérnost a kaleidoskopická¹⁴ povaha masové spotřeby ji naopak spíše utlumuje. Z toho důvodu plasty, „pokud dobře plní svou roli, velice rychle ustoupí do relativní neviditelnosti“ (Meikle 1995: xiii). Kromě této společné jedinečné vlastnosti u různých typů plastů navíc najdeme rysy další, které ještě podporují jejich zneviditelnění. Průzračnost polyethylen tereftalátových (PET) lahví nebo minimální váha polystyrenových boxů na jídlo tedy dále významně přispívají k těmto procesům, „jakoby sama lehkost nebo transparentnost materiálu posilovala jeho bezvýznamnost“ (Hawkins 2018a: 7).

Zatřetí, neviditelnost plastového odpadu byla také častokrát výsledkem různých politických konstrukcí, na nichž se znovu podílelo množství lidských i ne-lidských aktérů. S ohledem na maximalizaci ekonomického potenciálu plastů v polovině minulého století bylo nutné plast konstruovat tak, aby z pozornosti zmizel jeho další život po použití (Hawkins 2018b: 99). Tyto konstrukce se částečně lišily mezi různými typy plastů a předmětů – zde jednu takovou jen v krátkosti načrtnu na příkladu jednorázových plastových obalů. Co je považováno za odpad, je specifické a kontextuální (Douglas 2014: 36), a proto mohla být tato kategorie ustavena na základě potřeb kultury masové spotřeby. S uvedením plastů na jedno použití tak byla utvářena nová spotřebitelská praxe – jednorázovost (*disposability*) – jejímž motorem byl každodenní rekurentní trh. Jednorázovost byla výsledkem současné snahy disciplinovat výrazně trvanlivý materiál a ustavit jej jako pomíjivý a zapomenutelný a zároveň vytvořit takového spotřebitele, který se nebude starat o další život použitého předmětu (Hawkins 2018b: 99-100). Cestu k úspěchu představovalo ustavení specifické temporality, založené na neustále se opakující přítomnosti, kterou zajišťuje nekonečný cyklus produkce zboží, a časové a prostorové bezprostřednosti, v níž by „na ničem kromě okamžitého použití a vyhození nezáleželo“ (ibid.: 99). Jednorázové obaly, které pouze dočasně chrání cílový produkt, v takovém světě velice rychle ztrácí svou funkci, což má za následek skutečnost, že se stávají odpadem, jehož další život narušuje utvořenou představu

¹⁴ Zde především ve smyslu důrazu na observaci formy, nikoliv látky produktu. Vycházím z etymologického základu slova, které je spojením starořeckých výrazů *kalos* (krásný), *eidos* (to, co je viděné; tvar) a *skopeō* (dívat se) – dohromady tedy něco jako pozorování krásných forem (Liddell et al. 1996). Toto označení tak považuji za odpovídající centrálnímu aspektu kultury masového konzumu – touhy spotřebovávat stále nové a krásné věci. Obrazný význam tohoto slova jako neustále se proměňujícího sledu prvků (Lexico) navíc posiluje představu toků nových prchavých produktů a služeb.

neustálé repetice, a přesahuje tak temporální myšlení běžného konzumenta (ibid.).¹⁵ V době, kdy plastový produkt zahajuje svou dlouhou pouť jako nechtěná a neužitečná věc, na něj spotřebitel pod hromadou dalších (nových) již zapomněl.

Začtvrté, cílovou destinací velké části plastového odpadu jsou moře a oceány. Je to výsledek mnoha druhů aktivit, z nichž některé vůbec nemusí souviset s vyhazováním plastů (například odplavení odpadu při bouřích), jiným však jde cíleně o zbavení se plastů z vnímatelného prostředí (typickým příkladem je dlouhotrvající praxe nakládání s veřejným odpadem skrze vyhazování přebytečného odpadu daleko od pevniny; Meikle 1995: 268). Šedesát procent území moří a oceánů dnes nespadá pod území žádného ze států (Evropská komise 2017), což z nich dělá jakési území nikoho, externalizovanou oblast, která byla dlouho vnímána jako jakési prázdné místo mezi národními státy (Steinberg 2001), a mohla tak sloužit jako odkladiště všeho, co kolektiv nepřijal (tedy mimo jiné plastového odpadu), aniž by se tím někdo musel zabývat. Přítomnost lidí je v těchto oblastech navíc stále velice minimální, což z oceánů učinilo pohodlnou oblast „prýč“, mimo dosah nezprostředkovaného smyslového vnímání.

Bylo by jistě možné najít další procesy zneviditelňování.¹⁶ Tato část si ale neklade nárok na jejich vyčerpávající popis. Chtěl jsem především nastínit některé z dynamik toho, proč se plastový odpad na dlouho ztratil z dohledu, což historicky představuje nejvýznamnější příčinu vzniku hyperobjektu plastů v oceánech. Důsledky jednotlivých procesů nelze pouze sečíst, nýbrž je nutné pamatovat na to, že jako správné asembláže mezi sebou navzájem interagovaly, a vytvářely tak jedinečné (a závažnější) efekty. Temporalita cyklické přítomnosti a praxe, které poháněla, by například nebyly tak „účinné“ bez existence veřejných služeb starajících se o odklizení odpadu mimo zorné pole jeho producentů. Bez fungování oceánů jako zdánlivě bezedných a vzdálených kontejnerů odpadu by pak tyto procesy znovu vytvářely poněkud odlišné efekty.

Představil jsem zde tedy čtyři rozsáhlé a zásadní procesy zneviditelňování plastového odpadu, které probíhaly od samého začátku uvedení plastů a vrcholu dosáhly s rozvojem masové spotřeby po druhé světové válce¹⁷, a které usnadnily externalizaci plastového odpadu

¹⁵ Ostatně stejně jako období několika set let, které je předpokládáno pro degradaci mnoha plastových výrobků.

¹⁶ Někdy bývá zmiňováno třeba spalování plastů, které také zdánlivě vedlo k jejich odstranění, aby se později zjistilo, že tím vzniká další hyperobjekt – znečištěné ovzduší.

¹⁷ Tyto procesy však nesmíme považovat za děje minulosti. V neztenčené míře probíhají i v současnosti, co se ale změnilo, jsou podmínky jejich existence. Dnes už totiž známe jejich efekty.

z kolektivu. Vzhledem k tematickému zaměření práce se dále zabývám už pouze posledním z nich – putováním tohoto odpadu do oceánů.

Plastový odpad tedy v této chvíli přestává existovat. Ale pouze zdánlivě – z pohledu kolektivu. Ten se rozhodl nebrat jeho existenci v potaz, a zabránil si tak možnosti přiřadit této entitě nějakou identitu, která by ji umožnila snáze kontrolovat. V této chvíli jsme o plastovém odpadu nemohli „říci nic jiného, než že byl externalizován“ (Latour 2004: 124).

Co se ale děje s entitami vyloučenými z kolektivu?¹⁸ Rozhodně nelze říci, že by neprocházely změnami – jejich zaznamenání lidmi nepředstavuje podmínku jejich existence. Naše představa, že stádium odpadu znamená nečinnost, smrt předmětu a materiálu, který tedy stačí relegovat do míst, kde nebude vidět, se ukázala být chybnou – nepřekvapivě, neboť „živoucí materialita nemůže nikdy být opravdu odhozena ‚ pryč‘, protože ve svých aktivitách pokračuje i jako odložená nebo nechtěná komodita“ (Bennett 2010: 6). Plast prostě žije dál, ať chceme nebo ne.

Gay Hawkins (2006: 3) říká, že se toho může stát hodně, když je odpad zpozorovaný; stejně tolik se toho ale děje, když zpozorovaný není. Než se plastový odpad stal znovu viditelným členem kolektivu, nebyl na rozsah jeho důsledků (jeho jednání) brán zřetel – v zásadě tehdy žádné důsledky „neměl“, neboť mu nebylo přiznáno aktérství, které je výsadou členů kolektivu. Hyperobjekty však mají také vlastní, na kolektivu nezávislou, historii (Morton 2013: 88). Z důvodu jeho úspěšného zneviditelnění ji ale tehdy nebylo možné konceptuálně uchopit. Veškeré efekty plastového odpadu mu začaly být přisuzovány až v průběhu toho, jak tato entita procházela procesem internalizace, aby se stala součástí společného světa. Tehdy už však nestačilo vzít v potaz pouze plastový odpad.

Jeho dlouhodobá neviditelnost totiž vedla v případě jeho putování do oceánů ke vzniku nové entity. Plasty končící v oceánech se postupně stávaly svébytnou asembláží s jedinečnými vlastnostmi a kapacitami jednat. Tato asembláž se formovala iterativními procesy interakcí různých entit – nepřetržitým odhazováním odpadu, jeho vyvážením do oceánů, mořskými

¹⁸ Fakt, že zde o tomto bodě mohu psát, vychází ze skutečnosti, že plastový odpad i plasty v oceánech (viz dále) už jsou vidět (i když jim třeba nemusí být věnována dostatečná pozornost) a jsou předmětem různých praxí. Kupříkladu představení obou procesů zneviditelnování, které v této podkapitole identifikuji, už je nezbytně ovlivněno proběhnuvší konceptualizací entity v průběhu její internalizace dovnitř kolektivu. Vykresluji tedy specifickou minulost ustavenou v přítomných procesech stávání se (Schadler 2019: 225).

proudy a mnoha dalšími. Vznik nové svébytné entity ale nikdo neočekával – a ani příliš nemohl. Vztahy jednotlivých komponent totiž v asembláži nejsou „logicky nutné“ (*logically necessary*), ale pouze „nahodile závazné“ (*contingently obligatory*), neboť některé z komponentů nemusí uplatnit své kapacity (DeLanda 2006: 11). Mnohdy tedy není možné předvídat budoucí trajektorie některých entit. Je proto snadné, aby bylo „syntézy větších ... asembláží často dosaženo jako kolektivních nezamýšlených důsledků“ (ibid.: 24), což je právě případ plastů v oceánech.

Kdyby se plastový odpad dostal do těchto prostor ve své původní podobě a zůstal by v nich tak, netrvalo by pravděpodobně tak dlouho ho detekovat a zároveň by menší potíže představoval problém určit jeho rozsah. Tak tomu však není. Plasty v oceánech procházejí následně ještě dalšími dvěma rozsáhlými procesy zneviditelňování, které dlouho znemožňovaly brát je vážně.¹⁹

Plastový odpad kvůli množství různých externích vlivů (působení vln, odírání o kameny, oxidace ad.) málokdy zůstává vcelku. Většina plastů v oceánech je ve formě takzvaných mikroplastů, částic menších než 5 milimetrů, které jsou i dnes často obtížně detekovatelné. Mikroplasty se buď mohou do oceánů již v této formě dostat (ať už jako výsledek rozpadu větších plastů, nebo jako mikroskopická aditiva), nebo vznikají až v nich vlivem fotodegradace a dalších procesů (Andrady 2011). O rozsahu přítomnosti těchto miniaturních částic v oceánech svědčí nejnovější studie (např. Brandon et al. 2020), které naznačují o několik magnitud vyšší koncentraci, než jakou udávaly předešlé výzkumy bez dostatečně senzitivního detekčního aparátu. Většinu oceánského plastového odpadu proto nelze vidět (Emmelhainz 2015).

Značná část plastového odpadu, podle některých (např. Andrady 2015) až polovina (nejčastěji právě ve formě mikroplastů), navíc klesá pod vodní hladinu, z níž se vzorky vždy téměř výhradně pořizovaly. Ohromné množství plastu tak jimi nemohlo být zachyceno, což platí také pro různé fotografie a jiné vizualizace, které se zaměřují především na zobrazování hladiny oceánů. Během loňského rekordního ponoru na dno Mariánského příkopu však byly nalezeny (s největší pravděpodobností) plastové odpadky několik kilometrů pod hladinou oceánu (The Ecologist 2019) a množí se studie, které upozorňují také na opomíjenou vertikální podobu asembláže. Ačkoliv je tedy měření hlubinného plastového znečištění stále

¹⁹ Před nedávnem se navíc objevila zpráva, že vědci našli úplně nový typ znečištění oceánů plasty – tzv. plastické krusty. Jsou to drobné skvrny na mořském kamení, které způsobuje ztuhnutí roztavených plastů (CNN 2019).

teprve na začátku, výsledky z poslední doby ukazují hloubku celého problému. Přítomnost mikroplastů byla prokázána u živočichů žijících ve více než šesti kilometrech pod hladinou oceánů (Jamieson et al. 2019) nebo u vzorků hlubokomořských sedimentů (Woodall et al. 2014).

Identita asembláže není stálá a jak jsem zmínil v předchozí části, může docházet k její stabilizaci (teritorializaci) nebo destabilizaci (deteritorializaci), vycházející z jednání entit uvnitř asembláže samotné. Jedním z typických konstitučních prvků asembláže plastů v oceánech mohou být mořské proudy, které většinou přispívají k její prostorové teritorializaci tím, že odvádějí plastový odpad do stejných oblastí (tzv. oceánských vírů; *gyres*), kde se akumuluje, což má za následek vznik obřích odpadkových skvrn (*garbage patches*). Při změně podmínek (když například dojde k odlišnému působení větru) však mohou mořské proudy přispívat naopak k procesům deteritorializace, kdy odnášejí plasty z těchto „center“ do jiných částí oceánů nebo je vyplavují na pláž. Společným působením Slunce, větru, moře a dalších entit zase dochází k postupnému rozkladu kumulovaného odpadu, ale vzhledem k syntetické povaze plastů je jejich degradace na rozdíl od jiných materiálů extrémně pomalá, což v oceánech dlouhodobě zanechává jen poměrně homogenní skupinu *plastového* odpadu o podobných vlastnostech a kapacitách. Některé plasty se však ve stejném procesu rozpadají na mikroplasty, které jsou polykány různými živočichy, čímž se součástí asembláže stávají také oni – dochází naopak k heterogenizaci jejích prvků a celkové deteritorializaci asembláže. Všechny tyto různé typy procesů hrály a dodnes hrají zásadní roli v utváření takové podoby celého hyperobjektu, v jaké je nám dnes znám.

V době, kdy však plasty v oceánech nebyly členem kolektivu, se o těchto procesech nic nevědělo. To ale neznamená, že by k nim nedocházelo. Nebyly pouze součástí reality kolektivu – lidé o nich tedy nemohli mluvit, nemohli je dokonce ani zkoumat, nebylo možné na ně reagovat. Unikaly *jejich* vidění/vědění. Pro mnohé další entity však byly velice reálné. Než se na základě mnoha praxí a jejich interakcí a manipulací s plasty v oceánech (jak popisují dále) ustavila podoba těchto procesů a celé asembláže uvnitř kolektivu (jejich realita-pro-kolektiv), žily si svým vlastním životem.

Plasty do oceánů nepřetržitě proudily razantním tempem, a postupně tak vznikala asembláž obřích rozměrů – nový masivní hyperobjekt. S tím se také měnily její celkové vlastnosti a kapacity. Narůstal počet nalezených mrtvých zvířat s pozůstatky plastu v žaludku; vyplavené PET lahve se staly běžnou součástí plážové scenérie; v sítích s vylovenými rybami

se zachytávalo stále více plastových odpadků. To nakonec mělo za následek, že existence plastů v oceánech už nemohla být přehlížena. Nová propozice v tu dobu začala klepat na pomyslné brány kolektivu a my si uvědomili, že „to, co nevidíme a nechceme, stále viditelněji a hrozivěji mění náš svět“ (Beck 2011: 307).

Co není vidět, není?

V roce 1997 plul environmentální výzkumník Charles Moore z Havaje do Kalifornie, když narazil na něco, co do té doby bylo pouze předmětem prediktivního modelování vědců. To něco bylo významně zvýšené množství plastového odpadu ve východní oblasti Severopacifického subtropického víru (*North Atlantic Subtropic Gyre*; viz Moore & Phillips 2011). Moorův překvapivý objev znamenal materializaci vědeckého konceptu a díky jeho následným aktivitám začal tento objekt – tehdy často označovaný za ostrov z plastů – od počátku nového tisíciletí pronikat do povědomí širší veřejnosti. Ta si spolu s tím, jak se do jejího života začaly navracet relikty plastové minulosti, začala uvědomovat, že už není žádné „pryč“, od kterého by se bylo možné distancovat.

Kolektiv si ale poprvé všímá plastů v oceánech již o několik dekád dříve. Na počátku 70. let vychází řada článků (i v prestižních vědeckých žurnálech *Nature* a *Science*; např. Heyerdahl 1971; Carpenter & Smith 1972; Venrick et al. 1973), které poprvé artikulují přítomnost „nepřirodních“ materiálů ve vodách daleko od pevniny a udávají často velice odvážné, ale ve zpětném ohledu ne až tak nerealistické předpoklady o míře rozsahu přítomnosti plastového odpadu v oceánech. Tato setkání byla důležitým prvním kontaktem s entitou, jejíž identita byla v té době ještě zcela nejistá. Nikdo nevěděl, čeho všeho je schopná, kdo a kde jsou její původci a kam až sahají její hranice.²⁰

Vědci tedy byli prvními aktéry, kteří skrze to, co Latour (2004) nazývá „řečovými protézami“ (*speech prostheses*; nástroje, skrze něž může někdo jiný „hovořit“), umožnili plastům v oceánech stát se novou propozicí a účastnit se diskuse týkající se jejich vstupu do kolektivu. Především díky práci „perceptivních orgánů vědy“ (Beck 2011: 35), tedy různých vědeckých nástrojů a laboratoří, jsme se pomalu stávali senzitivními vůči této nové entitě (viz Latour 2004: 85). Ačkoliv propozice se ještě nemůže účastnit procesu rozhodování (plasty v oceánech tak nemohly figurovat například jako argument pro zákaz jednorázových plastů),

²⁰ Tyto první publikace například nespojují přítomnost a koncentraci plastového odpadu s vlivem mořských proudů a vnímají ho především jako estetické, nikoliv chemické znečištění (de Wolff 2014: 37-8).

může vytvářet nátlak na konkrétní jednání (Bennett 2010: 17). Zmíněné první práce, přestože příliš pozornosti nepřinesly (Andrady 2015), tedy umožnily vzít v potaz existenci nové potenciální entity a dále se jí věnovat. Mimo nepříliš rozsáhlou skupinu výzkumníků však začaly být plasty v oceánech více artikulovány právě až s blížícím se koncem milénia pod vlivem různých medializovaných příběhů, jakým byl třeba ten kapitána Moora.

Je důležité mít na paměti, že samotná asembláž plastů v oceánech významně napomohla jejímu postupnému zviditelnění, například deterritorializujícími procesy vyplavování plastového odpadu na pobřeží, který vyvolával otázky, odkud se tam tento cizí prvek vzal. Zaznamenání nové propozice, ale i její následná konceptualizace tedy byly společným dílem a výrazem kooperace mnoha lidských i ne-lidských aktérů, kteří se chytali jednotlivých stop, jež po sobě hyperobjekt zanechával (dále třeba v podobě mrtvých zvířat), a pokračovali v jeho poznávání. Postupně se díky jejich společné práci vynořovala realita nové entity a pomalu se z ní stával právoplatný člen kolektivu. Objevovali se stále noví a noví aktéři, přinášející vlastní zájmy, nástroje nebo zkušenosti, kteří se k povaze plastů v oceánech chtěli vyjádřit a podílet se na jejím formování. Analytičtí chemici začali rozpad plastů na mikročástice spojovat s uvolňováním a přenosem toxických látek (de Wolff 2014: 49-55). Uhynulá zvířata upozorňovala na hrozné dopady potravě podobných plastových odpadků. Umělci se pokoušeli využít a maximalizovat afektivní zkušenost styku s plasty v oceánech. Vyplavené Nike produkty²¹ přispěly k navázání vlivu mořských proudů na pohyb plastového odpadu (ibid.: 44-45). Vzorky vody z celého světa zas dokládaly jeho všudypřítomnost. Ekologičtí aktivisté při sběru plastů na plážích ukazovali na různé viníky této skutečnosti²² a snažili se novou entitu medializovat.

Všichni tito „svědci“ plastů v oceánech ale nepřinášeli pouze vlastní doklady o tom, jak daná propozice vypadá a co může dělat, ale zároveň se zamýšleli nad tím, jakou důležitost nové entitě přisoudit ve vztahu k těm již existujícím a jak je na ni třeba reagovat. Tyto dvě složky – ontologickou a normativní – nesmíme vnímat jako oddělené (což by odpovídalo Latourem (2004) kritizovanému teoretickému oddělení faktů a hodnot, od něhož při vykreslení fungování kolektivu upouští). Posouzení hodnot nenásleduje až po ustavení faktu, nýbrž současně – fakticita a hodnotové zatížení se prolínají v jakési „matematizované moralitě“ (Beck 2000: 215). Když tedy vědci například popisují a kvantifikují škodlivé účinky

²¹ V roce 1991 se na západním pobřeží Kanady objevily vyplavené boty společnosti Nike, které pocházely z kontejnerů spadlých z lodi někde v Pacifiku o 8 měsíců dříve.

²² Což sice je, jak tvrdí Ulrich Beck (2011: 40-42, 64), u současných rizik v zásadě nemožné, neboť odpovědný je každý a nikdo, to ale neznamená, že by se v praxi distribuci viny různí aktéři vyhýbaly.

plastů na mořské živočichy, říkají nejen „faktický“ výrok o účincích plastového odpadu, ale zároveň také výrok „hodnotový“ (tyto účinky jsou špatné a měli bychom se jim vyhnout), přičemž obě složky není možné jasně rozlišit. Výsledná realita je tak zároveň rozhodnutím o tom, co dělat (Mol 2002: 72).

Zásadním aspektem ustavování reality každé entity je určení míry její kompatibility s těmi, které již jsou plnohodnotnou součástí kolektivu. Musí dojít k nové distribuci důležitosti a utvoření nové hierarchie, jejíž součástí tentokrát bude i aktuální kandidát na člena kolektivu.²³ Jsou pro nás materiální výhody plastu důležitější než potenciálně zhoubná intoxikace mikroplasty z oceánů? Záleží nám více na pohodlí a prosperitě, nebo na zdraví? Měli bychom utvářet ekonomiku bez plastů? Podobné normativní otázky si kolektiv nutně kladl. Historické podmínky, které přispěly k tomu, že se plasty v oceánech staly problémem, tedy něčím, co je nežádoucí a mělo by být odstraněno, přesahují rámec této práce. V krátkosti mohu zmínit například nebývalou pozici ekologických hnutí nebo stále dalekosáhlejší dosah (podpořený později také internetem) mediálních obrazů zvířat zapletených v plastovém odpadu. Plasty v oceánech se také díky nim nakonec podařilo ustavit jako rizikové, s potenciálem ohrozit „svou povahou život na této zemi, a to ve všech jeho projevech“ (Beck 2011: 29).

Z tohoto důvodu tedy vzniká *problém* plastů v oceánech. Tato entita ukazuje historickou podobu vztahu mezi lidmi a plasty v oceánech. Jak už jsem zmínil, jedná se o novou asembláž, jejíž součástí jsou už také vědecké přístroje, ekologičtí aktivisté nebo média – bez nich by žádný problém na svět nepřišel a my bychom stále žili v přesvědčení, že plastový odpad po vyhození jednoduše mizí. Díky jejich aktivitám tedy problém úspěšně urazil celou dlouhou cestu od počáteční opatrné expozice až k finální institucionalizaci. Co je u něj považováno za reálné a faktické se vynořovalo na počátku v jednotlivých „kolizích“ (narázových a často překvapivých setkáních s plasty v oceánech) a postupně ve stále více rutinizovaném kolektivním (lidském i ne-lidském) jednání (Law 2004: 122). Výsledkem byla (re)distribuce vnímatelného, tedy proměna „systému zřejmých faktů smyslového vnímání“ (Rancière 2004: 12) – kolektiv teď nejen může přítomnost problému smyslově vnímat, zároveň ale procesem konceptualizace určuje, *jak* jej může vnímat.²⁴

²³ Že se to nemusí vždy povést, jsme viděli, když jsem ukazoval, jak se takovou pozici nepodařilo najít plastovému odpadu, který nebyl v poválečném období kompatibilní například s probíhající revitalizací a nutností maximalizace ekonomického růstu.

²⁴ Více viz druhá podkapitola poslední části.

Na konci(!) celého onto-normativního procesu je tedy součástí objektivně existující reality kolektivu také problém plastů v oceánech se zřetelnou identitou.²⁵ Byli určeni hlavní viníci a oběti, byla stanovena ochranná opatření. Existence problému nadále může sloužit za faktický základ pro různé debaty a může motivovat proměnu jednání ostatních. Stává se jednoduše součástí společného světa a získává plný nárok podílet se na jeho formování.

Zdánlivě už tedy máme jakousi představu, o čem je v případě problému plastů v oceánech řeč a jaký vztah má tato entita k plastům v oceánech. Celý problém je historicky jedinečným kolektivním vztahováním se k přítomnosti plastů v oceánech, který je ustavován v průsečíku nespočtu lidských i ne-lidských aktérů a jejich vzájemných interakcí. Problémem plastů v oceánech říkáme, že plast do oceánů nepatří, že je to věc mimo své náležité místo (*matter out of place*; viz Douglas 2011).²⁶ Stává se však realitou, v níž žijeme. Když je takováto realita ustavena, neptáme se již, *jestli* plasty v oceánech ubližují, nýbrž *jak* ubližují (Liboiron 2016: 89).

Celou záležitost ale teď ještě trochu zkomplikuji. Jak se pokusím ukázat v následující části, vstupem entity do kolektivu totiž nevzniká konkrétní vtělený problém plastů v oceánech. Otázka, co konkrétně se stává součástí kolektivu – co problém plastů v oceánech vlastně opravdu je – ještě zdaleka není vyřešená.

²⁵ A také mnoho dalších spřízněných – mikroplasty, kontejnery na třídění plastů, mezní hodnoty plastového znečištění a podobně.

²⁶ Je ale zajímavé, jak se ho tam „kolektivní“ konceptualizace zároveň snaží udržet. Některé procesy deterritorializace, kterým totiž asembláž plastů v oceánech podléhá (vyplavování na pláži apod.), vedou k tomu, že určité její prvky jsou takovými věcmi mimo své místo dvojnásobně – to znamená, že například mikroplasty, které trávíme spolu s mořskými rybami, mají své místo v oceánu, ne na našem talíři (zde jsou *matter out of place*).

ČÁST III: Učíme se vidět

For us the red glow of the sunset should be as much part of nature as are the molecules and electric waves by which men of science would explain the phenomenon. – Rudá zář úsvitu by pro nás měla být stejnou součástí přírody, jako jsou molekuly a elektrické vlny, jimiž vědci tento fenomén vysvětlují.

Alfred North Whitehead (1964)

„Před několika lety jsem v týdenním magazínu četla o odpadkové skvrně“, říká zakladatelka aktuálního projektu Wasteland Maria Cristina Finucci o svém prvním setkání s problémem plastů v oceánech.²⁷ Je zřejmé, že tento projekt, stejně jako další, které na dalších stranách představuji, již nepřispívá k internalizaci této entity. Ta už totiž v době jejich započetí součástí kolektivu byla, a její realita proto nemusela být utvářena od nuly. Současné praxe již tedy fungují v určitých ontologických a normativních mantinelech, které celý proces internalizace plastů v oceánech nastavil – když totiž objekty „dospějí“, zůstávají již víceméně stabilizované (Mol 2002: 42). Vzniká tedy určitá propast mezi původní propozicí, nakonec přijatou do kolektivu, a entitou, s níž je dnes každodenně manipulováno. Než se však pokusím tuto propast překlenout, obrátím se ještě k práci, které se každý den věnuje různorodá plejáda aktérů a díky níž dnes s plasty v oceánech sdílíme náš svět.

Plasty v oceánech a v praxích

Na konci předchozí části jsem nastínil, jak se to, co je reálné, postupně vynořuje, a že existence objektivní reality je dovršením celého procesu, nikoliv jeho předpokladem (Law 2004: 37, 122). Blíže se teď ještě zaměřím na jednotlivé součástky celého procesu – konkrétní praxe. Běžná, někdy až rutinní činnost se totiž stává základem pro utváření společného světa. Právě v takovýchto každodenních (diskursivně-materiálních) praxích dochází k tvarování a rámování různých objektů a nakonec i k ustavování jejich reality (Mol 2002). Ontologie je performativně konstituována – ontologie je praxí.

²⁷ Pokud nebude uvedeno jinak, jsou všechny citace i další informace, týkající se všech analyzovaných projektů, převzaty ze zdrojů dostupných napřímo z oficiálních webových stránek projektů – The Ocean Cleanup: <https://theoceancleanup.com/>; Wasteland: <http://www.garbagepatchstate.org/web/index.php>; Adidas x Parley: <https://www.adidas.cz/parley>.

Jednotliví aktéři navazují kontakt s předmětem svého zájmu, dostávají se do vzájemné interakce a následně o této interakci podávají zprávu – vytvářejí reprezentaci reality daného předmětu. Tyto interakce jsou však v různých praxích mnohdy i velice variabilní. To je dáno tím, že součástí každé praxe (vnímejme je znovu jako jedinečné asembláže) jsou nejen odlišní lidé s odlišnými předpoklady, zájmy nebo znalostmi, ale také množství různých ne-lidských entit. Praxe je pak konkrétní asociací všech těchto prvků (viz Law 2004). Vědci tedy disponují například laboratořemi, vzorky, skenery nebo tabulkami hodnot, a využívají je různě na základě určitých teorií, experimentálních metod, předpokladů a podobně. Umělci zase mají třeba galerie nebo plátna, s nimiž interaguje jejich kreativita nebo využitý umělecký žánr. Praxe ekologických aktivistů nebo politiků (neřkuli například ryb nebo mořských ptáků) se znovu vyznačují odlišnými prvky. Liší se tedy, jaký předmět ta která praxe potkává – nikoliv ve smyslu, že k plastům v oceánech by měli přístup například pouze vědci, nýbrž že plasty v oceánech jsou jiná entita pro vědce nebo pro umělce.²⁸ V každé praxi tedy vzniká poněkud odlišná realita – dochází k proliferaci toho, co plasty v oceánech *jsou*.

(Zdůrazněním praxí vystupuje do popředí skutečnost, že se u těchto rozdílností nejedná pouze o odlišné pohledy na jednu danou realitu. Konkrétní podoba předmětu se objevuje i ztrácí s konkrétní praxí (Mol 2002: 5) – kdo by bez oceánografů vnímal důležitost oceánských proudů v konstituci asembláže plastů v oceánech? Vztahy, které jednotlivé praxe navazují s předměty svého zájmu, se pro ně zdají být nevyhnutelné (Hawkins 2018a: 400) – jsou realitou, v níž operují. Reality, které prezentují a komunikují dál, tak nejsou pouhými neúplnými dílky celkové skládačky, nýbrž představují vždy jednu z mnoha plnohodnotných ontologií objektu.)

Jak dochází k tomuto děláni realit? Interakce obou asembláží (tedy praxe i předmětu jejího zájmu) zanechává stopy, které každá praxe zachycuje a snaží se v nich nacházet a utvářet různé signály, vzorce a resonance. Opakovanou činností dochází k jejich neustálému posilování a zpřítomňování a eventuálně k jejich propojení do podoby celkové koherentní reality. Její součástí je zároveň rozhodování o vykreslení hranic předmětu (Law 2004: 107-113). U každé interakce je určováno, co je důležité a co má být vynecháno – které

²⁸ Samozřejmě nelze zobecňovat na obecně vědeckou nebo uměleckou realitu, neboť tyto oblasti jsou také rozruzněné v závislosti na odlišných paradigmatech, nástrojích apod. Každá praxe a jí ustavovaná realita je svým způsobem jedinečná. Zároveň ale tyto sociální světy představují poněkud specifické jednotky, neboť analytičtí chemici nebo oceánografové ustavují reality, které si jsou výrazně bližší, než například v porovnání se soulpturou z oceánského plastového odpadu. Utvářejí totiž jednotu při srovnání s jinou oblastí (Mol 2002: 51), což je dáno třeba tím, co lze v tomto případě nazvat historicky ustavenou a poměrně konsensuální vědeckou metodou. Při bližším zkoumání se však tato jednotka vědeckých, uměleckých a jiných realit rozpadá.

z naměřených hodnot například považujeme za použitelná data a které za odstranitelné odlehle hodnoty. Již jsem ukázal, že toto rozhodování je nezbytně také etickou otázkou – kdo a co má být v dané realitě vynecháno a umlčeno, co bude absentováno a co prezentováno? Ustavovaná realita je stejně tak faktuální jako hodnotová. Tímto způsobem tedy každá praxe pomalu utváří *pro ni* samozřejmou a objektivní jednotnou realitu, kterou se současně snaží dále komunikovat.

Za tímto účelem je nutné vyprodukovat určitou reprezentaci dané reality. Tato reprezentace ale nenásleduje až po jejím ustavení, nýbrž je inherentní součástí ustavování reality samotné. „Není možné odlišit produkci určitých realit a produkci určitých výroků o těchto realitách“ (ibid.: 31). Žádná realita navíc není finální. Může dojít k dočasným praktickým uzavřením, přesto však proces jejího ustavování pokračuje i nadále (ibid.: 56). Zachycené stopy vzájemných interakcí tak jsou současně a konstantně překládány do formy konkrétních reprezentací, které mohou, ale také nemusí připomínat původní objekt. Realita je tak kondenzována do fotografií, textů, čísel, grafů, modelů, map, soch, zvuků a nesčetného množství dalších médií. Ta tedy slouží jako prostředek translace (překlady) reality i formu její komunikace – zároveň však tyto reprezentace představují realitu samotnou, mimo ně neexistuje. Performace reality tak znamená její současné ustavení i inscenaci (Salter et al. 2017: 147).

V souvislosti s procesem translace je nutné pamatovat na její referenty. Translace je vždy translace *pro někoho*. Forma i obsah, které každá reprezentace reality (a tedy také realita samotná) nabývá, je zasazena do sítě aktérů sahajících daleko za hranice projektu samotného. Specifickým typem takových aktérů je publikum.

Součástí každé praxe je představa nějakého ideálně-typického souboru adresátů (za něž nepovažují pouze jednotlivce, ale také různé instituce, organizace apod.), kteří disponují určitými charakteristikami – především ale určitým „programem jednání“ (*program of action*; Latour 1990), tedy nějakými na cíl orientovanými konzistentními vzorci jednání. Uvedení jednorázových plastů si například vyžádalo ustavení programu jednání „použij a vyhod“. Jeden program jednání může být proměněn skrze změnu zprostředkovatelské entity mezi aktérem a cílem jednání (ibid.) a každá z praxí hraje právě tuto významnou aktivní mediační roli – snaží se transformovat jeden program jednání svých adresátů na jiný na základě své konkrétní ustavované reality. Z každé praxe se tak stává jeden z aktérů utváření vlastního publika, svého referenta.

Realita plastů v oceánech tedy vzniká v průběhu jejich kontaktů s mnoha praxemi, které však nepůsobí ve vzduchoprázdnu a jsou zapleteny do širokých sítí různých aktérů. Výsledná realita je ale vždy lokálně specifická (Mol 2002: 54) – realita-pro-praxi XY (ačkoliv ta ji vnímá jako univerzální). Přesto však cítíme, že takovéto lokální odlišné reality od sebe nejsou navzájem zcela oddělené. Existují mezi nimi určité překryvy, tzv. parciální spojení (*partial connections*; Strathern 2005). V některých vědeckých laboratořích například ustavují identitu oceánských mikroplastů z hlediska jejich chemických kapacit, zatímco umělec je může vidět především jako stěžejní viditelné ohrožení naší budoucnosti.²⁹ Neustavují však zcela odlišné entity – setkání s mikroplasty a s některými z jejich aspektů obě praxe spojují. Neustále totiž dochází k vzájemnému ovlivňování a interakcím napříč praxemi – výše zmíněný umělec může stavět na některých aspektech vědeckých realit, navazovat na reality jiných umělců a podobně. Ve výsledku tedy nedochází k pluralizaci realit plastů v oceánech, ale k jejich *multiplikaci* – realit plastů v oceánech je „více než jedna, ale méně než mnoho“ (*more than one, less than many*; Mol 2002: 55).

Vědění, nezbytné pro internalizaci entity, se tak stává procesem distribuovaným napříč kolektivem a jeho lidskými i ne-lidskými aktéry. Nezbytnou součástí procesu poznávání se stávají také rybáři, vzorky vody, lodě nebo mrtvá zvířata, díky nimž je možné se s plasty v oceánech setkávat. Dochází k produkci realit a jejich vzájemnému setkávání, v němž se postupně rozhoduje, co se stane faktickou součástí a realitou-pro-kolektiv problému plastů v oceánech.

Dnes, když už je existence této entity uznána, vzájemné interakce mezi plasty v oceánech a jinými členy kolektivu neustaly. Jejich úkolem již ale není objevovat neznámou entitu. Spíše se jedná o vzájemnou komunikaci ohledně fungování společného světa, v níž se sice mohou objevit nějaká překvapení, ale po většinu času se obě strany drží svých stanovených rolí. Současné praxe tedy často cílí především na produkci takové reality problému, která by úspěšně proměnila program jednání širokého publika. Jeho jednání vyvstává na základě reality, v níž žije, a pokud tedy chceme porozumět tomu, jak lidé jednají (proč například stále používají a zahazují jednorázové plasty), musíme porozumět tomu, jak si představují svět okolo sebe (Law 2004: 102). Tyto představy jsou však produkovány především cizími aktéry. Obrátím se teď proto ke třem konkrétním projektům – praxím, v nichž vznikají reality problému, se kterými (a které) můžeme žít.

²⁹ Jako tak učinil třeba Brodie Neill, když nahradil písek v přesýpacích hodinách mikroplastovými částicemi (Dezeen 2019).

Očima vědy, umění a komerčního designu

Ačkoliv tedy každá z praxí ustavuje poněkud odlišnou realitu objektu, s níž manipuluje, některé z praxí, a tedy také výsledných realit, si jsou navzájem blíže než jiné. Každá z nich je totiž součástí nějaké lokálně a časově zakotvené kultury vědění (Somers 1996), v níž panuje určitá velice obecná shoda na epistemologických základech poznání (jinými slovy na tom, jaké interakce je možné navázat s předmětem svého zájmu a jak toho lze docílit). V pozadí každé takové kultury vědění leží v zásadě nezpochybňovaná infrastruktura různých nástrojů, technologií, metod, organizací práce, hodnot nebo jazyka, která je ve výsledku významnou a rozhodně nikoliv pasivní součástí vznikající reality každé praxe (Slota & Bowker 2017). Tyto atributy tedy ve vzájemném vztahu utvářejí poměrně homogenní skupiny praxí.

Proto rozdělují také mnou analyzované projekty do tří velice obecně (a značně zjednodušeně) vymezených kultur vědění³⁰ – vědecké, umělecké a komerčně-designové. Jejich historicky ustavená role a na ní navázané atributy se mezi sebou navzájem značně odlišují, což umožňuje výrazněji ilustrovat multiplicitu realit problému a způsobů, jakými je v nich reprodukován či redefinován vztah obou hyperobjektů – plastů v oceánech a lidí.

Vědu lze široce charakterizovat jako proces systematického poznávání okolního světa skrze kontrolované experimenty či produkci univerzálního vědění ve směru od „lokálních nejistot ke globálním jistotám“ (Gieryn 1995: 413). Za hlavní hodnoty této sféry lze považovat například objektivitu, neutralitu, racionalitu nebo orientaci na pravdu.³¹ Naproti tomu, role umění bývá viděna především v expresi lidské subjektivity, afektivity a imaginace (Cross 2006: 2) a hledání problémů, nikoliv jejich řešení (Malpass 2017: 13). Nesnaží se být univerzalistická – důraz je na jedinečném prožitku.

Najít diskursivní protiklady vědy a umění není zase tak obtížné a jejich opozice je ve veřejném diskursu poměrně intuitivní, (komerční) design se však podobné dichotomizaci vzpírá. Charakterizují ho především hodnoty jako praktičnost nebo účelovost (Cross 2006: 2), s nimiž přistupuje k vytváření nových produktů (styčný bod s uměním), které ale nejsou pouhým vyjádřením subjektivity designéra, nýbrž vznikají s pomocí systematických metod (styčný bod s vědou). Pokud navíc vezmeme v potaz pouze komerční větev designu, získáme

³⁰ Přísně vzato bychom nemohli za kultury vědění považovat takto rozsáhlé kategorie, pro následující analýzu však lze takovéto zjednodušené pojetí využít.

³¹ Nechci samozřejmě přehlížet rozsáhlou tradici kritické literatury, která tyto pojmy dekonstruovala. Na tomto místě mě ale zajímá pouze přibližné veřejně-diskursivní zakotvení jednotlivých oblastí.

důležitý aspekt, který vědě ani umění tradičně připisován nebývá – orientaci na spotřebu a tržní profit.

Je však nutné pamatovat na limity takovéto generalizace. Zaprvé, už jsem zmínil, že při bližším zkoumání nejsou tyto sféry ani zdaleka tak homogenní, jak se mohou jevit ve vztahu k jiným oblastem (Mol 2002: 51) – napříč vědou (stejně jako uměním apod.) také existuje multiplicita nástrojů, přístupů nebo paradigmat. Zadruhé, mnou užitá charakteristiky spadají především do oblasti diskursivních představ o těchto jednotlivých oblastech, jejichž skutečná praxe je obvykle výrazně odlišná (viz již např. Latour & Woolgar 1979). Zásadní jsou pro mě v tuto chvíli ale spíše historicky ustavené veřejné předpoklady toho, co a jak jednotlivé oblasti dělají a mají dělat. Vědecká „racionalita“ (stejně jako další zmíněné atributy všech sfér) je sice důležitá v zásadě jen pro publika (Stengers 2010: 49), vzhledem k jejich důležitosti v ustavování konkrétních realit jsou však tyto pojmy stále funkční. Zatřetí, mezi jednotlivými kulturami vědění nejsou pevně stanovené mantinely (v oblasti vědy viz Beck 2011: 274-275), a proto obvykle dochází ke stírání některých z ideálně-typických vzájemných rozdílů (přestože směrem k publikům jsou hranice mezi jednotlivými oblastmi často stráženy a dochází k vyjednávání například ohledně toho, co je a není věda; Gieryn 1995: 413). Vhodnou ukázkou je právě třeba analyzovaný The Ocean Cleanup, který má i přes svoji vědeckost značně aktivistický charakter.

Tato omezení však pro mou práci nejsou příliš podstatná z toho důvodu, že jednotlivé oblasti nevyužívám jako analytické kategorie. Zařazení následujících projektů pod tyto široké kategorie tedy nepředstavuje snahu o jejich kategorizaci do zřetelně ohraničených škatulek. Zásadní je, do jaké z těchto sfér se stylizují projekty samotné, neboť tím dávají na srozuměnou, s jakými očekáváními má adresované publikum k jejich realitám přistupovat (jedná se o „objektivní“ vědeckou realitu, nebo o „subjektivní“ umění?). Když ukazuji, jaký problém plastů v oceánech je dělán v projektu Wasteland, nesnažím se tedy prezentovat něco jako uměleckou realitu celého problému. Jedná se o ukázkou jedné z nespočtu možných konkrétních realit, jež jsou ustavovány v nespočtu „uměleckých“ praxí.

Výběr projektů samotných pak nesledoval žádné účelné faktory a je v zásadě arbitrární (přestože ho ovlivnila relativní dostupnost širokého spektra materiálů jednotlivých projektů spojená s jejich velikostí a viditelností). Každý z nich však představuje záležitost několika posledních let, což je důležité pro zdůraznění rozdílu mezi praxemi, které problém plastů v oceánech zpočátku ustavovaly zcela od počátku a které již tuto historickou úlohu hrát

nemusí. Ačkoliv jsem nebyl osobně přítomen aktivitám jednotlivých projektů, nepředstavuje to zásadní překážku pro nástin toho, jakou realitu ten který projekt ustavuje.³² Součástí praxe jsou také různé dokumenty, videa, prohlášení na webových stránkách nebo mediální prezentace – také tyto entity mají performativní charakter, tedy něco dělají. Nelze navíc oddělit konkrétní realitu a její reprezentace (Law 2004: 31) – realita tedy mimo tyto soubory dokumentů či videí, které ji zároveň inscenují a dále komunikují, neexistuje. Námitka, že tyto reprezentace jsou ovlivněny faktory jako třeba vnější stylizací projektu, proto nepředstavuje žádný problém, přestože publikum, na něž se každá praxe orientuje, do podoby reprezentací nepochybně vstupuje. „Být znamená být vztažený“ (Mol 2002: 54) – žádná praxe a skrze ni vznikající realita nepůsobí ve vzduchoprázdnu, ale je orientována na další vnější aktéry.

The Ocean Cleanup

Založení tohoto projektu se datuje do roku 2013, kdy se tehdejší nizozemský student Boyan Slat rozhodl převést své vize o vyčištění oceánů od plastu do systematické praxe. V průběhu několika málo let se The Ocean Cleanup (TOC) rozrostl do téměř stočlenné organizace s milionovými investicemi, které pomohly k vybudování a implementaci prvního čistícího zařízení do Tichého oceánu. Projekt si však od počátku žádal rozsáhlou vědeckou práci, neboť ta dosavadní byla především kvůli metodologickým nedostatkům údajně nedostačující. Stručně řečeno, aby mohli jednat, potřebovali členové TOC poznat, „co je tam venku“, tedy zdroje, transport i osud plastů v oceánech.³³ Výzkumná činnost tak pro tuto praxi představuje primární způsob navazování kontaktu s plasty v oceánech, přestože určitou (a stále výraznější) roli při ustavování reality problému hrají také další aktivity, především ekonomické.

Realizované interakce se zkoumanou entitou TOC zaznamenává ve formě různorodých dat, na jejichž produkci se společně podílejí různé skenery a měřicí přístroje, statistické programy či laboratorní pracovníci. Ačkoliv se vždy setkávají pouze s jednotlivými kousky celého hyperobjektu, na základě zdlouhavé a převážně rutinní činnosti, během níž dochází k jejich skládání a k různému odvozování, postupně utvářejí výslednou realitu této entity jako celku. Plasty v oceánech pro TOC získávají objektivní identitu.

³² Je nutné pamatovat na to, že se jedná opravdu pouze o přiblížení hlavních rysů reality problému, jak je různě ustavován. Hloubkové případové studie jednak přesahují rámec této práce, a jednak nejsou mým záměrem, neboť se jimi snažím především o podložení širšího argumentu.

³³ Tato motivace – aplikovaný výzkum – byla hlavní příčinou toho, že The Ocean Cleanup podle vlastních slov brzy získal více informací, než kolik se podařilo shromáždit do té doby během čtyřiceti let základního výzkumu.

Jedním z hlavních procesů identifikace plastů v oceánech je v případě TOC jejich materializace. Nezbytným a v zásadě první krokem, který k ní vede, je vymezení a vykreslení konkrétního místa, v němž se tato entita nachází. TOC většinu odpadu umísťuje do pěti oceánských odpadkových skvrn, z nichž tou největší je pacifická (GPGP)³⁴, které se tato praxe dnes primárně také věnuje. Na základě leteckých snímků, sebraných vzorků vody a následné práci laboratoří byl proto rozvíjen model této skvrny, který zobrazuje její polohu mezi Havají a Kalifornií, její velikost (přes 1.5 milionu km² – neboli ekvivalent „tří Francií“) a koncentraci plastového odpadu uvnitř něj. Na základě posledního aspektu odlišují GPGP a vnější GPGP, obojí s kategoricky vymezenou hranicí. Třetí rozměr celkové podoby přidal výzkum vertikální distribuce plastů, podle něhož téměř žádný odpad neklesá pod několik málo metrů pod hladinu.

Žádná realita však není fixní. Vyvíjí se nejen praxe sama, ale i sítě, jejichž je součástí, a předmět jejího poznávání – základní zkušenost se pak může i výrazně proměnit. Touto cestou prošla také realita ustavovaná TOC – došlo k proměně lokalizace zkoumané entity. V počátcích na poměrně jasně ohraničené odpadkové skvrny orientovaná praxe TOC začala pod náporém pokračujících výzkumných aktivit, různých kritických hlasů a aktérství plastů samotných celý problém re-lokalizovat. Stále větší důraz byl kladen především na zdrojové oblasti odpadu, a proto se snahy projektu obrátily také k řekám, podle TOC hlavnímu zdroji znečištění oceánů plasty, a k pobřežním oblastem, které mohou nadlouho plastový odpad zadržovat, než se do oceánů dostane – obojí je „oceánský plast na své cestě“. Skrze výzkum a následný vývoj a zavádění říčních záchytových zařízení odpadu se najednou problém plastů v oceánech dostal ze své domácí lokality, oceánů.

Mezi další zkoumané vlastnosti asembláže spadá například podoba toho, co problém plastů v oceánech tvoří. Na základě průzkumných misí byl posbírán a zmonitorován odpad, který se uvnitř GPGP nacházel a který následně prošel rukama dalších pracovníků, jejichž úkolem bylo tyto předměty roztřídit podle mnoha kritérií (například velikosti, typu nebo věku), spočítat a následně analyzovat. Významným aspektem, na který TOC upozorňuje, je heterogenita plastového odpadu a s tím souvisejících fyzických vlastností a kapacit. Součástí „provozu“ asembláže jsou pak kromě plastů samotných také mořské proudy nebo vítr, které způsobují jeho koncentraci v konkrétních oblastech.

³⁴ Velká tichomořská odpadková skvrna (Great Pacific Garbage Patch).

V tuto chvíli tak již byl ustaven dostatečně materializovaný objekt, u něhož bylo zjištěno místo jeho běžného pohybu a byly ustaveny jeho identifikační údaje. Každá asembláž však kromě vlastností disponuje také kapacitami, které přesahují pouhý součet vlastností jednotlivých částí. Pokud chtěl TOC najít co nejvíce „spolehlivých svědků“, kteří by přinesli vlastní výpovědi o této nebezpečné entitě a o důležitosti omezení jejího vlivu, musel vědět, čeho je potenciálně schopna. Co tedy dělají plasty v oceánech, jak jim rozumí The Ocean Cleanup?

Tato asembláž jedná ve vztahu ke dvěma referentům – mořským živočichům a lidem – přičemž vůči oběma destruktivně, a zatímco první kategorie je pro TOC jistým způsobem intuitivní, dopady na lidi vyžadují silnější artikulaci.³⁵ To je nepochybně dáno zdánlivě výrazným oddělením lokalit plastů v oceánech a lidí. TOC se tuto vzdálenost snaží překlenout různými modely a grafickými znázorněními rozpadu plastů na mikročástičky a jejich putování napříč potravním řetězcem, na jehož konci jsou často lidé. Zásadní kapacitu pak tato entita vykonává třeba vůči ekonomice, jíž každoročně způsobuje ztráty v řádech stovek miliard korun. TOC těmito odkazy na blízký vztah a překrývání životů nás a plastů v oceánech ustavuje formu reprezentace, která je v různých podobách blízká mnoha praxím pracujícím s daným problémem – jde o snahu znovu-zpřítomnit (re-representovat) něco, co je stále často vnímáno jako velmi vzdálené.

Základní strategií, kterou TOC při formování reality problému využívá, je jeho kvantifikace. Z plastů v oceánech se stávají modely, grafy nebo série tabulek a dalších statistik, v jejichž pozadí leží čísla jako základní forma datového vyjádření setkávání s plasty v oceánech. Tyto reprezentace v zásadě redukovávají celkovou zkušenost na jedinou dimenzi – na to, co lze změřit; důsledkem pak samozřejmě je, že je z nich odstraněn jakýkoliv vztah, který měřením zachytit nelze (Burri & Dumit 2008: 301). Jeho výsledná podoba, jak ji TOC zachycuje především v různých vizualizacích, následně kolonizuje celou ustavovanou realitu – mimo ně totiž neexistuje.

Takovýto přístup staví na předpokladu přeložitelnosti materiální reality do řeči čísel. K tomu slouží uzávorkování procesu samotného překladu, které má za cíl objektivizovat výsledky a vytvořit přímý most mezi nimi a realitou (Latour & Woolgar 1979). Dochází tak sice k diskursivnímu rozdvojení reality a její reprezentace, ale je mezi nimi utvořené zřetelné

³⁵ Nalézáme zde první náznak toho, jak je daná realita problému vyjednávána – TOC implicitně upozorňuje na jisté zanedbání právě této kapacity plastů v oceánech. Píše totiž: „*Nejen že* plastové znečištění v GPGP představuje rizika pro bezpečí a zdraví mořských zvířat, *ale* existují *také* zdravotní a ekonomické implikace pro lidi.“

pouto poukazem na vědeckou objektivitu – a čísla představují velice efektivní způsob, jakým tuto objektivitu navenek ustavit, neboť jejich standardizovaná povaha přispívá k odpoutání dané reality od jejích tvůrců (Porter 1995).

Kvantifikace však neslouží pouze k objektivizaci vědeckého popisu a reprezentaci reality, nýbrž má také důležitou afektivní roli. Číselná data, podobně jako třeba fotografie, mají schopnost vyvolat určitou mimovědomou změnu tělesné zkušenosti v tom, kdo je vnímá – tedy vyvolávají to, co bývá označováno jako afekt (Sellar 2015). V případě plastů v oceánech k tomu přispívají například grafy historického vývoje akumulace plastového odpadu, v zásadě nepředstavitelně vysoká čísla označující počty zasažených zvířat, srovnání (GPGP má rozlohu tří Francií) a podobně. Problém plastů v oceánech je v nich prezentován jako assembláž tak masivních rozměrů a škál, že může vyvolávat paralyzující pocit sublimity a vlastní malosti.³⁶

Tyto formy reprezentace, které TOC volí, tedy především čísla nebo grafy, jsou důležité především navenek (Porter 1995) a mohou být efektivní formou rétoriky při orientaci na racionálně jednající aktéry (Potter et al. 1991: 333), kteří jsou obecně referenty vědeckého projektu.³⁷ Součástí takového publika jsou nejen běžní uživatelé plastu, pro něž zdánlivě neutrální a impersonální čísla představují záruku objektivitu, ale také další badatelé (Burri & Dumit 2008: 303), nebo různé zájmové skupiny a úředníci, pro které jsou čísla účinným nástrojem pro sjednocení odlišných zájmů nebo potřeb (například s odkazem na peněžní škody; Porter 1995: 86). Ti všichni „důvěřují číslům“ (Porter 1995). Takovéto publikum však není pre-existující entitou. Stejně jako je jeho představa jedním z faktorů, který vstupuje do projektem ustavované reality problému, samotné publikum je touto realitou ustavováno. TOC tvrdí, že lidé ve vztahu k plastovému odpadu jednají nevědomě, což má za následek jeho kumulaci v oceánech – nejednají tedy racionálně, což se TOC snaží změnit (chce proměnit jejich program jednání). Racionálně jednající publikum je tedy jednak referentem projektu, jednak jeho potenciálním výstupem.³⁸

Jak jsem se snažil ukázat v minulé části, proces přijímání propozice do kolektivu nebyl pouze otázkou její ontologické konceptualizace – jednalo se také o hluboce normativní

³⁶ Který tak paradoxně přispívá ke skutečnosti, že jedinec získává pocit bezmocnosti vůči celému problému a upadá do apatie vůči pozitivní změně, k níž může přispět proměna vlastního vztahování se k plastům a jednání s nimi. Takováto strategie tedy může být potenciálně i kontraproduktivní ve snaze transformovat program jednání různých aktérů.

³⁷ Ve smyslu historicky konstituované a institucionalizované role vědy.

³⁸ Úspěšnost celého procesu závisí na mnoha faktorech, jejichž analýza překračuje rámec této práce, není však samozřejmá. Daný proces translace nemusí vést k vytvoření „racionálního“ programu jednání (pro možné důvody viz pozn. 38), publikum se navíc i v případě, že dojde k původnímu záměru, nemusí tímto novým programem jednání řídit (ať už vědomě či nevědomě) – nemusí začít jednat racionálně.

proces. Rizika nejsou pouhou otázkou vědění, nýbrž současně také otázkou kolektivního dobra a spravedlnosti. To, co považujeme za realitu, v sobě zároveň neodlučitelně nese stopy toho, co považujeme za žádoucí a správné. TOC (stejně jako další současné projekty) jednají v rámci již utvořeného onto-normativního rámce, který označuje plasty v oceánech za problém, proto vždy za ustavením konkrétní reality problému leží představa, že současný stav je nežádoucí. Konkrétní normativní hladina ale určena není.

TOC ji stanovuje znovu především skrze kvantifikaci. Podívejme se na jednu z takových situací: Když TOC lokalizuje a ohraničuje GPGP na základě míry koncentrace plastového odpadu (příloha č. 1), jasně daná hranice tohoto objektu (tedy vymezení toho, kde *je*) v sobě nese významné normativní tvrzení. Co leží za hranicemi GPGP, je v pořádku (zjednodušeně řečeno), přestože daná oblast není zcela bez plastů. Je navíc označena přirozenou modrou barvou oproti žluté a červené uvnitř hranic GPGP, které běžně označují kritickou hodnotu, což dále posiluje uzavření problému do pečlivě vymezené oblasti. Mezní hodnota je sice poměrně arbitrární, má ale zásadní důsledky pro to, jaká realita problému je utvářena (problém je více než tolik a tolik plastů na km²) a jak s ní bude dále pracováno. Tento příklad tak je názornou ukázkou vzájemného propletení a podmínění normativní, epistemologické a ontologické roviny, které jsou přítomné při ustavování každé reality.

Druhým významným normativně-ontologickým aspektem je distribuce kauzality, a tedy také viny a odpovědnosti.³⁹ TOC ji nezaměřuje příliš konkrétně, nýbrž ve své praxi implikuje jakousi kolektivní vinu. Za problém plastů v oceánech můžeme my, lidstvo (jako hyperobjekt) a zároveň každý z nás, avšak pouze nepřímo. Na vině sice je naše zacházení s plastovým odpadem, tedy jeho odhazování, to je ale podle TOC nevědomé – v zásadě to tak odpovídá Beckovu (2011: 64) tvrzení, že v době rizik je „odpovědný každý a nikdo. A každý ostatně jen jednou stránkou.“ Během jednoho z nedávných výzkumů se však přišlo na to, že hlavním znečišťovatelem jsou nejspíše čínské obchodní lodě. Takováto tvrzení nejenže přispívají k ustavování reality, zároveň také ukazují na aktéry, kteří významně porušují hranice kolektivní konceptualizace plastů v oceánech jako problému.

The Ocean Cleanup tedy prezentuje problém plastů v oceánech v podobě blízké tomu, jak bývá obvykle prezentován a jak o něm běžně přemýšlíme.⁴⁰ Skutečnost, že TOC upravuje některá z běžných vnímání problému (například že největší podíl hmoty tvoří mikroplasty,

³⁹ Normativní komponentu má dále například určení efektů, které jsou vnímány jako destruktivní a tedy nežádoucí.

⁴⁰ Proč tomu tak je, ukážu v poslední podkapitole této části.

který podle nich není pravdivý), neznamena zásadní vybočení z obecných představ o problému. Je to komplexní objekt se základnou především v oblastech obřích odpadkových skvrn, z nichž však stále častěji proniká také do našich životů. Aby bylo možné se ho zbavit, je nejprve nutné celý problém důkladně poznat systematickou vědeckou praxí, přičemž poznání se zde rovná jeho změření a kvantifikaci, které stanovují hranice toho, co je a není pravdivé a reálné. Vznikající realita je zároveň ustavována s ohledem na racionálně jednající publikum, které by mělo pod vlivem „objektivních faktů“ změnit svůj způsob zacházení s plastovým odpadem.

Wasteland

11. dubna 2013 přibyl na světovou mapu nový stát. Přestože je rozlohou druhým největším státem světa a disponuje vlastní ústavou, žádná z dalších necelých dvou stovek zemí jeho existenci neuznala. Je jím The Garbage Patch State (TGPS; v překladu něco jako Stát odpadkové skvrny). Jeho vyhlášení představovalo pro jeho zakladatelku Mariu Cristinu Finucci první krok v rámci multimediálního uměleckého projektu Wasteland, který pokračuje dodnes. Ten sestává ze „systému konkrétních akcí, vyjevujících se napříč časem a různými lokacemi“, které přinášejí svědectví o tomto novém geopolitickém útvaru, a představují tak jakési jeho vyslance na našem území.

V krátké knížce, která vyšla právě při příležitosti založení TGPS, na úvod Finucci shrnuje některá z vědeckých zjištění o hyperobjektu plastů v oceánech – čteme tedy o fotodegradaci, komplexních oceánských proudech, průměrné koncentraci mikroplastů nebo toxických látkách, které plastový odpad vypouští. Zároveň ale autorka svou pozici vidí jinde. Vytvoření fiktivního státu představuje snahu o syntézu těchto informací do jednoho diskursivně-materiálního konceptu – materializace, která je znovu nezbytnou součástí procesu identifikace celé entity, tak v tomto případě probíhá výrazně odlišnou formou, než jak je tomu v praxi TOC. Tento stát je prezentován jednak širokým sémantickým aparátem, jehož součástí je například vlajka, mytologie nebo série pohlednic, jednak časově i místně rozprostřenou soustavou uměleckých instalací. Jejich cílem je zvýšit veřejné povědomí o problému jinými než racionálními prostředky: „Lidé mohou být hlouběji ovlivněni mocí obrazů a akcí než racionální myšlenkou.“

Projekt Wasteland tak cílí na poněkud odlišné publikum než TOC (a opět musíme pamatovat, že publikum je zpočátku pouze jakýmsi souborem pomyslných adresátů, na které

se praxe orientuje, a jeho zhmotnění je samotným projektem teprve iniciováno). Aktuální jednání lidí vůči plastovému odpadu již podle něj racionální je, a musíme proto hledat odlišné formy rámování našeho vztahu k němu. Tuto roli na sebe může vzít umění, které zprostředkovává a zesiluje afektivní proudy, které v nás způsobují určitá mimovědomá „pohnutí“, díky nimž může být rozšířena naše kapacita jednat (Clough 2008: 1). Tyto afekty proto mohou být nezbytnou součástí proměny škodlivého racionálního programu jednání. Realita problému, jak ji ustavuje Wasteland, v sobě tedy obsahuje jistý iracionální aspekt, „něco neplánovaného, co se vynořuje hluboko uvnitř a řídí každé jednání“. Finucci si je vědoma limitů přístupu, který redukuje potenciální pozitivní změny v jednání publika na pouhé vylepšené pedagogické metody vědců (viz Wynne 2007) – ideální program jednání cílového publika by měl být naopak významně tvarován právě těmito kognici přesahujícími afekty.⁴¹

Za tímto účelem projekt využívá při ustavování reality problému odlišných strategií. Její překlad do výsledného konceptu probíhá především skrze množství symbolických akcí, kterým jde primárně o politickou reprezentaci plastů v oceánech. Nejedná se zde tedy o reprezentaci ve smyslu bezprostředního a kontrolovaného zobrazení dané reality, jako je tomu v případě TOC; Wasteland svou roli chápe hlavně jako zástupce entity, která je veřejně podreprezentována. Necílí tedy na *přesnou* reprezentaci, nýbrž na *věrnou* reprezentaci (viz Latour 2004: 55), takovou, která je citlivá a zodpovědná vůči entitám, jež zastupuje. Její součástí není snaha poznat plasty v oceánech využitím systematických metod a měření – Finucci spíše na základě vlastních interakcí s touto utiskovanou entitou vytváří platformu (zastřešující různá zjištění, představy nebo obrazy), skrze niž by mohla získat vlastní hlas. Touto platformu je The Garbage Patch State.

Ve světle výše uvedeného není příliš překvapivé, že pro tento projekt nejsou až tak důležitými prvky identity plastů v oceánech jejich přesná lokalizace, určení míry koncentrace a podobně. Ačkoliv tedy TGPS má na revidované mapě světa například své umístění a rozlohu, není nejdůležitějším aspektem lokalizace přesné určení míst, kde se plasty v oceánech nacházejí nebo koncentrují, nýbrž symbolické pnutí mezi lokalitou tady a „ pryč“ (*away*). Finucci nazývá TGPS „státem „ pryč““ (*the „away“ state*), a to právě kvůli

⁴¹ Vhodnější by bylo možná využití termínu afektivní racionality, který by byl citlivější ke skutečnosti, že co je považováno za racionální, je výsledkem mocenských vztahů (Flyvbjerg 1998). Nepoužívám ho zde ale ze dvou důvodů – sama autorka projektu vysloveně používá pojem iracionální, navíc je takto zřetelnější vymezení projektu vůči racionalistickému redukcionismu (patrně třeba v praxi TOC), které je v diskursivní rovině znatelné.

skutečnosti, že se ztrácí z dosahu vnímání a zdá se tedy být pryč, skoro až v „jiné dimenzi“. Vzdálený pak může být ještě ve smyslu ontologickém – tato lokace jako taková neexistuje. Pokud přijedu do oblasti, kde by se měl tento stát nacházet, žádný nenajdu. Tento „stát pryč“ je fikcí, stejně jako je dnes fikcí existence nějakého prostoru „pryč“ (Morton 2012: 81). Současně je však tato lokace celým konceptem zpřítomňována a symbolicky re-lokalizována přímo mezi nás – znovu jak ve významu doslovném, kdy plast z oceánů nacházíme třeba na půdě UNESCO (kde byl TGPS vyhlášen), tak ontologickém, kdy je asembláž re-sémantizována právě do podoby státu, tedy entity, která je nám důvěrně blízká.

Ne náhodou si tedy Finucci vybrala stát za ikonický koncept celého problému. Tím, že tento „stát“ není tvořen pevninou, nýbrž jsou jeho základem plasty, upozorňuje Wasteland na jeden z procesů zneviditelňování, kterému plastový odpad podléhá – tedy že putuje do oblasti, která není pod správou žádné země a patří tedy všem a zároveň nikomu, kvůli čemuž je (mimo jiné) přehlížen a zanedbáván. Představa státu navíc předává pocit jakési trvalosti, odolnosti, nevyhnutelnosti, která rezonuje s dlouhověkostí plastového materiálu. Občany TGPS jsou miliony kusů použitých a odhozených plastových objektů – takováto antropomorfizace plastů, která je v této praxi běžnou strategií, dále obrací pozornost k prvku identity, který bývá plastům a plastovému odpadu běžně odpírán – aktérství. Plastový odpad na tomto místě žije dál; neztrácí tedy svou vitalitu spolu se svou funkcí (Bennett 2010: 6).

Vlastnosti a kapacity asembláže, zdůrazňované ve vědecké praxi TOC, tu znovu mají především instrumentální funkci – slouží jako nositelé symbolických významů. Jsou často nesený prostředky, které nechávají vyniknout expresivitu a afektivitu problému, a běžně tak jsou užívány třeba různé tropy (které se zde však nepohybují pouze na diskursivní rovině, nýbrž zasahují také do ustavování materiálních reprezentací reality problému). Tou nejvyužívanější pak je hyperbola, která se projevuje třeba u pohlednic s „pozdravy z TGPS“, na kterých je tento stát vyobrazen doslova jako plastová pevnina (příloha č. 2), tedy záměrně značně přehnaně. Had (*The Snake*; příloha č. 3), tvořený stovkami tisíc plastových víček, který se na podzim roku 2014 „objevil“ ve vstupu do budovy sekretariátu Organizace spojených národů v New Yorku, tedy na „symbolickém místě kooperace a rozvoje všech zemí“, metaforicky upozorňuje na tiché nebezpečí, které se plíží přímo mezi námi a hrozí, že ochromí základní instituce, jež považujeme za demokratické. Milánská instalace Víř (*Vortex*; příloha č. 4) z roku 2015 koncentruje veškerou potenciální energii a vitalitu plastů v oceánech na jedné straně a jejich destruktivní sílu na té druhé do jednoho časově i místně intenzivního objektu, což efekty problému zesiluje a posiluje to jeho naléhavost. Dvě nejnovější instalace,

v nichž je obří nápis „HELP“ (pomoc), sestavený z plastů z oceánů, postaven v maximální blízkosti antických ruin, vysílají zprávu budoucím archeologům, jimž z dnešní doby zanecháme k prozkoumávání hlavně vykopávky plastu (příloha č. 5).

Wasteland tak vykresluje výrazně odlišnou realitu problému plastů v oceánech od té, kterou ustavuje TOC. Je to realita „alternativní, taková, která se odlišuje od běžného, taková, která je zvláštní, transgresivní, přechodná a „jiná““. ⁴² Ukazuje limity toho, jak běžně o tomto problému přemýšlíme, k čemuž autorce slouží extenzivní využití různých expresivních strategií. Svou verzi problému překládá do symbolických konceptů, instalací a aktů, které přispívají k rozšíření „vnímání, mentálního prostoru a tedy toho, co je možné“. Zároveň se tak snaží zprostředkovávat odlišnou formu vědění, která není závislá na diskursu objektivitě a exaktnosti a která je naopak zásadně tvarována naší představivostí, citem nebo obavami a také mimovědomými afekty, jež jsou součástí každé zkušenosti. Naše budoucnost i budoucnost plastů nebo oceánů není pouze technickou a vědeckou záležitostí – musíme nutně vytvořit takovou realitu (a její reprezentaci), která nás vytrhne ze stavu znečitlivění. Wasteland se o takovou realitu pokouší.

Umění nás může dovést za hranice „explicitních struktur naší běžné zkušenosti“ (Douglas 2014: 75), a proměnit tak způsob, jakým se vztahujeme ke světu. Vnímat problém plastů v oceánech jako založení nového státu, který může destabilizovat ty stávající a zároveň přinášet nové výzvy pro „mezistátní“ politické procesy (tedy takové, které do sebe dokáží inkorporovat také hledisko této nové ne-lidské entity), znamená být otevřený vůči inovativním alternativním formám organizace vědění a vůči vždy přítomným potencialitám. Kde není na dohled žádné řešení, musíme vytvořit nový prostor pro jeho formulaci – takovým prostorem je The Garbage Patch State. Realita vzniká z fikce.

Adidas x Parley

„Rizika nejsou jen riziky, ale také tržními šancemi“ (Beck 2011: 61). Není proto divu, že si problému plastů v oceánech všimly také mnohé nadnárodní společnosti a začaly s ním různými způsoby pracovat. Jednou z nich je Adidas, který v posledních letech na světový trh přinesl několik sérií bot a oblečení, jejichž významnou součástí je transformovaný plastový odpad z oceánů. Ve spolupráci s environmentální organizací Parley for the Oceans vzniká

⁴² Konceptualizace ustavované reality jako alternativní je důležitý politický akt, jehož význam blíže odhalím v další části.

unikátní materiál Parley Ocean Plastic™, díky němuž Adidas přispívá k boji s tím, co nazývá hrozbou pro život na této planetě.

V praxi Adidasu jsou však znovu potkávány zcela odlišné plasty v oceánech. Primární strategií, kterou tato společnost užívá, je totiž re-sémantizace plastového odpadu z neúčinného mrtvého stádia dřívějšího produktu na potenciální nový zdroj materiálu. Kategorie odpadu není fixní (jak jsme viděli již v případě jejího ustavování v případě jednorázovosti), nýbrž je různými aktéry neustále produkována (Hawkins 2006: viii) a její podoba jimi tedy může být také rekonstruována. Plasty v oceánech pro Adidas získávají nový význam a funkci. Tato jejich diskursivně-materiální proměna v zásadě navazuje na logiku kapitalistické expanze komodifikace zdrojů a s tím související snahu o maximalizaci zisku. Proměna odpadního stádia produktu z finálního na dočasné je součástí přechodu na tzv. kruhovou či oběhovou ekonomiku (*circular economy*), která představuje důležitý prvek konceptu udržitelnosti (který Adidas uplatňuje) tím, že vyvažuje nerovnováhu mezi nedostatkem zdrojů a ochromujícím přebytkem odpadu (Velenturf & Purnell 2017). Extrakce plastů z oceánu tudíž znamená nejen vznik nového zdroje, ale také ochranu dalšího rozsáhlého přírodního zdroje a komodity, jejíž zničení (nebo znehodnocení) hrozí.

Parley Ocean Plastic™ je vyráběn z plastů nacházejících se „na plážích, v pobřežních oblastech a na vzdálených ostrovech“, odkud teprve putuje dále do oceánů. Lokalizace problému je tedy znovu značně odlišná a zásadně do ní vstupují ekonomické faktory – extrakce plastů přímo z oceánů by byla nepochybně výrazně nákladnější, navíc vysbírání plastů z pozemních oblastí má viditelnější efekt a slouží tedy zároveň jako forma reklamy. Hlavní složkou identity re-sémantizovaného oceánského plastového odpadu, kterou Adidas zdůrazňuje, jsou jeho přetrvávající materiální kvality – plasty v oceánech představují surový materiál, jenž může být transformován ve stejně kvalitní produkty, jako jsou ty z nově syntetizovaných plastů. Tyto koncové produkty tak představují svébytnou formu materiální re-representace (znovu-zpřítomnění) celé entity – plastový odpad se navrácí do ekonomiky, z níž byl násilím vypuzen, tentokrát však již v kontrolované a bezpečné formě. Ačkoliv je materialita plastového odpadu v zásadě jediným identifikačním prvkem, s nímž Adidas ve své praxi pracuje, v pozadí ustavování této konkrétní reality problému jako jakási konceptuální spojnice leží známý populárně-vědecký narativ o mnoha milionech tun plastů proudících každoročně do oceánů a jejich postupnému rozpadu na mikroplasty, které vstupují do

potravinového řetězce, a ovlivňují tak životy nejen mořských živočichů, ale také mnoha dalších, včetně nás lidí.⁴³

Jedním ze stěžejních přístupů, které Adidas ve svém snažení zdůrazňuje, je udržitelnost. (Kapitalistická) ekonomika a ochrana životního prostředí nemusejí stát proti sobě, dokonce naopak, a skrze partnerství s Parley for the Oceans chce Adidas ukázat směr, jakým toho lze docílit. Prostředek těchto snah tvoří recyklace sesbíraného odpadu na nové vlákno, které slouží jako základ pro pozdější produkty. Recyklace představuje jednak zhodnocení plastového odpadu, který byl vnímán jako nepoužitelný, zároveň ale také umožňuje nahradit vznik úplně nového plastu, jenž by mohl nakonec skončit v oceánech. Současně však recyklace představuje diskursivně-materiální praxi, která ospravedlňuje plýtvání (Hawkins 2013: 51) tím, že zdánlivě beze stop dává odpadu nový život. Spotřeba tak může pokračovat v neztenčené míře. Zde však je recyklace také hlavním zprostředkovatelem sémantické proměny problému v příležitost a jako taková představuje zásadní normativní komponent ustavované reality (stejně jako koncept udržitelnosti, jehož důležitou součástí je).

Z důvodu maximalizace vlastních zájmů (zisků) nepřekládá Adidas problém plastů v oceánech pouze s ohledem na racionálně nebo afektivně jednající aktéry – jeho referenčním a ustavovaným publikem jsou odpovědní spotřebitelé. Takové publikum si musí udržet charakteristiky konzumentů, ale takových, kteří si uvědomují nutnost ochrany životního prostředí (a nezáleží z jakého důvodu) – aneb „i ty můžeš přispět ke změně, když budeš kupovat produkty z recyklovaných materiálů“. Hlavním prostředkem utváření takového publika je reklama. Ta musí ustavit toto nové zboží jako svébytné produkty disponující dostatečnými kvalitami na to, aby se minimálně vyrovnaly ostatnímu sortimentu. Zároveň je ale nutné zobrazovat plasty v oceánech jako kolektivně nežádoucí entitu, a to s dostatečnou silou na to, aby to podporovalo (environmentální) odpovědnost jako zásadní charakteristiku jednání svého publika (a to především ve významu schopnosti reagovat/odpovídat, na který upozorňuje například Donna Haraway (2016) – tedy nejen *responsibility*, ale hlavně *responsibility*).

Adidas za tímto účelem přistupuje k víceméně hierarchické distribuci odpovědnosti, když se díky svým rozsáhlým kapitálovým prostředkům umísťuje do role jakéhosi patrona boje proti plastům v oceánech skrze eko-inovace, zatímco utváří odpovědného spotřebitele, který nemusí dělat nic jiného, než společnost v jejím snažení podpořit koupí výsledného produktu.

⁴³ V následující části se pokusím rozkrýt význam takovýchto „výpůjček“.

Tím současně vyvolává i představu většího celku diferencovaného na producenta a konzumenty, kteří tak „v tom nejsou sami“. Zároveň takové rámování reality problému prezentuje jako normativní cíl velkých ekonomických subjektů – jednotlivé produkty jsou pouze materializací obecnější proměny v přístupu k plastovému odpadu a k ekonomice obecně, jenž je ideálem sám o sobě: „Není to o botách, je to o společném zpochybnění statu quo, krok po kroku.“ Tím také Adidas ukazuje na viníky přetrvávajícího problému, tedy ostatní společnosti, své konkurenty, které se o inovace v této oblasti nesnaží, a nemohou tak „vychovat“ publikum odpovědných spotřebitelů.⁴⁴

Tím, že v zásadě nabízí plasty v oceánech k opětovné spotřebě, disponuje Adidas největším potenciálem na zhmotnění svého referenčního publika – to je skrze běžné užívání daných produktů poutáno k realitě, jíž Adidas vykresluje. Recyklovaný materiál, který takové zhmotnění umožňuje, je navíc označen symbolem TM – ochrannou známkou. Adidas tím získává jedinečný status a právo na regulaci podobného využívání plastů v oceánech, a posiluje tak svou možnost materializovat svět v určitých specifických formách (Haraway 2018: 7). Realita se stává komoditou, která může být dále propagována a distribuována skrze designové produkty, a ty tak mohou sloužit k posílení žádoucího vztahu mezi producenty, spotřebiteli a okolním světem a k expanzi dané reality.

Adidas tedy skrze na profit orientovaný design produktů z oceánského plastového odpadu ustavuje zase poměrně odlišnou realitu celého problému. Jeho diskursivně-materiální praxe, jejíž součástí je firemní know-how výrobního procesu stejně jako tým designérů, boj o zákazníky stejně jako stovky hodin testování materiálů, převrací rámování plastů v oceánech. Problém je příležitost; riziko je tržní šance. Stačí jen začít o plastovém odpadu přemýšlet odlišně – ne jako o nezvratné posmrtné fázi sociálního života všech plastových výrobků, nýbrž jako o potenciálním zdroji materiálů, jako o komoditě. Řešení problému se tak nachází v praxích přesně té infrastruktury, která bývá považována za jeho hlavního viníka – v ekonomice. Je nutné proměnit producentské i spotřebitelské programy jednání a Adidas se prezentuje jako průkopnický zprostředkovatel této změny.

⁴⁴ „Nikdo nemůže zachránit oceány sám. Každý z nás může hrát roli při řešení. (...) Konzument může zesílit poptávku po změně. Ale je na lídrech eko-inovací, jako třeba Adidasu, aby pozměnili realitu.“

Kolektivní image plastů v oceánech

Každý z těchto projektů tedy ve své praxi ustavuje poněkud odlišný problém plastů v oceánech. Jeho realita se znásobuje. Nějakým způsobem však její jednotlivé verze drží pohromadě, díky čemuž žijeme pouze s *jednou* takovou entitou. Navíc, jak jsem již předeslal, současné praxe (včetně těch mnou analyzovaných) již dnes do kolektivu nemusejí plasty v oceánech uvádět, neboť jsou jeho plnohodnotnou součástí a disponují poměrně zřetelně určenou identitou. Jak je tedy možné tvrdit, že i přesto různé praxe utvářejí (někdy i výrazně) odlišné reality celé asembláže? Tuto mezeru, vzniklou mezi entitou přijímanou do kolektivu a entitou, s níž dnes jednotlivé praxe každodenně manipulují, pomůže překlenout koncept imaginary.⁴⁵

Když mluvíme o problému plastů v oceánech, když o něm vidíme reportáže v médiích nebo čteme o nových poznatcích, které vědci v souvislosti s ním udělali, máme určité více či méně konkrétní představy této entity, přestože je dost dobře možné, že jsme s žádnou její částí nepřišli do vědomého kontaktu. Součástí těchto představ jsou různé konkrétní obrazy (například fotografie dusících se zvířat nebo znečištěných pláží) a zároveň přesvědčení o tom, jak by náš svět měl vypadat (tedy že by plasty v oceánech být neměly). Tyto tři aspekty – sdílené představy, obrazy a aspirace kolektivu – jsou centrální pro porozumění tomu, co imaginary je a co dělá. Imaginace se postupně stává novou sférou sociální praxe (Appadurai 1990: 4-5) a na jejím základě vzniká sdílený žitý svět (srov. Habermas 1987) problému plastů v oceánech, který zahrnuje různá vědecká zjištění, fotografie, výpovědi aktivistů, normativní představy, ale také obavy nebo naděje. Tento svět zároveň není plně vědomý, neboť disponuje také významnou afektivní dimenzí. Zmiňované fotografie nepředstavují pouze zachycení toho, co plasty v oceánech mohou dělat, ale vyvolávají také neurčitá pohnutí, většinou nějakým způsobem zneklidňující. Zde se poodkrývá důležitý aspekt celého imaginary – jeho produktivita. Pocity, touhy, očekávání, rizika, různé formy vědění (jak uvidíme dále) nebo kolektivní vize ideálního světa (Jasanoff & Kim 2013) mohou být touto entitou utvářeny a přetvářeny.

Vznik této rozsáhlé entity byl iniciován praxemi, které skrze procesy zviditelňování přispěly k přijetí plastů v oceánech do kolektivu. Vznikající reality jsou vždy orientovány na

⁴⁵ O překladatelských problémech, které s sebou tento pojem nese, viz např. Štěch (2010: 28-30), který mluví o sociálních nebo sociálně-normativních představách. To je ale pouze jeden z aspektů tohoto pojmu a takový překlad je tedy přinejmenším zkrslující. Vzhledem k nedostatku vhodných českých termínů zde proto slovo ponechávám v původním znění.

vnější aktéry, u kterých by jejich přijetí mělo vést k požadovanému jednání (ať už k financování navazujících vědeckých projektů, nebo třeba k opuštění používání plastů) – stávají se proto více či méně veřejnými. Jakmile začnou působit nezávisle na svých původních aktérech, začínají se objevovat formy nového imaginary. K podpoře jeho růstu docházelo jednak přímo a vědomě, kdy si různí aktéři uvědomovali nutnost „komercializace“ problému za účelem efektivnějšího boje proti němu a cílili tedy na jeho difuzi mezi co nejširší publikum, jednak ale mnohdy také nepřímou skrze přirozené „cestování obrazů“ (Dahlgren 2018), kdy jednotlivé reality (a jejich reprezentace) migrují napříč časem a prostorem a objevují se na nových místech. Nezbytným prvkem při tvorbě imaginary je opakování a na jejich základě vznikající resonance (viz Lepselter 2016). Když se množí a kolují navzájem si blízké reality/reprezentace (obrazy, tvrzení, grafy, metafory apod.), postupně u publika vzniká pocit něčeho známého, přestože většinou neviděného.

Jeho podoba tedy není arbitrární, neboť ji tvarují i omezují konkrétní podmínky našeho světa (Marcus 1994: 4), tedy jednotlivé materiální interakce s plasty v oceánech a jim odpovídající reality. Imaginary je „ustavováno v každodenním potýkání se se špinavými a nepoddajnými věcmi“ (Verran 1998: 252), tedy skrze rutinní praxe – bez manipulace se vzorky znečištěné vody v laboratořích, bez sběračů plastového odpadu, bez polykání plastové „potravy“ různými živočichy by žádné imaginare plastů v oceánech nemohlo vzniknout.

Skrze tyto kanály tak postupně začal problém plastů v oceánech pronikat i do povědomí aktérů, kteří by se s touto entitou jinak nesetkali – utvářelo se kolektivně sdílené (avšak různě časově a místně zakotvené) imaginare problému. To však nepředstavuje pouhý pasivní objekt jakéhosi kolektivního vědomí. Brzy po svém ustavení totiž začíná vykazovat vlastní kapacity a v zásadě se odděluje jako specifická sféra sociální reality, ovlivňující jednání aktérů, kteří na ní participují – jak producentů vědění, tak jejich publik. Tato sféra, ač vždy přítomná, může být na různých místech v různý čas zakoušena odlišně – někdy třeba vyvolává pocity viny, jindy se však bez povšimnutí stahuje do pozadí (Hawkins 2006: 13).

Již jsem zmiňoval, že současné praxe mají určité předvědění toho, co problém plastů v oceánech je, a to určitým způsobem tvaruje a směřuje jejich podobu (TOC tedy díky tomu například věděl, kde hledat Velkou tichomořskou odpadkovou skvrnu). Toto předvědění je umožněno právě existencí imaginare problému, díky němuž „jsme schopni myslet nebo představit si celek“ (Taylor 2004: 63), a skrze které se tak můžeme vztahovat k hyperobjektům, jež jinak v jejich celistvosti nikdy vidět nemůžeme (Morton 2013: 4). Tato

sféra je tedy aktivně zapojena do samotné produkce vědění (Verran 1998), neboť vykresluje hranice potenciálně navázatelných interakcí s danou entitou a hranice potenciálních forem jejich reprezentace – a tedy hranice možných realit. Imaginary tím však vůbec „umožňuje vykonávat kolektivní praxe“ (Taylor 2002: 108).

Každá z nich tak vždy tuto abstraktní pomyslnou entitu materializuje a zasazuje do konkrétních podmínek. Tím ale zároveň může přispět k její proměně, neboť navázaná materiální interakce se nakonec může od podoby imaginary lišit (a běžně se tak děje). Zdáli k takové proměně dojde, závisí na mnoha faktorech, mezi něž patří třeba schopnost partikulární realitu úspěšně komunikovat širšímu publiku nebo příbuznost ustavované reality k již převažujícím představám (tudíž kupříkladu jediná studie, která zpochybní dominantní roli mikroplastů v celém problému – jako v případě TOC – pravděpodobně nepovede k proměně převažujících představ, jakkoliv „pravdivá“ může být). Ačkoliv jsou proměny imaginary spíše dlouhodobé, běžně k nim dochází a zpravidla mívají dalekosáhlé důsledky. Jak jsem totiž zmínil, imaginary tvaruje podobu konkrétních jednání, proto se jeho změny dotýkají samotné identity plastů v oceánech uvnitř kolektivu. Mají tedy výrazně materiální dopady. Změna v praxích může znovu vést k proměně celkového imaginary a tak znovu *ad infinitum*. Problém plastů v oceánech tedy „není jednoduše daný nebo neměnný, nýbrž je neustále znovupředstavovaný (*reimagined*) a re-performovaný“ (Jasanoff & Kim 2009: 124); jeho realita je „historicky, kulturně i materiálně situovaná (Mol 2002: 75).

Jednu z výrazných proměn je již dnes možné v rámci imaginary problému plastů v oceánech vysledovat. Jeho představám a narativům zpočátku dominoval obraz jasně viditelných a hmatatelných plastových ostrovů (de Wolff 2014: 65). Dnes je takováto představa považována za chybnou a nezřídka dokonce úsměvnou⁴⁶ – dnes je plastový oceán zanesen mikroskopickými, sotva viditelnými plastovými částicemi. Takovýto posun v celkovém imaginary vychází z výpovědí a fotografií průzkumníků oblastí těchto údajných „ostrovů“ nebo z vědeckých praxí, které v průběhu let obrátily hlavní pozornost směrem k mikroplastům (Liboiron 2016: 15), a zpětně ovlivňuje a tvaruje další praxe tím, že orientuje také jejich pozornost právě především k mikroplastům jako primární formě problému. To však jistě není navždy daný stav. Odlišné performace reality problému mohou eventuálně vést

⁴⁶ Může ale hrát důležitou symbolickou roli, jako třeba v případě projektu Wasteland. Využití plastových ostrovů jako primárního konceptu při ustavování reality problému má za cíl poskytnout problému hmatatelnou podobu, která jí v případě mikroplastů zřetelně chybí, což může mít za následek nežádoucí program jednání (viz dále).

také k jeho re-imaginaci. Objevují se například metafory plastového smogu či miasmat (ibid.: 16), zdali se jim však časem podaří proniknout do kolektivního imagináry, není jisté.

Proměna této entity ale nemá důsledky jen pro producenty vědění o problému (ať už jimi jsou vědci, umělci nebo další aktéři). Má také reálné dopady na jednání lidí, kteří se se „špinavým a nepoddajným“ plastem z oceánů nikdy přímo potýkat nebudou, kteří však představují široké publikum, jehož program jednání ve vztahu k plastům a plastovému odpadu je naprosto zásadní pro budoucnost problému. Imagináry pro ně představuje „určující centrum vlastní zkušenosti“, aniž by nějakou osobní zkušenost měli (Beck 2011: 96), a stává se tedy žitou realitou problému, která tvaruje jejich jednání. Převládá-li tedy představa problému plastů v oceánech jako skládajícího se především z miniaturních, pro oko takřka neviditelných částecek, jejichž hmatatelné důsledky lze vnímat pouze zprostředkovaně, může to u mnoha aktérů například inhibovat jejich schopnost vůči problému jakkoliv jednat (jejich *responsibility*).

Imagináry je tedy ve svých důsledcích velice reálné, a stává se proto politicky žhavým místem. Vzhledem k síle a šíři vlivu, kterým tato entita disponuje, když ustavuje víceméně jednotný způsob žití a vidění (Castoriadis 1997) problému u rozsáhlé masy aktérů, z nichž většina se s plasty v oceánech nikdy přímo nesetká⁴⁷, dochází k (více či méně metaforickým) bojům o „definici rizika“ (Beck 2011) – tedy o prosazení vlastní ustavované reality problému. Důsledkem je to, že jak o celém problému přemýšlíme a jak ho vnímáme, je výsledkem proměnlivých mocenských vztahů a struktur; proměnlivých v tom smyslu, že například autorita vědy a její schopnost naplnit konkrétní imagináry převážně „svými“ realitami (neboli vznikajícími uvnitř této kultury vědění) postupně klesá a stále více boj o tento prostor musí sdílet s dalšími aktéry (ibid.: 259). Stále větší váha je proto přikládána „charismatickým“ a narativním formám reprezentace a komunikace daných realit (viz Liboiron 2016) – performovaná realita je nejen dělaná, ale také aranžovaná.

Doposud se mohlo zdát, že vztah mezi imagináry problému a konkrétními realitami, z nichž vyvstává, je poměrně přímý. Nesmíme však zapomínat na roli, kterou ve vzájemných překladech hrají různé zprostředkovatelské praxe, kterým dnes naprosto dominují masová média. Detailní analýza takovýchto mediací, které problém plastů v oceánech zpřítomňují širokému publiku a významně během toho přispívají k utváření jeho celkového imagináry,

⁴⁷ Tedy alespoň vědomě, neboť když vezmeme v úvahu putování mikroplastů napříč potravním řetězcem, je téměř jisté, že jsme s tímto hyperobjektem do kontaktu přišli.

přesahuje rámec této práce, chci zde však načrtnout alespoň některé z aspektů vztahování se k problému, na něž proces mediace upozorňuje.

Důležitým prvkem imaginary je skutečnost, že je sdíleno naprostými cizinci, jejichž sounáležitost je spíš pomyslná (viz Anderson 2003). Takové propojení bylo výrazněji umožněno až masovými médii, díky nimž může docházet k (stále rychlejší a rozsáhlejší) difuzi partikulárních realit a jejich reprezentací. Pro většinu aktérů jsou tyto komunikační kanály jedinou možností, jak plasty v oceánech „zažít“ a jak o nich získat nějaké vědění. Zprostředkovatelské praxe tak získávají významný vliv ve formování imaginary. Konstantní tok obrazů a narativů uvnitř těchto globálních *mediascapes*, jak je Arjun Appadurai (1990: 9) nazývá, podporuje utváření takových „pomyslných světů“. Jejich role je navíc aktivní – jimi prezentované reality nejsou pouze předávány dál, nýbrž znovu tvarovány, definovány či překládány; a někdy mohou být i zcela zrazeny (Latour 1993: 82).

Jednotlivé praxe si roli těchto prostředníků uvědomují a přizpůsobují jí formy komunikace a reprezentace svých realit. Dominantní prvky imaginary (například typické fotografie nebo metafory) se tak ve většině případů samy reprodukují, neboť mohou být využity za účelem snadnější komunikace partikulárních realit tím, že je přiblíží sdíleným představám o tom, co problém plastů v oceánech je. Wasteland i Adidas, přestože vykreslují značně odlišné reality od TOC a dalších vědeckých projektů, si tak například vypůjčují a využívají některé jejich prvky (běžně různá čísla či popisy kauzálních řetězců). Stejně tak vědeckým projektům už nestačí pouze prezentovat svá zjištění („fakta“), nýbrž se musí nezbytně zabývat také „vyprávěním, zobrazováním a představováním“ (McNeil et al. 2017: 457). Úspěch dané reality tak lze měřit především tím, nakolik pronikne do představ publika (Escobar & Osterweil 2010: 206) a naplní jejich prožívání – a tedy potenciálně také jednání.

S pomocí pojmu imaginary jsem tedy překlenul propast, která se otevírala mezi partikulárními realitami problému ustavovanými v jednotlivých praxích a entitou, o níž má většina z nás nějaké povědomí, aniž by s ní někdy přišla do přímého vědomého kontaktu. Vyjasnil se tak ontologický status problému plastů v oceánech jako entity, která dnes již je plnohodnotnou součástí kolektivu. Ačkoliv jsou stále produkovány nové reality plastů v oceánech, jejich potenciál je mizivý, pokud se jim nepodaří stát se součástí imaginary *problému* plastů v oceánech – jakéhosi souboru kolektivně sdílených, ale osobně zakoušených normativně zabarvených představ a obrazů, jehož konstrukce byla výsledkem opakovaných interakcí mnoha vědeckých, uměleckých, designérských, mediálních, technologických,

zvířecích a dalších aktérů, kteří s plasty v oceánech přicházeli do styku. Ač je jeho identita dynamická, většina jejích prvků přetrvává dodnes – fotografie do oceánských plastů zapletených zvířat; přirovnání velikosti Velké tichomořské odpadkové skvrny ke třem Franciím nebo střední Evropě (konkrétně třeba tato analogie je lokálně proměnlivá (de Wolff 2014: 65-6), což ilustruje jisté časové a místní variace imaginarity⁴⁸); zneklidňující pocity či smutek při pohledu na obrazy znečištěných pláží. Všechny tyto výpovědi, znalosti, představy, obrazy, afekty, ideály, pocity, obavy propojuje koncept imaginarity v jednu funkční asembláž.⁴⁹ Definuje, co kolektiv považuje za reálné (Castoriadis in Thompson 1984: 24), a ovlivňuje tak nejen jednání širokého publika, ale hned dvojím způsobem (při orientaci celkového směřování a při ustavování a reprezentaci finálních realit) také praxe samotných producentů vědění, kteří disponují kapacitami tuto abstraktní entitu materializovat (Smith 2009: 463).

V konceptu imaginarity jsem navíc představil terén, který je díky svému vlivu ústředním terčem vyjednávání mnoha aktérů. V poslední části se na tyto procesy zaměřím blíže a zobrazím plasty v oceánech jako entitu vynořující se uprostřed různých každodenních politických bojů.

⁴⁸ Odlišnostem imaginarity se zde nevěnuji, přesto je na tomto místě nutné zmínit především jeho místní situovanost v rámci mé práce. Moje praxe, stejně jako ty analyzované, působí především v kontextu západní organizace a produkce vědění (přičemž Západ zde nevnímám jako geografickou jednotku, viz pozn. 8). Přesto je například Adidas globální společností, která může zásadně ovlivňovat také ne-západní imaginarity plastů v oceánech (a samozřejmě jim být také zpětně ovlivňována).

⁴⁹ Rozhodně to ale neznamená, že by všichni ve vztahu k problému disponovali stejnými znalostmi, pocity a podobně. Zmínil jsem jednak lokální a časové variace, které vstupují do konkrétní podoby jeho vnímání, zároveň ji ale ovlivňuje množství dalších faktorů od kontaktu s odlišnými zprostředkovateli až po individuální zájem o toto téma. Vzhledem k tomu, že však je imaginarity a jeho komunikace kontextuálně zakotvená, nejsou vznikající představy apod. zcela arbitrární. Proto když s někým mluvíme o problému plastů v oceánech, máme o něm v zásadě podobné povědomí.

ČÁST IV: Politické plasty

Reality used to be a standard to live up to, but given the proliferation of technoscience the question that now needs asking is ,what reality should we live with?‘ – Realita bývala standardem, kterému jsme měli dostát, ale vzhledem k šíření technovědy je nyní zásadní otázkou, ,s jakou realitou bychom měli žít?‘

Annemarie Mol (2002)

Do této chvíle jsem problém plastů v oceánech vykresloval spíše jako neproblematicky a konsensuálně ustavovanou entitu kolektivu. Takový pohled je ale zkreslený – celý problém se v průběhu své konceptualizace stává politicky nabitým terénem a na vyjednávání jeho podoby participuje rozsáhlá škála aktérů. Když zde mluvím o politice (nebo častěji v plurálu o politikách), rozumím tím vykonávání moci v rutinních praxích všech těchto aktérů, tedy také mimo oblast institucionální politiky (Felt et al. 2017: 10). Takové politiky prostupují každodenním ustavováním problému a jsou inherentní součástí formování a fungování celého kolektivu (Latour 2004). Když už totiž realita není nevyhnutelným věčným vězením a pravda „zlatým standardem“ (Law 2004: 13), uvědomujeme si, že svět, jak ho známe, může být i jinak. Stačí si vybrat.

Matematika plastových praxí – 1 + 1 ≠ 2

Důsledky takového výběru však mohou být dalekosáhlé, zvláště pokud takovou volbu učiní široké spektrum aktérů. Producent dané reality tím získává možnost ji spravovat konkrétním způsobem (tedy v tomto případě řešit problém plastů v oceánech svými metodami), mezi různými takovými způsoby však může docházet k mnohdy paralyzujícím konfliktům. Kterou realitu v takovém případě vybrat? Aby maximalizovaly potenciál vlastního jednání, vyjednávají navzájem jednotlivé praxe víceméně koherentní podobu daného předmětu, přičemž některé reality na základě různých měřítek ustavují jako více reálné než jiné (Law 2004: 67). Taková vyjednávání Annemarie Mol (1999, 2002) nazývá ontologickými politikami (*ontological politics*) – jedná se tedy o takové formy vykonávání moci, které souvisí se způsoby, jakými jsou předměty zájmu rámovány a tvarovány, neboli jakými vzniká ontologický status daných předmětů (Mol 2002: viii). Ontologické politiky mají za cíl redukovat nežádoucí fragmentaci realit (ibid.: 5), vznikajících v jednotlivých praxích,

a ustavit z nich jedinou mnohačetnou entitu, takovou, jejíž jednotlivé podoby mezi sebou vytvářejí (v ideálním případě produktivní) vazby. Již od počátku své existence tak je realita problému plastů v oceánech⁵⁰ živým centrem politických vyjednávání.

Aby bylo možné mluvit o jednom shodném předmětu zájmu, musí se jednotlivé praxe, vstupující do interakce s problémem plastů v oceánech, k sobě navzájem nějak vztahovat (přínejmenším implicitně) – mohou na sebe navazovat, navzájem se zpochybňovat, inspirovat a podobně. Každá realita je vždy jedinečná (pro důvody viz část III), a proto vyvstává otázka, jak se vypořádat se vznikajícími a množícími se odlišnostmi. To lze více způsoby. Hlavními strategiemi jsou různé formy koordinace, kdy tyto odlišnosti představují problém a musejí být nějak zahlazeny, aby vznikl jediný logický objekt (například tehdy, když dva vědecké výzkumy dojdou k opačným závěrům), a distribuce, při níž konceptuální spory vyřešeny nejsou a jednotlivé odlišnosti jsou rozmístěny napříč různými lokalitami, přičemž finální objekt zůstává mnohačetný (viz Mol 2002). Volba různých strategií a jejich výstup v podobě dočasně uzavřené reality (neboť její vyjednávání nikdy nekončí; Mol 1999: 83) jsou nezbytně otázkou moci a napříč praxemi existují různé mechanismy, jak svoji pozici posilovat. Jaké formy vyjednávání realit (ontologických politik) se tedy objevují v případě analyzovaného problému?

Umělecký projekt *Wasteland* ve svých materiálech zmiňuje jakousi „vědeckou“ realitu celého problému (nebo spíše její představu) – různá čísla, popisy některých z probíhajících procesů a podobně. Zároveň se ale od takové verze reality vědomě distancuje a v mnohém se staví přímo do opozice vůči ní. Snaha o vykreslení celého problému ve formě velkého souboru dat či neviditelných kauzalit podle principů vědecké racionality a objektivitý totiž nevyčerpává všechny jeho dimenze, a není navíc funkčním mechanismem v proměně programu jednání lidí vůči plastům a plastovému odpadu. *Wasteland* tedy říká: ano, problém plastů v oceánech opravdu má takovou a takovou identitu. Ale – *pro vědce*. Tato exklamace má dvojí účinek: zaprvé stanovuje limity a hranice ustavované reality (ukazuje tedy, že není absolutně platná), zadruhé těmito hranicemi vymezuje a odděluje různé lokality, ve kterých dané reality operují (jedná se o *vědeckou* realitu, která se nezbytně liší například od té „umělecké“ – každá z nich jednoduše hovoří o něčem jiném). Celý problém může být ustaven také (výrazně) jinak, než jak to prezentují vědci – skrze symbolická vyjádření a napojení na afektivní proudy interakcí s plasty v oceánech nebo zdůrazněním vitality této ne-lidské entity.

⁵⁰ A také reality dalších s tím souvisejících objektů, například znečištění nebo zdraví (Mol 1999: 81; Liboiron 2016: 4); každý objekt s sebou totiž nese reality řady dalších.

Autorka projektu o jím ustavované realitě explicitně hovoří jako o „alternativní a jiné“, čímž se lokalizuje odlišně ve vztahu k realitě dominantní, která se šíří napříč imagináry a která je z většiny utvářena právě realitami vědeckými. Podobně také Adidas a jeho problém plastů v oceánech neválčí na stejném poli jako TOC nebo Wasteland. Přestože znovu ve své komunikaci problému zmiňuje vědecký narativ, komodifikací problému (a reality problému, skrze využití ochranné známky) se umisťuje do prostoru infrastruktury kapitalistické ekonomiky. K odlišné lokalizaci přispívají v obou praxích kromě explicitních vyjádření také mnohé materiální i diskursivní znaky – jedním z takových může být absence odkazového aparátu, dnes standardního mechanismu vzájemného vztahování vědeckých praxí, při prezentaci vědeckých zjištění, což odkazuje jednak k nepřímému přístupu k těmto informacím (neboť jsou zprostředkovány skrze imagináry), jednak k tendenci k jejich homogenizaci pod hlavičkou *vědeckého* (neboli odlišného) poznání problému.

The Ocean Cleanup naproti tomu svou lokalitu nemusí explicitně vymezovat ve vztahu k ostatním. To je dáno historicky ustavenou dominantní pozicí vědy v produkci vědění a realit(y) (Knorr Cetina 1999), která se tak zde nachází v postavení nepříznakové (*unmarked*) kategorie, tedy takové, jejíž přívlastek (tedy že se zde jedná o *vědeckou* realitu) nemusí být zdůrazňován, neboť je považován za normální (Brighenti 2007: 326). To znamená, že v otázce produkce vědění o tom, co a jaký problém plastů v oceánech *opravdu* je, si věda (a odvozeně tedy také TOC) klade absolutní nárok. Umění a komerční design v tomto ohledu představují kategorie příznakové (*marked*) – skutečnost, že se jedná kupříkladu o *uměleckou* realitu problému, tedy je zdůrazněna – čímž se do vysoké míry delegitimizuje jejich nárok na produkci „skutečného“ a stejně hodnotného vědění o problému.

Odlišnosti mezi realitami, které tyto tři projekty ustavují, tedy nejsou zahlazeny a zkoordinovány do jednoho propojeného celku, nýbrž pouze distribuovány do různých lokalit na základě příslušných kultur vědění, mezi kterými jsou jen minimálně a nerovnoměrně propustné hranice. Tímto způsobem je odděleno, co by jinak kolidovalo (Mol 2002: 115) – věda, umění i komerční design tak v zásadě vypovídají o odlišných entitách, jejichž společným pojítkem je především shodné označení. Tyto jednotlivé lokality jsou historicky ustavené a jednotlivými praxemi znovu re-performované jak diskursivně, tak materiálně – u TOC nacházíme dělení problému plastů v oceánech ve vědeckých časopisech nebo v laboratořích; Wasteland jeho realitu ustavuje v různých významných veřejných prostorech

nebo v katalogích; lokalita Adidasu je zas charakterizována třeba trhem nebo reklamou.⁵¹ Každá z lokalit však má nejen vlastní oblasti působení, ale také vlastní metody, nástroje, know-how nebo formy komunikace, které konstituují jednotlivé infrastruktury, a „tváří tak samotné způsoby toho, jak uvažujeme o světě“ (Slota & Bowker 2017: 530). Mají také odlišné „poslání“. Velice zjednodušeně, věda se zabývá systematickým poznáváním světa okolo nás a jeho následnou co nejpřesnější reprezentací; umění ukazuje limity takovéhoto jednorozměrného vidění světa a vydává se za hranice běžné zkušenosti; komerční design zhmotňuje vztah mezi uživatelem daného produktu a jeho okolím (Malpass 2017: 41). Ačkoliv se problém plastů v oceánech napříč těmito lokalitami výrazně liší, žádný z nich takto nemusí být opuštěn (Mol 2002: 67).

Mezi analyzovanými praxemi se tak zdají být poměrně přímočaré ontologické politiky – jednotlivé reality jsou distribuovány napříč různými lokalitami a nejsou koordinovány do jednoho objektu. Míra vzájemné konsistence mezi nimi není prověřována (Law 2004: 99). Pokud se ale ponoříme do vnitřní komplexity těchto infrastruktur, které jsem zde pro ilustrativní zjednodušení homogenizoval, získáváme poněkud odlišný obraz.

Výzkumy TOC ukazují významně vyšší podíl velkých kusů plastového odpadu v poměru k mikroplastům, tedy skutečnost, „která byla překvapující“. Tato realita tak musí být nějakým způsobem vztažena k dřívějším opak naznačujícím zjištěním. TOC svou verzi „propaguje“ odkazem na nebývalý rozsah výzkumných a průzkumných prací a na inovativní techniky, které během nich byly využity. Metodickou a technickou preciznost, s jakou byla zmapována třeba Velká pacifická odpadková skvrna, využívá TOC k ustavení hierarchie vědeckých realit dané entity, na jejímž vrcholu leží realita vykreslovaná v jeho praxi a pod ní se nacházejí dřívější výrazně méně rozsáhlé a technologicky pokročilé výzkumy. Jejich pravdivost většinou není zpochybněna – zpochybněna je pouze míra, do jaké mohou vypovídat o problému v jeho celistvosti. Podobně jsou vyjednávány další aspekty reality TOC a jejího vztahu k těm ostatním. TOC se snaží svou realitu maximálně objektivizovat (a naopak poukázat na nedostatky v takové objektivizaci u dalších vědeckých projektů), k čemuž nezbytně slouží odkaz na pokrok v oblasti měření a kvantifikace problému (Porter 1995: 74). Hierarchizace a další formy koordinace zde představují důležitou strategii nejen pro možnost aplikovat konkrétní koherentní řešení problému, ale také pro komunikaci vědy na veřejnosti. Zatímco uvnitř ní totiž dochází k neustálým negociacím, směrem ven je jejím cílem působit

⁵¹ Součástí ontologických politik je však také zpochybnění těchto hranic a s tím související distribuce forem vypovídání o světě (jak v jiném kontextu ukazují např. Cunningham & Andrews 1997).

unifikovaně, aby dosáhla podpory publika (Beck 2011: 263). Koordinací mnohačetných vědeckých realit do jedné jediné pak lze takového dojmu dosáhnout.

Výrazně odlišné formy vyjednávání probíhají v praxích Adidasu a projektu Wasteland. V prvním případě dochází k jakémusi ontologickému protekcionismu, neboť když Adidas říká, že problém plastů v oceánech je v zásadě „na prodej“, a nalepuje ochrannou známku na produkt takto ustavené reality, snaží se především o její reprodukci v mantinelech vlastní výnosnosti. Realita se tedy stává komoditou – co je ale v tomto kontextu důležitější, stává se vlastnictvím. Adidas jako její vlastník tak může materializovat svět v takových formách, k nimž jiní aktéři (především designéři) nemají kvůli právnímu ošetření přístup (Haraway 2018: 7). Wasteland naproti tomu svou verzi problému otevírá publiku – lidé si ho mohou přivlastnit, udělat si z něj „svůj vlastní projekt“, a nabít ho tak novými významy. Vzdát se plné kontroly nad ustavovanou realitou, jak to udělala jeho autorka Maria Cristina Finucci, představuje potenciálně velmi úspěšnou formu ontologické politiky (de Laet & Mol 2000). Takto fluidní realita problému totiž může proniknout k širšímu poli aktérů, neboť poskytuje částečně volný prostor pro zapuštění nových významů nebo pocitů. Celé dílo a příslušná realita „se tak stávají veřejným vlastnictvím“.

Nelze zde samozřejmě postihnout všechny způsoby, jakými je realita problému vyjednávána.⁵² Výše uvedenými příklady chci pouze nastínit politickou rovinu jeho ustavování v různých praxích, jejímuž hlubšímu zvážení jsem se v předchozí části vyhýbal. Tato vyjednávání mají především jeden důležitý efekt – jejich výstupem je existence jednoho objektu. Ačkoliv tedy každá z praxí tvoří vlastní odlišnou realitu, problém plastů v oceánech není pluralitní – ontologické politiky tak narušují intuitivní předpoklad, že jedna a jedna jsou nutně vždy dvě. Pro adekvátní fungování kolektivu je nutné, aby se těchto ontologických politik účastnilo co nejširší spektrum aktérů – nejen různí vědci, umělci či designéři, ale také politici, nevládní organizace, sběrači plastového odpadu, mořští i pozemští živočichové nebo plast požírající bakterie. Čím více z nich se podílí na společné definici toho, co je považováno za pravdu či realitu, tím větší je šance, že bude směrem k publiku komunikována taková realita, která mu nebude vzdálená a povede k úspěšné transformaci jeho programu jednání.

⁵² Nezmínil jsem například vyjednávání, k nimž může docházet napříč jednotlivými lokalitami, které, ačkoliv jsou ve významné míře oddělené, nejsou zcela nepropustné. Není proto například vyloučené, že v některé umělecké praxi nedojde ke zpochybnění konkrétní vědecké reality. Příkladem takové trans-lokální ontologické politiky může být instalace Podmořský bar (*Underwater Bar*), skrze niž její autorka Julia Ganotis (2018) upozorňuje na plastový odpad na mořském dně, jenž není součástí reality ustavované třeba ve vědecké praxi TOC.

V ontologických politikách se tedy z množství různých realit utváří více či méně koherentní entita a jednotlivé praxe ve vztahu k ní získávají jasnou roli (tedy že například TOC ustavuje „skutečnou“ podobu plastů v oceánech, zatímco Wasteland *pouze* „metaforickou“), díky čemuž mohou bez větších obav pokračovat ve svém jednání. Publikum, na které se tyto praxe orientují, a které je v zásadě vždy považováno za nezbytnou součást řešení problému, se však na rozdíl od těchto praxí s plasty v oceánech nesetkává. Pro většinu aktérů je tato entita neviditelná a není součástí jejich žité reality – nepředstavuje tedy významnou hrozbu. Proto je součástí vyjednávání každé ontologie také jednání o jeho smyslové podobě. Vzhledem k zásadnímu zakotvení celkového imagináry v různých konkrétních obrazech, získává na důležitosti „vzhled“ plastů v oceánech, tedy to, jak jej můžeme vidět. Tento proces by znovu neměl být chápán jako neutrální, a proto chci v poslední podkapitole této práce obrátit pozornost k vzájemnému propletení estetické a politické dimenze problému, tedy skutečnosti, že naše smysly a smyslové vnímání plastů v oceánech se také stávají předmětem politických akcí.

Politiky viditelnosti

Procesy zviditelňování, díky kterým jsme nakonec mezi námi mohli přivítat problém plastů v oceánech jako novou entitu kolektivu, pouze metaforicky nevynášely na světlo něco, co jsme se z různých důvodů rozhodli přehlížet. Jejich význam je stejně tak doslovný. Skrze tyto procesy vůbec mohl začít být celý problém nějak vidět – zároveň se v nich ale také ustavovalo, *jak* začal být vidět. Že se plasty v oceánech „učíme vidět“, tedy znamená nejen to, že jsme schopni tuto entitu smyslově vůbec zaznamenat, ale také, že toto její vnímání není neutrální a má určitou podobu a směr, které nejsou samozřejmé. Jacques Rancière (2004) tuto podvojnost *zda vůbec a jak* smyslového vnímání označuje pojmem distribuce vnímatelného.⁵³ K té dochází právě v průběhu konceptualizace nové propozice, kdy je konstituována kapacita kolektivu vnímat (*sense*) a zároveň vnímanému dát nějaký smysl (*make sense of*; Rancière 2009: 1) – kdy je konstituována estetická rovina problému plastů v oceánech.

Vycházím zde z baumgartenovského⁵⁴ chápání estetiky, které navazuje na etymologický základ tohoto slova (*aisthesis* jako smyslový vjem) a označuje obecně smyslové vědění

⁵³ Tímto procesem Rancière charakterizuje politiku jako takovou. Vzhledem k mému odlišnému přístupu k tomu, co politikou rozumím, a ve vztahu k popisovaným ontologickým politikám zde proto budu o distribuci vnímatelného mluvit jako o formě estetických politik.

⁵⁴ Alexander Baumgarten stál v polovině 18. století u zrodu moderní estetiky jako specifické oblasti bádání, významně se ale lišil od kantovské větve (navazující na Kantovo dílo *Kritika soudnosti*), která se orientuje

(Loeve 2011: 2005). Každý akt smyslové percepcce je podle této definice estetický. Když zde tedy mluvím o estetických politikách, mám tím na mysli formy vykonávání moci, které tvarují podobu a směr smyslové percepcce. Ta se pro jednotlivé praxe stává strategickým prostorem produkce a reprodukce vědění a jeho kontrola má významné důsledky pro tvarování platformy, v rámci níž mohou probíhat ontologické politiky. Politické plasty tak mají nezbytně také svou estetickou dimenzi – estetické je implikováno v politickém a naopak.

Plasty v oceánech zpočátku nebyly vidět, neboť podléhaly mnoha procesům zneviditelňování. Museli jsme nejprve vyvinout dostatečně citlivý smyslový aparát, díky němuž jsme byli schopni postupně pronikat do tehdy neviditelných prostor, a rekonstituovat tak hranici mezi viditelným a neviditelným, která leží v jádru konceptu kolektivu. Museli jsme jednoduše plasty v oceánech udělat viditelnými. Je zřejmé, že dominantním módem smyslového vnímání se v případě problému plastů v oceánech stalo vidění. To není vzhledem k epistemologickému primátu zraku v moderní (tedy karteziánské) západní vědě a filozofii (Brighenti 2007: 327) nic překvapivého, má to však důležité důsledky pro to, čím pro nás problém plastů v oceánech je.

Horizont viditelného omezuje pole jednání, neboli „co není vidět, není tematizováno jako objekt ve sféře jednání“ (ibid.: 328). Proto bylo možné, aby externalizovaný plastový odpad postupem času vytvořil novou asembláž, která nebyla viditelná, dokud nedorostla do obří velikosti, kvůli čemuž proti ní dlouho nikdo nezasahoval. A proto také stále proti problému plastů v oceánech chybí rozsáhlejší a koordinovanější reakce (včetně proměny jednání publika), neboť jeho viditelnost ani dnes není samozřejmá a musí být různými způsoby zprostředkovávána, což se nemusí vždy povést. Viditelnost⁵⁵ je tedy také vyjednávána. Otázky, co by mělo a nemělo být viděno, „nejsou pouze technickou záležitostí“, tedy funkcí našich schopností něco vidět, nýbrž „jsou inherentně praktické a politické“ (ibid.: 327). I když tedy jsme dnes schopni plasty v oceánech smyslově zaznamenat, mnozí aktéři (mezi jinými také třeba Maria Cristina Finucci, autorka projektu Wasteland) stále mají pocit, že nejsou dostatečně vidět.

Procesy zneviditelňování plastového odpadu způsobily, že plasty v oceánech mohly být udělány viditelnými pouze zprostředkovaně, skrze praxe aktérů, kteří disponovali adekvátními nástroji, díky kterým mohla postupně započít redistribuce vnímatelného. Lidský zrak byl totiž v tomto případě stále méně dostačujícím smyslovým aparátem pro akumulaci vědění o povaze

především na krásno jako cíl estetického vnímání a která postupně v estetice převládla.

⁵⁵ Která tedy není pouhou vlastností objektu, nýbrž je „skutečným sociálním procesem“ (Brighenti 2007: 325).

a rozsahu nově zpozorované entity. Musela proto začít být využívána různá média, která tento nedostačující smyslový orgán technologicky prodloužila (viz McLuhan 1991) – především různé druhy senzorů nebo mikroskopů. Jejich úkolem bylo umožnit smyslově vnímat (neboli odkrýt) takové prvky reality, k nimž lidský zrak nemá přístup. Avšak stejně jako naše smysly, také tyto jejich technologické extenze nejsou neutrálními pasivními prostředníky (Brighenti 2007: 325) a naopak významně přispívají k tvarování objektu, s nímž vstupují do interakce. „Není žádné vidění bez *způsobů* vidění“ (ibid.: 329; kurzíva v originále), což platí i pro vidění takto prodloužené. Pole viditelnosti, které tyto technologie pomáhají utvářet, se znovu otevírá ve vztahu k neustále vyjednávané podobě a směru dívání se, k jeho předpokladům i limitům.

Vzhledem k tomu, že se jednotlivé praxe orientují na určitá publika a snaží se z různých důvodů proměnit jejich program jednání, je nutné učit vidět problém plastů v oceánech také aktéry, kteří tato publika tvoří. Učení nicméně uzavírá pole potencialit – je disciplinující (Foucault 1977) a disciplinuje také smysly. Všechny praxe proto různými překlady své reality do příslušných reprezentací zároveň určují, jak se má publikum na celý problém dívat. Jak tedy takové učení probíhá v analyzovaných praxích?

Adidas problém prezentuje především skrze reklamu, jíž se snaží prosadit produkty vyrobené z materiálu Parley Ocean Plastic™ – jejím cílem ale není přímo prodat určité předměty, nýbrž pouze zvýšit jejich viditelnost (Brighenti 2007: 333). Vzhledem ke skutečnosti, že tyto produkty jsou součástí řešení rozsáhlého environmentálního problému, což je důležitým aspektem, který je odlišuje od konkurence, a je proto explicitně zdůrazňován, získává na viditelnosti také ten. Wasteland viditelnost problému produkuje tím, že jej celý přináší přímo mezi nás. Vytváří jakési delegáty (v podobě různých instalací z oceánského plastového odpadu), kteří na půdě UNESCO, v římském Foru Romanu nebo na ambasádě The Garbage Patch State reprezentují jinak vzdálenou entitu, jíž skrze ně může každý spatřit na vlastní oči. Symbolicky (a to je důležité zdůraznit, neboť tyto reprezentace samozřejmě také podporují určité formy vidění na úkor jiných) se snaží o demokratizaci smyslového vztahování se k problému tím, že nabízí k vidění samotnou materialitu plastů v oceánech. The Ocean Cleanup vjemy svého smyslového aparátu (tedy data vytvořená prací laboratorních technologií, senzorů apod.) organizuje do podoby různých ucelených grafů a modelů, skrze které zprostředkovává plasty v oceánech dalším aktérům. Tyto aproximace redukují komplexitu celé asembláže do několika přehledně podaných faktorů, což usnadňuje (a zároveň usměrňuje, neboť co není změřeno, není vidět; Burri & Dumit 2017: 301) její následné smyslové vstřebání širším publikem.

To se tedy k problému plastů v oceánech dostává téměř výhradně skrze reprezentace někoho jiného a důležitým prostorem, ve kterém se tyto reprezentace pohybují, je opět imaginární problému. Publikem tudíž není smyslově vnímána přímo asembláž plastů v oceánech, nýbrž až konceptualizovaný *problém* plastů v oceánech, jehož způsob vidění už je do značné míry nakonfigurován. Imaginární se posléze stává médiem, skrze které proudí distribuce vnímatelného napříč kolektivem, jehož významně většinová část nemá žádný podíl na produkci viditelnosti problému. Publikum tak je především příjemcem obrazů problému, které jsou v zásadě jeho jedinou smyslovou (a tedy nejpřímější) zkušeností s touto entitou (Sontag 2003: 21). Především tyto asymetrie v produkci viditelnosti z ní dělají strategický a politizovaný prostor (Brighenti 2007: 326), jehož důležitou enklávou je právě kolektivní imaginární. To totiž (především díky masovým médiím; Thompson 2005: 35) umožňuje snáze rozšiřovat prostoro-časové pole viditelnosti za hranici pouhého smyslového tady a teď.

Akteři, kteří disponují nástroji schopnými zaznamenávat plasty v oceánech přímo, a proměnit tak pole viditelnosti (neboli redistribuovat vnímatelné), tedy získávají značnou moc – moc produkovat reprezentace zviditelňovaného objektu (Brighenti 2007: 333). Ty se nutně a často i výrazně liší, neboť jednotliví aktéři využívají odlišných smyslových aparátů, a ustavují tak viditelné jinými způsoby – skrz fotografie⁵⁶, trojrozměrné modely nebo třeba pohlednice. Problém plastů v oceánech je pro většinu z nás takový, jaký je nám ukazován – především na těchto aktérech proto závisí náš budoucí vztah s problémem plastů v oceánech, a je tedy zásadní porozumět tomu, jak se k plastům v oceánech smyslově vztahují a jak jsou jejich smysly propletené s různými formami moci. Analýza estetických politik, které jsem zde pouze velmi krátce načrtl, by proto mohla pomoci rozkrýt způsoby, jakými je utvářena empirie rizik, a přispět tak například k lepší koordinaci proměn programu jednání ustavovaného publika.

⁵⁶ Jejichž vliv je o to větší, že jsou publikem vnímány jako médium, které věrně zachycuje realitu (Slater 1995: 220).

Epilog (...?)

Plasty v oceánech jsou dnes již nesmazatelně tu a narušují pohodlné představy o oceánech jako bezedném odkladišti všeho, co už pro nás ztratilo užitek. Přesto stále každý den pokračují praxe, které ke vzniku této entity zásadní měrou přispěly – produkce jednorázových plastových obalů, tvořících přibližně polovinu všech vyprodukovaných plastů, každoročně překračuje sto milionů tun, z nichž několik milionů se ztrácí z dohledu v oceánech (Geyer et al. 2017). Na plážích po celém světě se hromadí PET lahve a uhynulí ptáci s částicemi plastů v žaludku. Mikroplasty a toxické látky, které přenášejí, pomalu pronikají do jídelníčku všech živočichů, včetně nás samotných. Plasty v oceánech nejsou vnější hrozbou, vynořující se z neproniknutelných hlubin oceánů – jsou přímo mezi námi. Jsme vždy uvnitř hyperobjektu.

V akademických kruzích je problém plastů v oceánech stále častějším předmětem zájmu také ve společenských vědách. V naprosté většině případů je však existence tohoto problému (v podobách, které na sebe bere) samozřejmá. Kolektivní imaginarij pracuje svědomitě, není proto třeba problém plastů v oceánech příliš konceptualizovat – plus mínus víme, co představuje. Mým cílem na předcházejících stranách však bylo tuto kategorii dekonstruovat. Problematizovat problém plastů v oceánech. Takovéto znesamozřejmění totiž může být předpokladem pro vytouženou proměnu programu jednání mnoha aktérů (jedinců i organizací) – porozumění procesům ustavování problému v různých praxích může zamezit ochromení *response-ability* publika jak kvůli tomu, že se jeho členové vnímají jako příliš nevýznamní na to, aby ovlivnili něco tak obrovského, tak z důvodu bagatelizace problému, k níž mohou směřovat nástrahy sociálního konstruktivismu.

Ve čtyřech částech této práce jsem se proto ponořil mezi různorodé praxe, jejichž každodenní práce způsobila (a stále způsobuje), že se dnes v našem kolektivu nachází také problém plastů v oceánech. Jsou to praxe nejen vědecké, umělecké, aktivistické a další, díky kterým byla existence nové entity uznána a její podoba vytvarována, ale také spotřebitelské nebo producentské, které její existenci vůbec umožnily. Po druhé světové válce, v době největší slávy plastu, byly přednější jiné problémy než management plastového odpadu, a stačilo tedy vytvořit dojem, že co není vidět, není, a plastový odpad zneviditelnit. Tím ale kolektiv ztratil nad touto entitou kontrolu, což postupně vyústilo ve vznik nové jedinečné asembláže – plastů v oceánech. Ta ale nemohla být přehlížena věčně a na počátku 70. let začalo být jasné, že na otázku, zda to, co není vidět, opravdu není, musíme odpovědět

záporně. Postupně se přidávalo stále více aktérů, kteří se dostávali do kontaktu s plasty v oceánech a na základě těchto kontaktů utvářeli jejich identitu. Skrze tyto praxe se postupně kolektiv učil novou entitu vidět. Docházelo k určení jejího ontologického statusu a její pozice uvnitř transformovaného kolektivu, tedy její kompatibility s ostatními entitami.

Tehdy se zrodil *problém* plastů v oceánech, neboť pro ně představoval značné nebezpečí. Postupem času i lidé, kteří se s plasty v oceánech nikdy napřímo nesetkali, měli poměrně zřetelnou představu a vědění o tom, co tento problém je. Během přijímání této entity do kolektivu totiž skrze produkci jejích reprezentací, které byly komunikovány s orientací na určitá publika, vznikalo imaginárního problému – jakýsi soubor kolektivně sdílených představ, znalostí, obrazů a podobně – jež nakonec začalo získávat významný vliv na produkci a diseminaci různých forem vědění o něm. Imaginární zároveň představuje jednu ze zásadních forem, jak učinit plasty v oceánech smyslově vnímatelné (viditelné) u širokého publika, a stává se proto vysoce politizovaným terénem, v němž probíhají vyjednávání o způsobech vidění problému. Tyto politiky probíhají také mezi praxemi samotnými, z nichž jsem blíže analyzoval tři poměrně odlišné projekty – The Ocean Cleanup, Wasteland a Adidas x Parley. Každý z nich vytváří o něco odlišnou ontologii problému plastů v oceánech, díky mezi nimi probíhajícím ontologickým a estetickým politikám však můžeme nakonec mluvit o tomto problému jako o jedné komplexní entitě.

Pokusil jsem se tedy nastínit jakýsi sociální život problému plastů v oceánech. Na počátku příběhu byla snaha vytvořit materiál čisté a zářivé budoucnosti, který svými charakteristikami předčí ostatní a který může předejít exploataci přírodních zdrojů. Na jeho konci je hyperobjekt enormních rozměrů, hrozivě se tyčící nad lidskou civilizací (nebo civilizacemi, když se vrátím k v úvodu zmíněnému Huntingtonovi) a ohrožující nejen ji, ale také množství dalších entit. Z plastu se díky jeho dlouhověkosti opravdu stal materiál budoucnosti, avšak budoucnosti velice zneklidňující. Ale opravdu musí být *tohle* konec?

V samém úvodu jsem zmínil, že budoucnost otevírá pole pro mnohem hrozivější střet než ten mezi různými civilizacemi. Střet, v němž budou lidé stát pouze na jedné straně. Je ale tento střet, jehož výsledek je značně nejistý, opravdu nevyhnutelný? Za současných podmínek, kdy stále dominují jak praxe, tak myšlení, které daly život našemu protivníkovi, jistě ano. Musíme proto tyto podmínky proměnit – jen tak ke střetu nemusí dojít a jen tak nemusejí být ve výsledku žádní poražení. Nabízí se však zřejmá otázka – jak?

Jak je totiž patrné, ani stále silnější uvědomování si ničivých důsledků stále převažujících praktik zatím nevede k jejich proměně – enormní masa plastů se nepřestává produkovat ani zahazovat. Neustálý rozvoj recyklace plastů, který je dnes pravděpodobně nejrozšířenější metodou boje proti nekontrolovanému plastovému odpadu, ve svých důsledcích pouze vytváří dojem, že spotřeba a vyhazování plastů může probíhat také ve zdánlivě ekologicky šetrné podobě. Nevede však k nezbytné transformaci našeho vztahování se k okolnímu světu a k vytváření nových forem koexistence s entitami, které ho obývají. Není nutné plasty démonizovat a za každou cenu se je snažit z našeho světa eliminovat. Co potřebujeme, jsou nové „onto-příběhy“ (*onto-stories*; Bennett 2010), které by vzaly v potaz existenci ne-lidských entit jako svébytných aktérů, nikoliv pouze jako netečných prostředků lidského jednání, a hyperobjekt plastů v oceánech pak může být právě oním tajemným příchozím z jiného světa, ze světa „pryč“, který nás k takovým příběhům dovede.

Takováto proměna musí proniknout až do samotného jádra institucionalizace lidské kolektivity – do politiky. Náš politický rámec není uzpůsobený současným (především environmentálním) výzvám, které zřetelně narušují představu lidí jako jediných možných aktérů. Plnohodnotnými politickými subjekty stále mohou být pouze lidé⁵⁷ a to ještě zdaleka ne všichni. I z hlediska ochrany *našich* zájmů (včetně toho nejzákladnějšího, zájmu žít) je však žádoucí, abychom do politických kolektivů zahrnuli také ne-lidské entity, včetně neživých. Konkrétní podoby takto transformovaných politických institucí a praxí musí být předmětem vyjednávání, ta by však měla začít bezodkladně. Kdo bude hlasem ne-lidí a jak v takto transformovaném politickém kolektivu distribuovat práva a povinnosti jsou některé z otázek, jimž se do budoucna nevyhneme (a je dobré znamení, že se jim věnuje stále více autorů, viz např. Krause 2016 nebo Braun & Whatmore 2010). V každém případě jsou plasty v oceánech tu a teď je na nás, abychom nacházeli cesty, jak s nimi vstoupit do otevřeného dialogu o možných žádoucích budoucnostech.

V poslední části jsem nastínil koncept politických plastů, jejichž identita je utvářena v mocensky nerovných praxích. Na tomto místě se analogicky nabízí mluvit naopak o plastických politikách jako o vítaném budoucím způsobu uplatňování těchto mocenských nerovností ve sféře institucionální politiky kolektivu. Plasticitou zde mám na mysli to, že takové politiky nestojí na rigidním apriorním rozvržení aktérství (které je reliktem karteziánského obratu), nýbrž si jsou vědomy neustálé produkce subjektů a objektů (a tedy

⁵⁷ V roce 2017 však byl udělen status živé entity novozélandské řece, která tím získala podobná práva právě jako lidské subjekty (pro detailnější rozbor viz Strang 2020).

kapacit jednat) v různých každodenních praxích (Barad 2007). Stejně tak si jsou plastické politiky vědomy skutečnosti, že plasty v oceánech nejsou pouhými objekty či tématy politiky, že nebudou pouze zpovzdálí nečinně přihlížet a čekat, až se rozhodne o jejich osudu. A nejen oni. Do konverzace by se měli zapojit třeba také různí mořští a další živočichové, jejichž bezpečnost plasty v oceánech narušují. Ačkoliv je hyperobjekt plastů v oceánech především naším výtvořem, autorská práva jsme k němu již dávno ztratili, a nemůžeme s ním proto nakládat podle naší libosti. Žije si svým vlastním životem a my s ním pouze můžeme jednat o tom, jak ho bude žít.

Tohle proto není závěr. Naopak, moment, kdy jsme přijali plasty v oceánech do kolektivu, může představovat nový začátek. Pro snahu o více spravedlivé a inkluzivní politiky. Pro promyšlení našeho vztahu k plastům a ne-lidským entitám obecně, stejně jako k sobě samým. Především však pro zkvalitnění života všech, s nimiž sdílíme tuto planetu.

Summary

In academic circles, the ocean plastics problem is becoming a more frequent object of interest also in social sciences. However, absolute majority of cases treats the existence of this problem (in forms that it takes) as a matter of course. Collective imaginary works thoroughly and thus it is not necessary to excessively conceptualize the ocean plastics problem – we more-or-less know what it stands for. My aim on the previous pages was therefore to deconstruct this category. Problematize the ocean plastics problem. Such a move may be a precondition for a desired transformation of “program of action” (Latour 1990) of many actors (both individuals and organizations) – to understand the processes of problem enactment in many practices may prevent the audiences from paralysing their “responsibility” (e.g. Haraway 2016) both because of the fact that they perceive themselves as too insignificant to influence something so enormous, and because of trivialization of the problem where the traps of social constructivism may lead to.

In four parts of this work, I therefore immersed myself among the various practices whose everyday work has caused that nowadays, there is an entity called the ocean plastics problem in our collective (in Bruno Latour’s (2004) terms) as well. These are not only the practices of science, art, activism and others, thanks to which the existence of this new entity was recognized and its form shaped, but also practices of consumption and production that laid the foundation for its existence in the first place. After the Second World War, in times of greatest glory of plastics, other problems preceded the management of plastic waste. It was enough to create an impression that what is not seen, is not, and make plastic waste invisible. This way, however, the collective lost control of this entity which consequently resulted into a formation of a new, at first invisible assemblage – ocean plastics. It could not be overlooked forever though and at the beginning of the 70s it became clear that we must answer negatively to the question of whether what is not seen, is not indeed. Gradually, more and more actors were joining that established contact with ocean plastics and, based on these contacts, formed its identity. Through these practices, the collective little by little learned to see this new entity. Its ontological status and its position, that is, its compatibility with other entities inside of the transformed collective have been being determined.

That is when the ocean plastics *problem* was born, since it posed a threat for many of them. Over time, even people who had not meet ocean plastics directly had a relatively clear idea and knowledge of what this problem is. During the admission of the entity into the collective,

through the production of its representations that were communicated with an orientation towards audiences, imaginary of the problem – a set of collectively shared ideas, knowledge, images and so on – was forming and it that started to be eventually highly influential in production and dissemination of various forms of knowledge about it. It represents one of the essential ways of how to make ocean plastics sensually perceptible (visible) among wider audiences and it therefore becomes a highly politicized terrain where negotiations about ways of seeing the problem are under way. These politics occur also among the practices themselves, of which I analyzed more closely three rather different projects – The Ocean Cleanup, Wasteland and Adidas x Parley. Each of them enacts a slightly different ontology of ocean plastics problem; however, thanks to ontological and aesthetic politics taking place between them, we can ultimately speak of this problem as only one complex entity.

I attempted to outline a social life of ocean plastics problem. At the beginning of the story, there was an effort to create a material of clean and bright future, whose characteristics outmatch others and which may forestall an exploitation of many natural resources. At its end, there is a hyperobject of enormous size, looming formidably over the human civilizations and threatening not only them but also a vast number of other entities. But must *this* really be the end? Treating ocean plastics as an actor in its own right might lead to a more symmetrical dialogue between us and them, in opposition to current modernist constitution (Latour 1993) that grants agency solely to human entities, preventing the clash of these two hyperobjects to commence.

Použitá literatura

- Adidas x Parley [online]. Adidas, ©2020 [cit. 17. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.adidas.cz/parley>
- ADORNO, Theodor. *Negative Dialectics*. New York: Continuum, 1973.
- ANDERSON, Benedict. Pomyslná společenství. In: *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 239-269.
- ANDRADY, Anthony L. Microplastics in the Marine Environment. *Marine Pollution Bulletin*. 2011, **62**(8), 1596-1605.
- ANDRADY, Anthony L. Persistence of Plastic Litter in the Oceans. In: *Marine Anthropogenic Litter*. Heidelberg: Springer, 2015. s. 57-72.
- APPADURAI, Arjun. Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. *Public Culture*. 1990, **2**(2), 1-24.
- ARCHITECTS. Of Dust & Nations. *Daybreaker* [CD]. London: Century Media, 2012.
- BARAD, Karen. *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press, 2007.
- BARTHES, Roland. Plastic. In: *Mythologies*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1972 [1957]. s. 97-99.
- BECK, Ulrich. Risk Society Revisited: Theory, Politics and Research Programmes. In: *The Risk Society and Beyond: Critical Issues for Social Theory*. London: SAGE Publications Ltd., 2000. s. 211-229.
- BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011.
- BENNETT, Jane. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham: Duke University Press, 2010.
- BENSAUDE VINCENT, Bernadette. Plastics, Materials and Dreams of Dematerialization. In: *Accumulation: The Material Politics of Plastic*. Oxon: Routledge, 2013. s. 17-29.
- BRANDON, Jennifer A., FREIBOTT, Alexandra a SALA, Linsey M. Patterns of Suspended and Salp-ingested Microplastic Debris in the North Pacific Investigated with Epifluorescence Microscopy. *Limnology and Oceanography Letters*. 2020, **5**(1), 46-53.
- BRAUN, Bruce a WHATMORE, Sarah J., ed. *Political Matter: Technoscience, Democracy, and Public Life*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2010.
- BRIGHENTI, Andrea. Visibility: A Category for the Social Sciences. *Current Sociology*. 2007, **55**(3), 323-342.
- BROWN, Steven D. Between the Planes: Deleuze and Social Science. In: *Deleuzian Intersections: Science, Technology, Antropology*. New York: Berghahn Books, 2010. s. 101-120.
- BURRI, Regula Valérie a DUMIT, Joseph. Social Studies of Scientific Imaging and Visualization. In: *The Handbook of Science and Technology Studies: Third Edition*. Cambridge: The MIT Press, 2008. s. 297-318.

- CARPENTER, Edward J., SMITH JR., K. L. Plastics on the Sargasso Sea Surface. *Science*. 1972, **175**(4027), 1240-1241.
- CASTORIADIS, Cornelius. *The Imaginary Institution of Society*. Cambridge: The MIT Press, 1997.
- CLOUGH, Patricia T. The Affective Turn: Political Economy, Biomedicine and Bodies. *Theory, Culture & Society*. 2008, **25**(1), s. 1-22.
- CNN (2019). Strange ‚plasticrust‘ pollution found on rocks on Portuguese island of Madeira, scientists say [online]. 26. 6. 2019 [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2019/06/26/europe/plastic-rocks-beaches-madeira-intl-scli-sci/index.html>
- CROSS, Nigel. *Designerly Ways of Knowing*. London: Springer London Ltd., 2006.
- CUNNINGHAM, Andrew a ANDREWS, Bridie. *Western Medicine as Contested Knowledge*. Manchester: Manchester University Press, 1997.
- DAHLGREN, Anna. *Travelling Images: Looking Across the Borderlands of Art, Media and Visual Culture*. Manchester: Manchester University Press, 2018.
- DE LAET, Marianne a MOL, Annemarie. The Zimbabwe Bush Pump: Mechanics of a Fluid Technology. *Social Studies of Science*. 2000, **30**(2), 225-263.
- DE WOLFF, Kim. *Gyre Plastic: Science, Circulation and the Matter of the Great Pacific Garbage Patch*. San Diego, 2014. Dizertační práce. University of California.
- DELANDA, Manuel. *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity*. London: Continuum, 2006.
- DELANDA, Manuel. *Assemblage Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016.
- DELEUZE, Gilles a GUATTARI, Felix. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.
- Dezeen (2019). Brodie Neill replaces sand with microplastic found on beaches in contemporary hourglass [online]. 7. 4. 2019 [cit. 11. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.dezeen.com/2019/04/07/brodie-neill-the-capsule-ocean-plastic-design/>
- DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí: analýza konceptu znečištění a tabu*. Praha: Malvern, 2014.
- EMMELHAINZ, Irmgard. Images Do Not Show: The Desire to See in the Anthropocene. In: *Art in the Anthropocene: Encounters Among Aesthetics, Politics, Environments and Epistemologies*, London: Open Humanities Press, 2015. s. 131-142.
- ESCOBAR, Arturo a OSTERWEIL, Michal. Social Movements and the Politics of the Virtual: Deleuzian Strategies. In: *Deleuzian Intersections: Science, Technology, Anthropology*. New York: Berghahn Books, 2010. s. 187-217.
- Evropská komise. *Mezinárodní správa oceánů: příspěvek EU k odpovědné správě oceánů* [online]. Evropská komise, ©2017 [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/ocean-governance_cs
- FELT, Ulrike, FOUCHÉ, Rayvon, MILLER, Clark A. a SMITH-DOERR, Laurel. *The Handbook of Science and Technology Studies: Fourth Edition*. Cambridge: The MIT Press, 2017.

- FOX, Nick J. a ALLDRED, Pam. New Materialist Social Inquiry: Designs, Methods and the Research-Assemblage. *International Journal of Social Research Methodology*. 2015, **18**(4), 399-414.
- FLYVBJERG, Bent. *Rationality & Power: Democracy in Practice*. Chicago: University of Chicago Press, 1998.
- FOUCAULT, Michel. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Pantheon Books, 1977
- FRASER, Mariam. Facts, Ethics and Event. In: *Deleuzian Intersections: Science, Technology, Antropology*. New York: Berghahn Books, 2010. s. 57-82.
- GABRYS, Jennifer. Plastic and the Work of Biodegradable. In: *Accumulation: The Material Politics of Plastic*. Oxon: Routledge, 2013. s. 208-227.
- GANOTIS, Julia. Underwater Bar: Ocean Plastic Waste as Art Material. In: *The Universal Sea* [online]. ©2020, 20. února 2018 [cit. 15. 5. 2020]. Dostupné z: <https://universal-sea.org/inspirations/underwater-bar-ocean-plastic-waste-art-material-julia-ganotis>
- GEYER, Roland, JAMBECK, Jenna R., LAW, Kara Lavender. Production, Use, and Fate of All Plastics Ever Made. *Science Advances* [online]. 2017, **3**(7) [cit. 9. 5. 2020]. Dostupné z: <https://advances.sciencemag.org/content/3/7/e1700782.full>
- GIERYN, Thomas F. Boundaries of Science. In: *Handbook of Science and Technology Studies*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc., 1995. s. 393-443.
- HABERMAS, Jürgen. *The Theory of Communicative Action, Volume Two: Lifeworld and System – A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press, 1987.
- HACKING, Ian. *Representing and Intervening: Introductory Topics in the Philosophy of Natural Science*. New York: Cambridge University Press, 1983.
- HARAWAY, Donna. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press, 2016.
- HARAWAY, Donna.
Modest_Witness@Second_Millennium.FemaleMan©_Meets_OncoMouse™: Feminism and Technoscience. New York: Routledge, 2018.
- HAWKINS, Gay. *The Ethics of Waste: How We Relate to Rubbish*. Sydney: University of New South Wales Press, 2006.
- HAWKINS, Gay. Made to Be Wasted: PET and Topologies of Disposability. In: *Accumulation: The Material Politics of Plastic*. Oxon: Routledge, 2013. s. 49-67.
- HAWKINS, Gay. The Skin of Commerce: Governing Through Plastic Food Packaging. *Journal of Cultural Economy*. 2018a, **11**(5), 386-403.
- HAWKINS, Gay. Plastic and Presentism: The Time of Disposability. *Journal of Contemporary Archaeology*. 2018b, **5**(1), 91-102.
- HEIDEGGER, Martin. *Being and Time*. Albany: State University of New York Press, 1996.
- HELMREICH, Stefan. *Sounding the Limits of Life: Essays in the Anthropology of Biology and Beyond*. Princeton: Princeton University Press, 2016.
- HEYERDAHL, Thor. Atlantic Ocean Pollution and Biota Observed by the ‚Ra‘ Expeditions. *Biological Conservation*. 1971, **3**(3), 164-167.

- HOLBRAAD, Martin a PEDERSEN, Morten Axel. *The Ontological Turn: An Anthropological Exposition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- HUNTINGTON, Samuel P. The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. 1993, **72**(3), 22-49.
- JAMBECK, Jenna R., GEYER, Roland, WILCOX, Chris, SIEGLER, Theodore R., PERRYMAN, Miriam, ANDRADY, Anthony, NARAYAN, Ramani a LAW, Kara Lavender. Plastic Waste Inputs from Land and Into the Ocean. *Science*. 2015, **347**(6223), 768-771.
- JAMIESON, Alan J., BROOKS, L. S. R., REID, William D. K., PIERTNEY, S. B., NARAYANASWAMY, Bhavani E. a TINLEY, Thomas. Microplastics and Synthetic Particles Ingested by Deep-sea Amphipods in Six of the Deepest Marine Ecosystems on Earth. *Royal Society Open Science*. 2019, **6**(2), 1-11.
- JASANOFF, Sheila a KIM, Sang-Hyun. Containing the Atom: Sociotechnical Imaginaries and Nuclear Power in the United States and South Korea. *Minerva*. 2009, **47**(2), 119-146.
- JASANOFF, Sheila a KIM, Sang-Hyun. Sociotechnical Imaginaries and National Energy Policies. *Science as Culture*. 2013, **22**(2), 189-196.
- JENSEN, Casper Bruun a RÖDJE, Kjetil, ed. *Deleuzian Intersections: Science, Technology, Antropology*. New York: Berghahn Books, 2010.
- KNORR CETINA, Karin. *Epistemic Cultures: How the Sciences Make Knowledge*. Cambridge: Harvard University Press, 1999.
- KOBES, Tomáš. Když se lidé mění ve lvy: problém překladu. *Teorie vědy*. 2015, **37**(3), 303-325.
- KRAUSE, Sharon R. Politics Beyond Persons: Political Theory and the Non-human. *Political Theory* [online]. 2016, 1-13 [cit. 17. 5. 2020]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0090591716651516>
- LATOUR, Bruno. Technology Is Society Made Durable. *The Sociological Review*. 1990, **38**(1), 103-131.
- LATOUR, Bruno. *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- LATOUR, Bruno. The Promises of Constructivism. In: *Chasing Technoscience: Matrix for Materiality*. Bloomington: Indiana University Press, 2003.
- LATOUR, Bruno. *Politics of Nature: How to Bring the Sciences Into Democracy*. Cambridge: Harvard University Press, 2004.
- LATOUR, Bruno a WOOLGAR, Steven. *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. Beverly Hills: Sage Publications, 1979.
- LAW, John. *After Method: Mess in Social Science Research*. London: Routledge, 2004.
- LEPSELTER, Susan. *The Resonance of Unseen Things: Poetics, Power, Captivity, and UFOs in the American Uncanny*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2016.
- Lexico* [online]. Lexico English Dictionary, ©2020 [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z: <https://www.lexico.com/definition/kaleidoscope>
- LIBOIRON, Max. Redefining Pollution and Action: The Matter of Plastics. *Journal of Material Culture*. 2016, **21**(1), 87-110.

- LIDDELL, Henry George, SCOTT, Robert, JONES, Henry Stuart a MCKENZIE, Roderick. *A Greek-English Lexicon: Ninth Edition with a Revised Supplement*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- LOEVE, Sacha. Sensible Atoms: A Techno-aesthetic Approach to Representation. *NanoEthics*. 2011, 5(2), 203-222.
- MALPASS, Matt. *Critical Design in Context: History, Theory, and Practice*. London: Bloomsbury Academic, 2017.
- MARCUS, George E. *Technoscientific Imaginaries: Conversations, Profiles, and Memoirs*. Chicago: University of Chicago Press, 1994.
- MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Praha: Odeon, 1991.
- MCNEIL, Maureen, ARRIBAS-AYLLON, Michael, HARAN, Joan, MACKENZIE, Adrian a TUTTON, Richard. Conceptualizing Imaginaries of Science, Technology, and Society. In: *The Handbook of Science and Technology Studies: Fourth Edition*. Cambridge: The MIT Press, 2017. s. 435-464.
- MEIKLE, Jeffrey. *American Plastic: A Cultural History*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1995.
- MELOSI, Martin V. *Garbage in the Cities: Refuse, Reform, and the Environment*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2005.
- MOL, Annemarie. Ontological Politics. A Word and Some Questions. In: *Actor Network Theory and After*. Hboken: Wiley-Blackwell, 1999. s. 74-89.
- MOL, Annemarie. *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press, 2002.
- MOORE, Charles a PHILLIPS, Cassandra. *Plastic Ocean: How a Sea Captain's Chance Discovery Launched a Determined Quest to Save the Oceans*. New York: Avery, 2011.
- MORTON, Timothy. Everything We Need: Scarcity, Scale, Hyperobjects. *Architectural Design*. 2012, 82(4), 78-81.
- MORTON, Timothy. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology After the End of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2013.
- PARR, Adrian, ed. *The Deleuze Dictionary: Revised Edition*. 2. vyd. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2010.
- PORTER, Theodore. *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*. Princeton: Princeton University Press, 1995.
- RANCIÈRE, Jacques. *Disagreement: Politics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2004.
- RANCIÈRE, Jacques. The Aesthetic Dimension: Aesthetics, Politics, Knowledge. *Critical Inquiry*. 2009, 36(1), 1-19.
- SALTER, Chris, BURRI, Regula Valérie a DUMIT, Joseph. Art, Design, and Performance. In: *The Handbook of Science and Technology Studies: Fourth Edition*. Cambridge: The MIT Press, 2017. s. 139-168.
- SELLAR, Sam. A Feel for Numbers: Affect, Data and Education Policy. *Critical Studies in Education*. 2014, 56(1), 131-146.

- SCHADLER, Cornelia. Enactments of a New Materialist Ethnography: Methodological Framework and Research Process. *Qualitative Research*. 2019, **19**(2), 215-230.
- SLATER, Don. Photography and Modern Vision: The Spectacle of 'Natural Magic'. In: *Visual Culture*. New York: Routledge, 1995. s. 218-237.
- SLOTA, Stephen C. a BOWKER, Geoffrey C. How Infrastructures Matter. In: *The Handbook of Science and Technology Studies: Fourth Edition*. Cambridge: The MIT Press, 2017. s. 529-554.
- SMITH, Elta. Imaginaries of Development: The Rockefeller Foundation and Rice Research. *Science as Culture*. 2009, **18**(4), s. 461-482.
- SOMERS, Margaret R. Where Is Sociology After the Historic Turn? Knowledge Cultures, Narrativity, and Historical Epistemologie. In: *The Historic Turn in the Human Sciences*. The University of Michigan Press, 1996. s. 53-89.
- SONTAG, Susan. *Regarding the Pain of Others*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2003.
- ST. PIERRE, Elizabeth Adams. Writing Post Qualitative Inquiry. *Qualitative Inquiry*. 2018, **24**(9), 1-6.
- STEINBERG, Philip. *The Social Construction of the Ocean*. New York: Cambridge University Press, 2001.
- STENGERS, Isabelle. Experimenting with What Is Philosophy? In: *Deleuzian Intersections: Science, Technology, Antropology*. New York: Berghahn Books, 2010. s. 39-56.
- STRANG, Veronica. The Rights of the River: Water, Culture and Ecological Justice. In: *Conservation: Integrating Social and Ecological Justice*. New York: Springer, 2020. s. 105-120.
- STRATHERN, Marilyn. *Partial Connections*. London: AltaMira Press, 2005.
- ŠTĚCH, Ondřej. *Problematika ideálu pospolitosti v moderních společnostech*. Praha, 2010. Dizertační práce. Univerzita Karlova.
- TAYLOR, Charles. Modern Social Imaginaries. *Public Culture*. 2002, **14**(1), 91-124.
- TAYLOR, Charles. *Modern Social Imaginaries*. Durham: Duke University Press, 2004.
- The Ecologist* (2019). Plastic at the bottom of Mariana Trench [online]. 31. 5. 2019 [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z: <https://theecologist.org/2019/may/31/plastic-bottom-mariana-trench>
- The Ocean Cleanup* [online]. The Ocean Cleanup, ©2020 [cit. 17. 5. 2020]. Dostupné z: <https://theoceancleanup.com/>
- THOMPSON, John B. *Studies in the Theory of Ideology*. Berkeley: University of California Press, 1984.
- THOMPSON, John B. The New Visibility. *Theory, Culture and Society*. 2005, **22**(6), 31-51.
- VELENTURF, Anne P. M. a PURNELL, Phil. Resource Recovery from Waste: Restoring the Balance Between Resource Scarcity and Waste Overload. *Sustainability*. 2017, **9**(9), 1603.
- VENRICK, E. L. BARTRAM, W. C., PLATT, C. J., THORNHILL, M. S., YATES, R. E. a BACKMAN, T. W. Man-made Objects on the Surface of the Central North Pacific Ocean. *Nature*. 1973, **241**, 271.
- VERRAN, Helen. Re-imagining Land Ownership in Australia. *Postcolonial Studies: Culture, Politics, Economy*. 1998, **1**(2), 237-254.

Wasteland [online]. The Garbage Patch State, ©2020 [cit. 17. 5. 2020]. Dostupné z: <http://www.garbagepatchstate.org/web/index.php>

WHITEHEAD, Alfred North. *The Concept of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 1964.

WOODALL, Lucy C., SANCHEZ-VIDAL, Anna, CANALS, Miquel, PATERSON, Gordon L. J., COPPOCK, Rachel, SLEIGHT, Victoria, CALAFAT, Antonio, ROGERS, Alex D., NARAYANASWAMY, Bhavani E. a THOMPSON, Richard C. The Deep Sea Is a Major Sink for Microplastic Debris. *Royal Society Open Science*. 2014, **1**(4), 1-8.

WYNNE, Brian. Public Participation in Science and Technology: Performing and Obscuring a Political-Conceptual Category Mistake. *East Asian Science, Technology and Society*. 2007, **1**(1), 99-110.

Teze bakalářské práce

Předpokládaný název: Střet hyperobjektů: plastové oceány vrací úder

Vedoucí práce: Mgr. Martin Tremčinský

Námět práce: Environmentální problémy stále silněji vyjadřují povahu společnosti a ideologické pozadí, na němž je vystavěna, a jako takové jsou tedy vhodným materiálem pro zkoumání sociálních jevů. Umožňují analyzovat dlouho přehlížené vedlejší efekty kapitalistické produkce a spotřeby a snahu o jejich následnou eliminaci, vedoucí například k nerovnému rozdělení rizik v globalizované společnosti. Jsou jedním z nezbytných důsledků postupující globalizace, zároveň ji však pomáhají uskutečňovat, neboť reakce na ně mají často povahu volání po globální aktivizaci, jehož výsledkem je reprodukce globálních nerovností.

Environmentální problémy dnes mění svou povahu. Již se před nimi není možné skrýt, ačkoliv se o to neustále snažíme. Znečištění oceánů plasty patří mezi jeden z nejrozsáhlejších a právě jemu se bude tato práce věnovat. Navážu v ní na koncept hyperobjektu Timothy Mortona, který plasty v oceánu vnímá nejen jako neustále se utvářející výsledek lidské činnosti, ale především také jako zásadního aktéra, jehož jednání má dalekosáhlé důsledky pro lidstvo jako takové.

Jednotícím rámcem práce budou třetí místa dvou hyperobjektů – lidstva a plastů v oceánech. Zaměřím se na proces vzniku a objevení celého problému a jeho neustávající reprodukci. Tato skutečnost sama má své důsledky ve vztahu lidí k plastovým výrobkům i k oceánům. Další následky pak vycházejí přímo ze způsobů, jakým na celou situaci reagují další ne-lidské entity – kromě samotného plastového odpadu také třeba mořští živočichové. Věnovat se budu řadě ekologických i uměleckých projektů, reflektujících daný problém a reagujících na něj. Jak přispívají k reprodukci či redefinici vztahů obou hyperobjektů?

Jedním z důležitých pojmů, které rozpracuji, bude teritorialita. Kvůli skutečnosti, že oceány nepatří do správy žádné vlády, byly dlouho „vzdáleným“ místem, do něhož odpad proudil bez většího zájmu a obav. To je jeden ze tří procesů zneviditelnování, ke kterým v souvislosti s plasty v oceánech dochází. Oceány však již dnes tuto vlastnost nemají a hranice mezi místem „tady“ a „přič“ se smazává; dochází ke skutečné globalizaci, z níž už ale nejsou vyňaty ne-lidské subjekty. Zbylé zneviditelnovací procesy – rozpad plastů na

miniaturní části a pokles odpadu pod hladinu – jsou výsledkem jednání právě především ne-lidských aktérů, kterým je tento status většinou nepřiznán. Plastový odpad tedy často není vidět, problém tím však není umenšen, spíše naopak.

Práce naváže především na tradici symetrické antropologie, která přiznává ne-lidským aktérům jedinečný ontologický status – nejsou to pouhé objekty, vůči nimž se jedná, ale objekty, které samy jednají. Důležitým pomocníkem budou také práce z oblasti sociologie a antropologie odpadu, především od antropoložky Gay Hawkins. Využiji však i starší koncepty Beckovy rizikové společnosti či symbolického znečištění Mary Douglas.

Předpokládané metody zpracování: Při práci chci využít několika metod, přičemž těmi základními bude diskursivní analýza (především podle trojdimenzionálního pojetí Normana Fairclougha) a série rozhovorů. Ty chci provést s různorodou paletou informátorů, od běžných konzumentů a producentů plastového odpadu přes pracovníky čističek po ekologické aktivisty a umělce. Takto heterogenní směs informátorů je vhodná pro předpokládanou strukturu práce, v níž neplánuji striktní rozdělení na teoretickou a empirickou část.

Předběžná struktura práce: Strukturu práce budu koncipovat spíše v duchu literárnějších antropologických děl, bez pevného oddělení teorie a praxe. Teoretický základ budu podkládat získanými daty průběžně, další podoba práce se bude odvíjet právě také od nich. Koncepty, jež budu rozvíjet, představím vždy ve chvíli, kdy s nimi budu dále pracovat. Využitím této více fluidní struktury bych chtěl docílit větší plynulosti a čtivosti textu.

Předběžná literatura:

ALLSOPP, Michelle et al. *Plastic Debris in the World's Oceans*. Amsterdam: 2006.

BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-32-6.

DE WOLFF, Kim. *Gyre Plastic: Science, Circulation and the Matter of the Great Pacific Garbage Patch*. UC San Diego: 2014.

DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí: analýza konceptu znečištění a tabu*. Praha: Malvern, 2014. ISBN 978-80-87580-91-2.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Odpady: odpad ve světě nechtěných vedlejších účinků*. Brno: Doplněk, 2015. Společensko-ekologická edice. ISBN 978-80-7239-325-1.

GIDDENS, Anthony. Risk and Responsibility. *The Modern Law Review*, 1999. 62(4): 1-10.

HAWKINS, Gay. *The Ethics of Waste*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 2006.

HAWKINS, Gay et al. *Accumulation: The Material Politics of Plastic*. London: Routledge, 2013.

HAWKINS, Gay et al. *Plastic Water: The Social and Material Life of Bottled Water*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2013.

LATOUR, Bruno. *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. 2004. ISBN 9780674013476

LATOUR, Bruno. *Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime*. Cambridge: Polity, 2018. ISBN 978-1-5095-3056-4.

LIBOIRON, Max. *Redefining Pollution: Plastics in the Wild*. New York: New York University, 2012.

MORTON, Timothy. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology After the End of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2013. ISBN 9780816689231.

MORTON, Timothy. *Dark Ecology: For a Logic of Future Coexistence*. New York: Columbia University Press, 2016.

PATHAK, Gauri a NICTER, Mark. The Anthropology of Plastics: An Agenda for Local Studies of a Global Matter of Concern. *Medical Anthropology Quarterly*, 2019. 33(2).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Model Velké tichomořské odpadkové skvrny v praxi The Ocean Cleanup (obrázek)

Příloha č. 2: Pohlednice z The Garbage Patch State (obrázek)

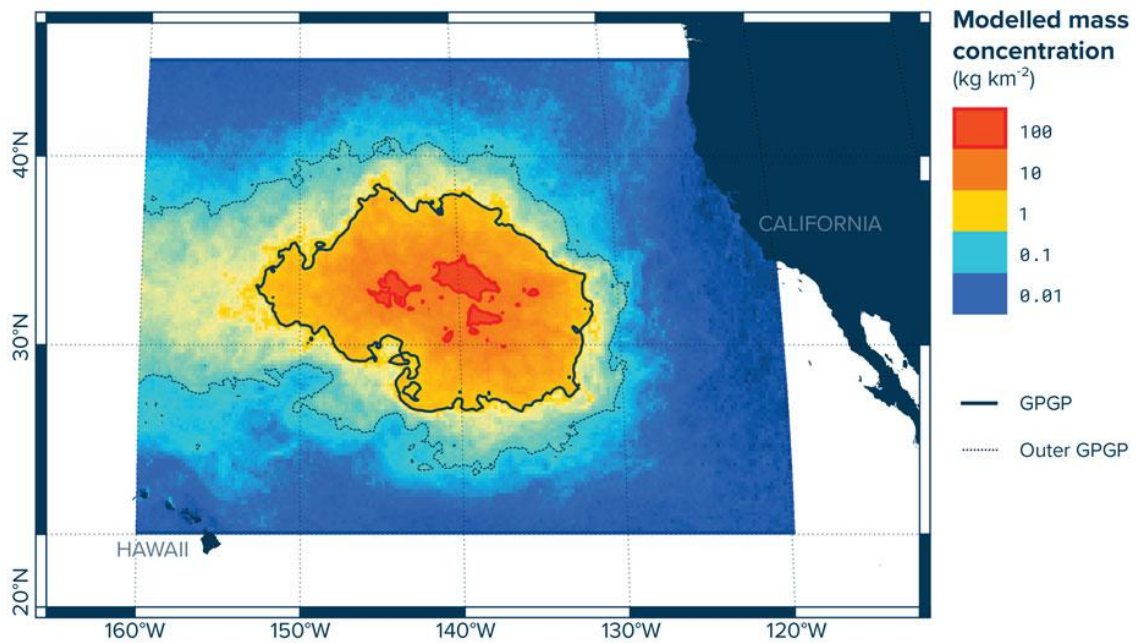
Příloha č. 3: Instalace The Snake projektu Wasteland v New Yorku (obrázek)

Příloha č. 4: Instalace Vortex projektu Wasteland v Miláně (obrázek)

Příloha č. 5: Instalace Help the Ocean projektu Wasteland v Římě (obrázek)

Přílohy

Příloha č. 1: Model Velké tichomořské odpadkové skvrny v praxi The Ocean Cleanup (obrázek)

Zdroj: <https://theoceancleanup.com/great-pacific-garbage-patch/>

Příloha č. 2: Pohlednice z The Garbage Patch State (obrázek)

Zdroj: <http://www.garbagepatchstate.org/eng/e-cards.html>

Příloha č. 3: Instalace The Snake projektu Wasteland v New Yorku (obrázek)

Zdroj: http://www.garbagepatchstate.org/eng/gallery/New+York_12.html

Příloha č. 4: Instalace Vortex projektu Wasteland v Miláně (obrázek)

Zdroj: http://www.garbagepatchstate.org/eng/gallery/MILAN_15.html

Příloha č. 5: Instalace Help the Ocean projektu Wasteland v Římě (obrázek)

Zdroj: http://www.garbagepatchstate.org/eng/gallery/ROMAN+FORUM%2C+ROME+-+JUNE+8th+2018+-+JUNE+29th%2C+2018_25.html